

T.C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

1870 BEYOĞLU YANGINI VE SONRASINDAKİ İMAR
FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sinan ÇAKIR

Danışman:
Prof. Dr. Ali AKYILDIZ

İSTANBUL
2019

T. C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**1870 BEYOĞLU YANGINI VE SONRASINDAKİ İMAR
FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Sinan ÇAKIR

Danışman:
Prof. Dr. Ali AKYILDIZ

İSTANBUL
2019

T. C.

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı, Tarih Bilim Dalı'nda 010316YL03 numaralı Sinan Çakır'ın hazırladığı "1870 Beyoğlu Yangını ve Sonrasındaki İmar Faaliyetleri" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 09/05/2019 Perşembe günü 14:00 – 16:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin *başarılı* olduğuna *oy birliği* ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Ali AKYILDIZ
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Kemal BEYDİLLİ
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Kemalettin KUZUCU
Marmara Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Sinan ÇAKIR

09.05.2019

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: Sinan ÇAKIR

Üniversite : İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı : Tarih

Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi

Sayfa Sayısı : XII + 139

Mezuniyet Tarihi: 09/05/2019

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali AKYILDIZ

1870 Beyoğlu Yangını ve Sonrasındaki İmar Faaliyetleri

Beyoğlu tarihinin en büyük yangını olan 1870 yangını ve sonrasındaki imar faaliyetleri bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. 1870 yılında çıkan yangın kısa zaman içerisinde tüm bölgeye yayılır ve Pera'nın tamamına yakını kül eder. Elçiliklerin bulunduğu ve kalburüstü insanların yaşadığı yer olması nedeniyle yangın büyük maddi zarara sebebiyet verir. 19. yüzyıl sonrasında doğal afetlerde ve savaşlarda zarar gören askerlerin ve halkın ihtiyaçlarını karşılamak için devlete destek verme amacıyla uygulanmaya başlanan iane yöntemine bu yangın sonrasında da başvurulur. Kurulan iane komisyonu ile birlikte yurtiçinde ve yurtdışında yardımlar toplanır ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Ayrıca, Osmanlı'da yaşayan Avrupalıların ve Gayrimüslim tebaanın bu denli kayıplar vermesi sigortacılık ve tulumbacılık alanlarında da yeni gelişmelere vesile olur. Avrupa'dan gelen baskının artması üzerine Osmanlı, Avusturya-Macaristan örneğinden yola çıkarak tulumbacıları modernize etmesi için Kont Edmond Szechenyi'yi getirir. Yangın sonrası bazı sigortalı evlerin zararlarının sigorta şirketlerince kısa zamanda karşılanması sigortacılık anlayışını olumlu yönde etkiler. Sigortanın caiz olduğuna dair fetvanın çıkması ile beraber sigorta şirketleri Osmanlı'da şubeler açar. Yangın sonrası yeniden yapılandırılan Pera'da tevsi yöntemi uygulanır. Böylece Beyoğlu eski planına

göre yeniden inşa edilir. Fakat yollar genişletilir, evler küçültülür ve yeni kamusal alanlar yapılır. Yapı tipi de değişen bölgede, Avrupalı yatırımcıların desteğiyle evlerin tamamına yakını kâgir olarak inşa edilir. Gerek maddi gerekse de kültürel sebeplerden ötürü Müslüman nüfusun gittikçe azaldığı Pera, inşa edilen lüks apartmanlar, restoranlar, oteller ve kamu alanları ile beraber Avrupa şehirlerini andırır bir hale gelir. Ayrıca omnibüs ve tünel gibi hayatı kolaylaştırıcı ulaşım araçları da bölgeye kazandırılır.

Anahtar Kelimeler: Beyoğlu, Pera, Cadde-i Kebir, Tarlabası, 6. Daire-i Belediye, Yangın, İane, Sigorta, Tulumbacılar, Sultan Abdülaziz, Hristaki Zographos Efendi, Naum Tiyatrosu, Tünel

ABSTRACT

Name and Surname: Sinan ÇAKIR

University : İstanbul 29 Mayıs University

Institution : Social Science Institution

Field : History

Degree Awarded: Master of Arts

Page Number : XII + 139

Degree Date: 09/05/2019

Supervisor: Prof. Dr. Ali AKYILDIZ

1870 Beyoğlu Fire and Reconstruction Activities After the Fire

The main theme of this thesis is fire of 1870, which is the biggest fire in Beyoğlu history, and following reconstruction activities. The fire spread swiftly all over the region and destruct almost all of Pera. Because of the presence of the embassies and cream of the society, the fire causes massive material damage. After the 19th century, the 'İane' method, which was introduced to support the state in order to meet the needs of the soldiers and the people who were harmed in natural disasters and wars, was put into practice after this fire. With the works of 'İane' Commission, donations are collected at home and abroad and distributed to those in need. In addition to this, the losses of Europeans and non-Muslim subjects living in the Ottoman Empire cause new developments in the field of insurance and fire brigade. When the pressure from Europe increased, the Ottomans brought Count Edmond Szechenyi to modernize the fire brigade on the basis of the Austro-Hungarian example. The short-term coverage of the damages of some insured houses after the fire by the insurance companies positively affects the understanding of insurance. With the release of the fatwa that the insurance is permissible, insurance companies open branches in the Ottoman Empire. After the fire, Pera was constructed on the basis of 'Tevsi' plan. Thus, Beyoğlu is rebuilt according to its old plan. But roads are expanded, houses are minimized and new public spaces are built. With the

support of European investors, almost all of the houses are built as masonry. Pera, where the Muslim population gradually decreases due to both economic and cultural reasons, is reminiscent of the European cities with the luxury apartments, restaurants, hotels and public areas. In addition, the transportation vehicles which make life easier such as omnibus and tunnel are also introduced to the region.

Keywords: Beyoğlu, Pera, Grand Rue de Pera, Tarlabası, Sixth Municipal District, Fire, Donation, Insurance, Fire Brigade, Sultan Abdülaziz, Hristaki Zographos Effendi, Theatre of Naum, Tunnel

ÖNSÖZ

Beyoğlu tarihinin en büyük yangını olan 1870 yangını ve sonrasındaki imar faaliyetleri bu tezin ana konusunu oluşturmakla birlikte, çalışma aynı zamanda bu yangınla yakından irtibatlı olan Osmanlı'daki sigortacılık anlayışının değişimi ve tulumbacılığın modernizasyonunu da içermektedir. Çağlar boyunca İstanbul'dan eksik olmayan yangınlar, Bizans ve Osmanlı başkentinin ev ve şehirleşme yapısı dolayısıyla büyük yerleşim alanlarını yok etmiştir. Bu sebeple yangınlar sonrasında şehir her defasında yeniden yapılandırılmıştır. Fakat yeni baştan inşa edilen şehirde eski ev ve şehirleşme tipinin tekrarlanması nedeniyle her defasında yeni yangınlara davetiye çıkarılmıştır.

Yangın konusunda Beyoğlu da 19. yüzyılın son çeyreğine kadar İstanbul ile aynı kaderi paylaşır. Ahşap ve yoğun yapılanma dolayısıyla çıkan her yangın yerleşim yerlerinin tamamen yok olmasıyla son bulur ve her defasında yanan bölgeler aynı şekilde inşa edilirdi. 1870 yangını, bu kısır döngünün kesilmesine ve bazı köklü değişimlerin ortaya çıkmasına neden olması bakımından Beyoğlu ve İstanbul tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. Yangın, her ne kadar Beyoğlu'nun tamamına yakınının yanmasına, birçok kişinin bir gecede fakirleşmesine ve ölmesine sebebiyet verse de yeni ve eskisinden farklı bir Beyoğlu'nun doğuşuna vesile olmuştu. Theophile Gautier'in 1865'te İstanbul için yaptığı "*Yürüyecek kaldırım, binecek araba, rahat edecek otel, yemek yiyecek lokanta ve muhatarasız gezecek sokak olsa tabiatın vermiş olduğu güzel manzaradan ve iyi havadan bir seyyah faydalanabilir*"¹ şeklindeki tespit Beyoğlu için de geçerliydi. Fakat, 1870 yangını sonrasında yapılandırılan Beyoğlu için Gautier'in bahsettiği bu eksiklikler neredeyse tamamen giderilmiş ve Beyoğlu, Avrupa şehirlerini andırır hale gelmişti. Öyle ki, Avrupalıların kullanımında olan mal ve hizmetler, neredeyse eş zamanlı olarak Pera'da da sunulur ve buradaki evler ve oteller Avrupa'daki örneklerine benzer şekilde inşa edilirdi.

Yangının canlı şahitlerinden Doktor Brunetti'nin *Episode De La Catastrophe De Pera*'sı² yangını özel olarak konu alan ilk eserdir. Dönemin gazetesi *La Turquie*'de

¹ Osman Nuri Ergin, *Türkiye'de Hanlar Kervansaraylar, Oteller ve Çeşitli Barınma Yerleri*, T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul, 2013, s. 149.

² Docteur Brunetti, *Episode De La Catastrophe De Pera*, Typographie et Lithography Centrales, Constantinople, 1870.

yangın ile ilgili gözlemlerini ve yangından sonrası ile ilgili tavsiyelerini paylaşan yazar, daha sonrasında yazılarını birleştirerek bu eseri oluşturmuştur. Eserin sonuna bir de yangın haritası ekleyen Brunetti, yangın ile ilgili oldukça yararlı bir kaynak meydana getirmiştir.

Yangını konu alan bir diğer çalışma Mehmet Altun'un *Tarih ve Toplum* dergisinde *1870 Büyük Beyoğlu Yangını*³ başlığıyla yayınladığı yazısıdır. Yangının nasıl çıktığı, yayılma sahası, söndürülmesi ve ardından gelen yardımlardan bahseden Altun, dergi yazısı oluşturması itibariyle konuyu yeterli derecede detaylı olarak ele almamıştır. Ayrıca, genel itibariyle dönemin gazeteleri kullanılan eserde, arşiv belgelerinin hiç kullanılmaması ve literatürden çok az yararlanılması en zayıf yönlerdir.

1870 yangınına ele alan üçüncü çalışma ise yakın bir döneme aittir. Merve Cemile Keyvanoğlu'nun *OTAM* dergisinde *1870 Büyük Beyoğlu Yangını*⁴ başlığıyla yayınladığı yazısı, Mehmet Altun'un yazısını referans alıp onu takip etmekle beraber daha ayrıntılıdır. Bu yazı diğerinden farklı olarak arşiv belgelerini de içermektedir. Fakat burada da bazı eksiklikler göze çarpmaktadır. Keyvanoğlu'nun yazısının en eksik tarafı Pera basınına göz ardı etmesidir. Sadece Türkçe gazetelerin kullanıldığı eser, yangının ardından Beyoğlu'nun ve yangınzedelerin durumları ile ilgili ayrıntılı veriler içermemektedir. Tıpkı Mehmet Altun'un yazısında olduğu gibi burada da yangın sonrası imar faaliyetleri konusunda bilgi bulunmamakta ve literatür yeterli ölçüde kullanılmamaktadır.

1870 yangınına ele alan sınırlı sayıda eser bulunmakla birlikte bunlar genel itibariyle sadece yangının kendisi ile ilgilenmişlerdir. Yangının çıkışını, yayıldığı alanı, nasıl söndürüldüğünü ve yapılan yardımları ele alan bu kaynaklar, yangın sonrasında Beyoğlu'nun ve yangınzedelerin akıbeti, yangının Osmanlı'daki sigortacılık ve tulumbacılık anlayışına etkisi ve Beyoğlu'ndaki imar faaliyetleri konularında eksiktir. Ayrıca, tarih araştırmacıları için oldukça ilgi çekici alanlar olmaları bakımından, İstanbul yangınları ve Beyoğlu üzerine yazılan birçok eser bulunmakla beraber, bunlar da 1870 yangını hakkında tatmin edici ve geniş kapsamlı bilgiler vermekten uzaktır. Bu tezin

³ Mehmet Altun, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 229, İstanbul, 2003, s. 24-35.

⁴ Merve Cemile Keyvanoğlu, "1870 Beyoğlu Yangını", *OTAM (Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı: 41, Ankara, 2017, s. 169-190.

amacı bu eksikliklerin giderilmesinin yanında aynı zamanda yangının diğer kaynaklarda da değinilen yönlerini daha detaylıca ele almaktır. Beyoğlu'nun en büyük yangını konu alan bu eserlerdeki eksiklikler göz önüne alınarak tez mümkün olduğunca arşiv belgelerinden, dönemin yerli ve yabancı gazetelerinden ve Türkçe, İngilizce ve Fransızca literatürden yararlanılarak yazılmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan konunun seçilmesindeki temel amaç, bu konuyu daha önce ele alan eserlerin eksik bıraktığı veya ayrıntılı olarak ele almadığı noktaları tamamlayarak 1870 Beyoğlu Yangını'nı her açıdan incelemektir.

Girişte İstanbul'un kısa bir yangın tarihçesi ve İstanbul'daki genel şehir yapılaşması; birinci bölümde, Beyoğlu tarihinin en büyük yangını olan 1870 yangını; ikinci bölümde, yangınzedelere yapılan yardımlar ile devletler arasındaki taziye ve teşekkür mesajları; üçüncü bölümde, yangın sonrasında yangınzedelerin ve Beyoğlu'nun durumu ile yangının Osmanlı'daki sigorta ve tulumbacılık alanlarında neden olduğu köklü değişimler ve son bölümde Pera'nın yeniden imarı söz konusu edilecektir.

Tezin konusu dahil tüm aşamalarda, verdiği fikirler ve yönlendirmeleri ile çalışmam boyunca yanımda olan, bana ve tezime büyük katkılarda bulunan danışman hocam Prof. Dr. Ali AKYILDIZ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tezin dayandığı eser ve belgeleri barındıran Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 29 Mayıs Üniversitesi Kütüphanesi, Boğaziçi Üniversitesi Abdullah Kuran Kütüphanesi, İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi ve İBB Atatürk Kitaplığı çalışanlarına yardımları için teşekkür ederim.

Lisans ve Yüksek Lisans hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini her daim benden esirgemeyen aileme en içten şükranlarımı sunarım.

Sinan ÇAKIR

İstanbul 2019

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	xi

GİRİŞ.....	1
-------------------	----------

I. BÖLÜM - BEYOĞLU YANGINI (HARİK-İ KEBİR).....	4
--	----------

1.1 Beyoğlu Yangınları	4
1.2 5 Haziran 1870 Yangını (Beyoğlu Harik-i Kebiri).....	10
1.3 Yangını Söndürme Çalışmaları	16
1.4 Güvensizlik Ortamı ve İlk Yardımlar	23
1.5 Yangının Ortaya Çıkardığı Zarar.....	28

II. BÖLÜM - İANE.....	34
------------------------------	-----------

2.1 ‘İane’ Yöntemi	34
2.2 Merkez İane Komisyonu, İşlevi, Özellikleri ve Faaliyetleri.....	37
2.3 Beyoğlu Yangınzedeleri İçin İane Toplama Çalışmaları.....	42
2.4 Taziye ve Teşekkür Mesajları.....	48
2.5 İane Komisyonu’nun Dağıttığı Yardımlar	50

III. BÖLÜM - TESPİT VE İSKÂN	59
---	-----------

3.1 Yangın Sonrası Beyoğlu’nda Durum	59
3.2 Beyoğlu’ndaki Önemli Binaların ve Yangınzedelerin Durumu	62
3.3 Müslüman Mahallelerine Gayrimüslim İskânının Yarattığı Sorunlar	65
3.4 Beyoğlu Yangınının Osmanlı Sigortacılığına Etkisi	71
3.5 İtfaiye Teşkilatının Modernizasyonu.....	78

IV. BÖLÜM - İMAR	86
-------------------------------	-----------

4.1 Pera’nın Yeniden İnşası Hakkındaki Tartışmalar	86
4.2 Yeni Plan Çerçevesinde Yapılaşma	92
4.3 Pera’da Gelişen ve Değişen Yaşam.....	103
4.4 İki Farklı Şehir.....	109

SONUÇ.....	116
KAYNAKÇA	119
EKLER	131
ÖZGEÇMİŞ.....	139

GİRİŞ

Çalışmanın ana konusu olan 1870 Beyoğlu yangını, büyümesinin ve söndürülememesinin arka planını ve Osmanlı'da yaşayan insanların yangınlara bakış açısını anlamak için İstanbul yangınlarının geçmişinin bilinmesi önemlidir. Özellikle Osmanlı devrinde bu şehirde çıkan yangınların başlama, yayılma ve söndürülemede nedenleri büyük oranda benzerlik gösterdiği için bunlardan genel itibariyle bahsetmek faydalı olacaktır.

Bizans ve Osmanlı gibi iki büyük imparatorluğun başkenti olması münasebetiyle her zaman en gözde merkezlerden biri olan İstanbul, bugün bile dünyanın en yoğun nüfuslu yerlerindedir. Sosyal, siyasî ve ekonomik cazibesi sebebiyle göreceli olarak her dönemde kalabalık olan şehir, tarih boyunca baskınlar, savaşlar, kıtlıklar ve doğal afetler gibi farklı problemler ile karşı karşıya kalmıştır. Dünya'nın nüfus artış hızına paralel olarak 19. yüzyıldan itibaren nüfusu oldukça artan şehir, yerleşim sahasının da genişlemesi ile birlikte yaşanan afetlerde daha büyük kayıplar vermişti.

Çağlar boyunca burada eksik olmayan ve büyük zararlara yol açan afetlerin başında yangınlar gelir. Osmanlı'da herhangi bir yerleşim yerinde, İstanbul'daki kadar sık ve büyük yangınlar çıkmamaktaydı. Başkentte neredeyse her yüzyılda birkaç tane ihrâk-ı azim, harik-i kebir ya da harik-i ekber olarak nitelenen ve şehrin büyük bölümünü yok eden yangınlara rastlanılır.¹ Bunda nüfus yoğunluğu, yapılarda kullanılan malzeme cinsi ve evlerin dip dibe yapılması etkiliydi. Bu bakımdan itfaiyecilik alanında görülen gelişmeler genellikle ilk etapta İstanbul'dadır. Bu nedenle uzunca bir süre taşrada yangın söndürme işi geleneksel yollarla ve gönüllü ahalinin katılımıyla yapıldı. Hükümetin taşraya itfaiye hizmeti götürmesi ancak Tanzimat'tan itibaren mümkün oldu.²

¹ Kenan Yıldız, "Şehir Topoğrafyasına Etkisi Bakımından Osmanlı Dönemi İstanbul Yangınları", *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Proje Yöneticisi: Âkif Aydın, İBB Kültür A.Ş., İstanbul, 2015, I, 487.

² Kemalettin Kuzucu, "Szechenyi Paşa ve Osmanlı İtfaiyesinin Modernleştirilmesi (1874-1922)", *Türk Kültürü ve İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 14, İstanbul, 2006, s. 46.

Bizans İstanbul’unda görülen yangınlar genel itibariyle yıldırım düşmesi ya da siyasî ayaklanmalar sebebiyle çıkardı.³ Ahşap yapılaşma, evlerin bitişik şekilde inşa edilmesi ve sokakların dar olması gibi yangınların yayılmasına neden olan özellikler, İstanbul kurulduğundan beri bu şehrin bir gerçeği idi.⁴ Osmanlı döneminde şehrin nüfusunun giderek kalabalıklaşması ve yerleşim alanlarının büyümesi ile beraber yangınların sıklığı da arttı. Şehir yapısının özellikleri sebebiyle İstanbul’da çıkan hemen hemen her yangın kısa süre içerisinde büyük alanlara yayılıyordu. Zaman içerisinde yangınların önlenmesine ve söndürülmesine dair fermanlar çıkarılıp tedbirler alınsa da bunlar çok etkili olmamaktaydı.

Alınan tedbirlere rağmen her yangın sonrası tekrardan ahşap olarak yapılandırılan şehir, yeni yangınların oluşmasına zemin hazırlıyordu. İstanbul’un bu afeti ne denli kanıksadığı ve ne kadar zarar gördüğü dillere pelesenk olan birkaç cümleden tahlil edilebilir. "*Anadolu'nun salgını İstanbul'un yangını*"⁵ ile "*Edirne sudan, İstanbul ateşten batacak*"⁶ şeklindeki ifadeler İstanbulluların yangına olan aşinalığını gösterir. Ayrıca, *Ceride-i Havadis*'te çıkan, halkın şehir daha kurulmadan önce bile İstanbul’un bir yanardağ şeklinde sürekli kendi kendine yandığına dair inancı olduğunu belirten yazı,⁷ buranın yangınlar ile nasıl özdeşleştirildiğinin en güzel örneklerindedir. Bu bakımdan yangınlar İstanbul için "*Gazab-ı İlahi*"⁸ olarak addedilmiştir.

Neredeyse her yangın sonrası İstanbul yanmadan önceki hali üzere yapılandırılırdı. Ahşap yapılardan vazgeçilmiyor, dar ve çıkmaz sokakların kenarlarına inşa edilen bu yapıların aralarında gerekli boşluklar bırakılmıyor ya da yangın duvarları çekilmiyordu. Bunun temel sebepleri Osmanlı’da şehircilik anlayışının tam anlamıyla gelişmemiş olması ve devletin bu konuya yeterli derecede önem vermemesidir. Devletin şehircilik alanında köklü yenilikler ve düzenlemeler yapması ancak Tanzimat

³ Necdet Sakaoğlu, "Yangınlar", *Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını, İstanbul, 1994, VII, 426.

⁴ Mustafa Cezar, *Osmanlı Başkenti İstanbul*, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, s. 354-355.

⁵ Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Tulumbacıları*, Ana Yayınevi, İstanbul 1981, s. 13.

⁶ Necdet Sakaoğlu, "Yangınlar", s. 428.

⁷ *Ceride-i Havadis*, 11 Şaban 1256 (8 Ekim 1840), nr. 8, s. 2.

⁸ Niyazi Ahmet Banoğlu, *İstanbul Cehennemi - Tarihte Büyük Yangınlar*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 16.

Fermanı'ndan sonra mümkün olmuştur. Bu dönemden itibaren her alanda olduğu gibi şehircilikle ilgili düzenlemelerde de alınan örnek Avrupa idi.

19. yüzyılın ortasından itibaren Avrupalı tarzda belediyelerin kurulması, yolların, sokakların ve evlerin yeniden dizayn edilmesi için adımlar atılması gibi şehircilik adına önemli gelişmeler yaşandı. Bu adımlar ile yangınlar arasında yakın bir ilişki mevcuttu. Her yangın ardında geniş boş sahalara yarattığı için Avrupa tarzı şehirleşme adına bir fırsat olarak görülebilir. Fakat Osmanlı'nın 19. yüzyılın ortasından itibaren eline geçen birçok fırsatı iyi kullandığından bahsedilemez. Yangın sonrası Batı şehirlerini örnek alan şehir planları oluşturulsa da bunlar çeşitli sebeplerden ötürü hayata geçirilemedi. 1856 Aksaray ve 1865 Hocapaşa yangınları sonrasındaki şehirleşme çabaları⁹ bunun en güzel örneklerindedir. Bu yangınların ardından bölgelerin şehir yapıları nispeten değişse de istenen modernizasyon tam anlamıyla gerçekleştirilemedi. Osmanlı'da bu konuda başarılı sayılabilecek tek örnek 1870 yangını sonrasında yeniden yapılandırılan Beyoğlu'dur.

⁹ Zeynep Çelik, *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti - Değişen İstanbul*, Çeviri: Selim Deringil, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 45.

I. BÖLÜM - BEYOĞLU YANGINI (HARİK-İ KEBİR)

1.1 Beyoğlu Yangınları

1870 yangını hem yayıldığı saha hem de etkilediği ev ve insan itibariyle Beyoğlu tarihindeki en büyük yangın olma özelliğine sahiptir. Bu tarihe gelinceye kadar burada çıkan yangınlar, sonrasındaki şehir planları veya plansızlıkları, kullanılan yapı malzemeleri yeni yangınlara davetiye çıkarmış ve bu yangının alt yapısını oluşturmuştu. Bu bakımdan yangını incelemeyen önce Beyoğlu'nda, özellikle 19. yüzyıl içerisinde çıkan diğer yangınlara bir göz atmak açıklayıcı olabilir. Beyoğlu'nun neden modern bir şehir planı çerçevesinde kâgirleştirilemediği sorusu da yine bu yangınlar üzerinden cevaplanmaya çalışılacaktır.

Bizans döneminden beri İstanbul'un önemli yerleşim yerlerinden biri olan Beyoğlu, şehrin karşısında olması hasebiyle 'karşı yaka' anlamına gelen 'Pera' adıyla anılırdı. Bizans döneminde daha ziyade bağların bulunduğu Pera'nın nüfus olarak yoğunlaşması ve 'Beyoğlu' adını alması Osmanlı dönemine denk gelir. Pera'daki bağlar 15. yüzyılın sonuna doğru Galata'daki nüfus artışı ile birlikte yerleşime açıldı. Nüfusla beraber veba salgınları ve yangınlar artmış ve neticede buradaki insanların bir kısmı Pera'ya taşınmıştı.¹⁰ 16. yüzyıldan itibaren nüfusu giderek artan bölge, elçilik binalarının da buraya taşınması ile beraber şehirleşme yolunda önemli yol almıştı. 19. yüzyılın ilk yarısına kadar buradaki Müslüman ve Gayrimüslim nüfus hemen hemen eşit seviyelerdeyken, yüzyılın ortasından itibaren Gayrimüslimler giderek artmış, Müslümanlar ise azalmıştı. Pera da tıpkı İstanbul gibi tarih boyunca yangınlara maruz kalmış ve tekrar tekrar yapılandırılmıştı.

19. yüzyıla gelindiğinde Pera'nın nüfusu oldukça artmış ve bunun sonucunda yeni yerleşim yerleri oluşturulmuştu. 'Grand Rue de Pera' olarak adlandırılan Cadde-i Kebir etrafında başlayan yerleşim, 19. yüzyıl boyunca daha geniş sınırlara yayılmaya devam

¹⁰ Feryal İrez, "Sefarethaneler", *Geçmişten Günümüze Beyoğlu*, eds. M. Sinan Genim, Yücel Dağlı, Ebru Karakaya, Müslüm İstekli, Dila Çakıl, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul, 2004, I, 328.

etmişti. 1870 yangınından sonra yangının nereleri etkilediğini gösteren haritadan¹¹, Pera'daki yerleşimin yayıldığı alanlar tespit edilebilir. Bu haritaya göre Pera'nın yerleşim sınırları, Doğu'da Fındıklı, Batı'da Kasımpaşa, Kuzey'de Şişli ve Güney'de Galata'ya kadar ulaşmıştı. Fakat bu geniş bölge içerisinde özellikle mezarlıkların kapladığı boş araziler de mevcuttu. Beyoğlu nüfusunun artması ve yerleşim alanının giderek büyümesi nedeniyle 1870 yangını, ondan önceki yangınlarla kıyas edilemeyecek seviyede geniş alana yayılmış ve daha fazla insanı etkilemişti. Bunun yanı sıra, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Pera'da yaşayan insanların evlerinin içindeki değişimden de bahsetmek gerekir. Çünkü yangından etkilenen ev ve insan sayısı ile beraber, maddi değeri yüksek mobilya ve lüks eşya kayıpları da 1870 yangınının verdiği zararı arttıran etmenlerdendi.

19. yüzyılın ortalarına kadar Pera'daki Gayrimüslim nüfus ile İstanbul'daki Müslüman nüfus hemen hemen aynı yaşam standartlarına sahipti. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Pera'daki bir kesim Avrupa'daki sermaye çevreleriyle kurdukları ticari faaliyetler sonucunda zenginleşmişti. Ticaret ile gelen zenginlikle beraber Beyoğlu'ndaki yaşam standardı yükselmeye başladı. Özellikle Grand Rue de Pera'da lüks Fransız, İtalyan, İngiliz ve Alman mağazaları açıldı.¹² Artık Müslüman nüfusun evlerindeki gibi sade bir sedir, sini ve tandır¹³ yerine, Gayrimüslim evlerinde Avrupa'dan getirtilen pahalı mobilyalar ve eşyalar kullanılıyordu. Bunların yanı sıra, zenginlikle beraber evlerde muhafaza edilen tahvil ve senetlerin de maddi değeri artmıştı. Fakat, Pera'daki evlerin tamamı için bu durum söz konusu değildir. Özellikle, kalburüstü insanların ikamet ettiği Cadde-i Kebir'de ve Avrupalı nüfusun, bankerlerin ve tüccarların yoğunlukla yaşadığı Tomtom Mahallesi'nde¹⁴ bu tip lüks evlere rastlanılırdı. Pera'nın kuzeyindeki Tepebaşı ve onun üst tarafında bulunan Tatavla'da ise ekonomik olarak orta dereceli Gayrimüslimler oturmakta idi.¹⁵ Cadde-i Kebir üzerindeki evler kadar olmasa da bu evlerde de mobilya ve lüks eşyaların kullanıldığı, yangın sonrasında enkazdan eşya

¹¹ Docteur Brunetti, *Episode De La Catastrophe De Pera*, Typographie et Lithography Centrales, Constantinople, 1870, s. 37.

¹² Alfred de Caston, *Constantinople en 1869*, Imprimerie Typographique de G. Kugelmann, Paris, 1898, s. 300.

¹³ Çelik Gülersoy, *Beyoğlu'nda Gezerken*, Çelik Gülersoy Vakfı Yayını, İstanbul, 2003, s. 21.

¹⁴ Mehmet Altun, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 229, İstanbul, 2003, s. 25.

¹⁵ Zeynep Çelik, *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti*, s. 35.

çalınan hamalların yakalanması dolayısıyla anlaşılıyor. Çalınan eşyalar arasında o dönem için lüks sayılabilecek aynalar, sarkaçlı saatler ve kürklü mantolar vardı.¹⁶

Nüfusun artışı ile beraber genişlemeye başlayan Pera'da ev yapımında ahşap malzeme kullanılmış ve devlet şehir planlamasına çok dikkat etmemiştir. Bu iki durum Beyoğlu'nda sık sık yangınlar çıkmasının temel nedenleri arasındaydı. 19. yüzyıl boyunca kâgirleştirme adına adımlar atılsa da istenilen seviyelere ulaşamamıştı. Özellikle 19. yüzyılın ilk yarısında, yukarıda bahsedilen zenginliğe henüz ulaşamayan Pera'da yaşayanların önemli bir bölümünün evlerini kâgir olarak inşa etmesi ekonomik olarak mümkün değildi. Bu dönemde zengin devlet adamlarının evleri ve yabancı devletlerin elçilik binaları kâgir olarak inşa edilmekteydi. Ayrıca, kâgirleştirme adına atılan adımlar modern bir şehir planlaması içerisinde olmadığı için hep eksik kalmıştı.

1830'larda İstanbul'da bulunan *Moltke* de¹⁷, 1849'da gelen *Albert Smith* de¹⁸, 1855'te İstanbul'daki gözlemlerini anlatan *Ubicini* de¹⁹ İstanbul'dan ve Pera'dan bahsederken yapıların birkaç kâgir bina dışında tamamen ahşaptan olduğunu, düzensiz ve bitişik şekilde inşa edildiklerini ifade ederler. 19. yüzyıl boyunca hem İstanbul'da hem de Beyoğlu'nda çıkan yangınların nedenlerine baktığımızda bu üç seyyahın gözlemlerinin isabetli olduğu söylenebilir. Çünkü bu nedenler arasında ilk sıralarda her zaman ahşap, bitişik ve düzensiz yapılanma karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı'nın 18. yüzyılın sonlarından itibaren yüzünü Batı'ya dönmesi ve bu minvalde reformlar yapması ile başlayan modernleşme hareketinin şehir planlaması için söz konusu olması 19. yüzyılın ortalarını bulmuştu. Tam olarak hayata geçirilemese de şehir planlaması ve yapılanma işlerini düzenleyen ilk nizamname 1848 yılında hazırlanmıştı.²⁰ Bu nizamnamenin hayata geçirilememesinde, tüm şehir planlamasını tek bir merkezden yönetme ve kontrol etmenin zorluğu etkili olmalıdır. Nitekim 1855 yılında belediyelerin kurulmasına karar verilmesi ve şehir planlaması ve yapı denetimlerinin yerel yönetimlere bırakılması bunu destekler niteliktedir. Bu kararın ardından aynı yıl

¹⁶ *La Turquie*, 18 Haziran 1870, s. 2; *The Levant Herald*, 18 Haziran 1870, nr. 43, s. 4.

¹⁷ Helmuth Von Moltke, *Türkiye'deki Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar*, Çeviri: Hayrullah Örs, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1960, s. 76.

¹⁸ Albert Smith, *İstanbul'da Bir Ay*, Çeviri: Mehmet Şerif Erkek, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015, s. 84-85.

¹⁹ J. H. A. Ubicini, *1855'te Türkiye*, Çeviri: Ayda Düz, Tercüman, İstanbul, 1977, II, 137-139.

²⁰ Zeynep Çelik, *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti*, s. 42.

içinde Avrupa'daki örneklerine benzer şekilde Şehremaneti kuruldu.²¹ Bu ilk adımdan yeterli derecede verim alınamayınca İstanbul'un on dört belediye dairesine ayrılması kararlaştırılır. Bu çerçevede ilk olarak 1857'de Avrupalı nüfusun yoğun olduğu Pera ve Galata'dan sorumlu olan 6. Daire-i Belediye açıldı.²² Pera'da kâgir yapılanmanın hayata geçirilmesinin yanı sıra, bitişik yapılanmanın engellenmesi ve sokakların genişletilmesi de amaçlanmaktaydı. Yerel yönetimlerle beraber daha sıkı bir kontrol sağlanacağı düşünülse de Beyoğlu için bunda geç kaldıklarını ifade etmek gerekir. 1848 yangını sonrası iskân ihtiyacının karşılanması için ahşap binalar kısa süre içerisinde bitişik ve düzensiz bir şekilde inşa edilmişti. Zaten ahşap yapıların tercih edilme sebeplerinin başında daha ucuz, kolay ve kısa sürede inşa edilebilmeleri gelmekteydi.

Kâgir yapılanmanın gerekliliği her yangın sonrası ortaya çıksa da ahşap yapılara göre daha masraflı olması ve daha uzun sürede inşa edilebilir olması sebebiyle kâgir yapılar tercih edilmemekteydi. Bunun yanı sıra, zorunlu durumda kalmadıkça ahşap evlerin yıkılarak yerlerine kâgir olanların inşa edilmesi rastlanılan bir durum değildi. Bu sebeple yerleşimi olumsuz etkileyen her bir doğal afet ve özelde konumuzu oluşturan her bir yangın, insanlar için yeniden yapılanma ve devlet için de modern bir şehir düzeni oluşturmak adına fırsat olmaktaydı.²³ Beyoğlu için bu fırsatın kullanılması ancak 1870 yangınından sonra mümkün olmuştu. Bu tarihten önce çıkan ve Beyoğlu'nun kâgirleşmesine ve modern şekilde düzenlenmesine imkân sağlayacak iki yangın daha yaşanmıştı. Fakat gerek yangın sonrası halkın maddi sıkıntılar yaşaması ve gerekse de devletin şehir planlamasına gereken ilgiyi göstermemesi veya şehir planlaması için aldığı kararları uygulattıramaması sebebiyle bu iki yangından sonra Beyoğlu yine ahşap yapıların çoğunlukta olduğu dar sokaklar şeklinde inşa edilmişti. Bu yangınlardan ilki, 1870 yangını ile beraber 19. yüzyıldaki iki büyük yangından biri olarak gösterilen 1831 yangınıdır.²⁴

²¹ Fatma Cânâ Bilsel, "Geç Osmanlı Döneminden Cumhuriyet'e Çağdaş Şehir Düşüncesi ve İstanbul Planlaması", *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, VIII, 505.

²² Zeynep Çelik, *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti*, s. 38.

²³ Paul Dumont, François Georgeon, *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, Çeviri: Ali Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. VIII-IX.

²⁴ Mustafa Cezar, *19. Yüzyıl Beyoğlusu*, Ak Yayınları Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul 1991, s. 176.

1831 yangınında Beyoğlu'ndaki birçok yapı ile beraber ahşap olarak inşa edilmiş olan Rusya ve İngiltere elçilik binaları da yanmıştı.²⁵ Bu yangın sonrasında yeni yangınların önüne geçebilmek için kâgir yapılaşma ve sokakların genişletilmesi imkânı doğmuş olsa da bu fırsat, yukarıda belirtilen ekonomik ve siyasi sebeplerden ötürü değerlendirilemedi. Yangından sonra Beyoğlu'nda sadece İngiltere ve Rusya elçilik sarayları ve bazı devlet adamlarının evleri kâgir olarak inşa edilmişti. İkinci yangın ise 1848'deki Beyoğlu yangınıdır. 1831'den sonraki kâgirleşmenin örneklerinden biri olan *Donizetti*'lerin²⁶ evi 1848 yangınında yanan kâgir binalar arasındaydı.²⁷ 1831 yangınından sonra başlayan kısmi kâgirleşmenin, yangınları engellemek adına tek başına çare olamayacağına *Donizetti*'lerin evi ile beraber kâgir evlerin yanmış olması güzel bir örnekti. Bu örneklerden gereken dersler çıkarılmayacak ve Beyoğlu 1848 yangını sonrası birkaç kâgir bina ile beraber yanmadan önceki hali gibi yapılandırılacaktı.

1831 ve 1848'den sonra kâgirleşmenin Beyoğlu'nda hızlı bir şekilde hayata geçirilememesinde ve kısmî kalmasında iç siyasetin etkisinden de bahsetmek gerekir. Tanzimat ile başlayan Osmanlı'daki batılılaşma çerçevesinde Gayrimüslimlere mülk edinme ve cemaatleri için kamusal yapılar kurmaları için daha yumuşak davranılması ve izin verilmesi 1840'lı yıllardan sonra Beyoğlu'ndaki kâgir yapılanmada etkili olmuştu.²⁸ Fakat bu istenilen seviyede gerçekleşmemişti. Gayrimüslimlerin evlerini 1856 Islahat Fermanı'na kadar kâgir olarak inşa edememesinde, bu ferman öncesi uygulamaya göre Gayrimüslim evlerinin, Müslüman evlerinden daha alımlı yapılmasının yasak olmasının da etkisi olmalıdır.²⁹ Kırım harbi (1853-1856) ile 1870 yangını arasındaki dönemi Beyoğlu tarihi için ayrı bir bölüm olarak ele alan Çelik Gülersoy, Beyoğlu'nun bu dönemdeki değişiminde hem devletin yüzünü artık tamamen Batı'ya dönmesinin hem de yeniden yapılanmayı canlandıran 1848 yangınının etkili olduğundan bahsetmektedir.³⁰

²⁵ Said N. Duhani, *Eski İnsanlar Eski Evler – 19. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası*, Çeviri: Ahmet Parman, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 1984, s. 41-42.

²⁶ Giuseppe Donizetti İtalyan bir müzisyendir. Türkiye'yi 19. yüzyılda batı müziği ile tanıştırmış ve ilk Türk bandosu olan Müsikâ-i Hümayûn'un gelişmesinde büyük katkı sağlamıştır.

²⁷ Emre Aracı, *Donizetti Paşa, Osmanlı Sarayının İtalyan Maestrosu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 173.

²⁸ Mustafa Cezar, *19. Yüzyıl Beyoğlusu*, s. 176.

²⁹ Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, II, 1008.

³⁰ Çelik Gülersoy, *Beyoğlu'nda Gezerken*, s. 29-30.

Onun bu tespitinin içerisinde Islahat fermanını da bir dönüm noktası olarak yerleştirmek tamamlayıcı olacaktır.

1870 Beyoğlu yangınına geçmeden önce, yangının temel nedenlerini oluşturan bitişik ve ahşap yapılanmadan neden vazgeçilmeyip, sokakların genişletilemediği hususlarına değinmek yararlı olacaktır. İstanbul, çağlar boyunca yangınlardan çok zarar görmüş olmasına rağmen her seferinde yine yanmadan önceki hali gibi yapılandırılıyordu. Buna karşı önlem alınmaması ya da alınan önlemlerin uygulanmaması ahşap yapılanmanın önüne geçmeyi zorlaştırmaktaydı. Yangın sonrası evsiz ve parasız kalan insanlar için ucuzluğu ve kısa sürede inşa edilebilir olması bakımından ahşap yapı tercih edilmekteydi. Bunun yanında İstanbul için başka bir tehdit olan depremlerin de etkisinden bahsetmek gerekir. Her ne kadar birinci derece etken olmasa da depremler de ahşap yapılanma için sayılabilecek nedenler arasındaydı. Ayrıca ahşap yapılaşmanın Bizans'tan beri süre gelen bir gelenek ve İstanbul'un rutubeti yüzünden kâgir evlerin dezavantajlı olması, İstanbul'da bulunan ev ustalarının genel olarak ahşap ev konusunda ihtisaslaşması gibi nedenler de yine sebepler arasında sayılabilir.³¹

Evlerin kâgir olarak yapılması ve bitişik olarak inşa edilmemesi hususu, büyük yangınlar sonrası devlet tarafından dile getirilirse de bu bir türlü başarılmaz. *Stefanos Yerasimos*'un 'Pasif direniş'³² olarak adlandırdığı bu durum, toplumun kendine has bir yapılanma benimsemesinden ve kanun ile nizamnamelere direnerek bundan vazgeçmemesinden kaynaklanmaktadır. *Yerasimos*'un bahsettiği 'pasif direniş' kadar, devletin bu konuda tam anlamıyla organize olamaması da modern şehir planlarının oluşturulamamasında etkendi. Tanzimat'tan sonra bu 'direniş', Gayrimüslim nüfusun yoğunlukla yaşadığı Pera'da yavaş yavaş kırılmaya başlayacaktı. İlk belediye çalışmalarının da bu bölgede yapılması bunun göstergelerinden biri olarak sayılabilir.

Sokakların darlığı mevzusu devletin bu konu hakkındaki ilgisizliğinden kaynaklanmakta olup yukarıda belirtilen devletin şehir planlaması konusundaki organizasyon eksikliğini en iyi gösteren örnektir. Osmanlı'da kent planlaması ve modern şehirleşme hareketlerinin 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra çıkan nizamnameler ve

³¹ Mustafa Cezar, *Osmanlı Başkenti İstanbul*, s. 355.

³² Stefanos Yerasimos, "Tanzimat'ın Kent Reformları Üzerine", *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, Eds. Paul Dumont, François Georgeon, Çeviri: Ali Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 1-18.

belediyecilik faaliyetleri ile başladığı düşünülecek olursa, sokakların tanzimi ve genişletilmesi, çıkmaz sokakların kaldırılması hususlarının bundan önceki dönemde devlet tarafından çok dikkat edilen konulardan olmadığı ortaya çıkacaktır. Harik alanlarının yangından önceki genişliği ile tekrar yapılandırılmasında, arsalarından ödün vermek istemeyen insanların direnişi de etkili olmuştur. Sokakların darlığı meselesi hem yangınların yayılmasında etkili olmuş hem de yangını söndürmek için kullanılan tulumların gerekli yerlere ulaştırılmasında oldukça büyük zorluklar çıkarmıştır. Tüm bu olumsuzluklar hem İstanbul hem de özelde Beyoğlu için 19. yüzyılın son çeyreğine kadar giderilememiş ve 1870 yangını gibi büyük bir yangına alt yapı hazırlamıştır.

1.2 5 Haziran 1870 Yangını (Beyoğlu Harik-i Kebiri)

Bu başlık altında 5 Haziran 1870 tarihinde Beyoğlu'nda çıkan yangının nerede ve ne zaman başladığı, neden geniş alanlara yayıldığı, yayılma sahası ve İstanbul'da çıkan diğer yangınlarla olan benzerlikleri ve farklılıkları değerlendirilecektir. 'Kazara çıktığı'³³ belirtilen yangınının tam olarak nasıl başladığı sorusuna gerek dönemin basınında gerekse de arşiv belgelerinde tatmin edici bir cevap bulunamadı. Bu kaynaklar genel itibari ile daha çok yangının nasıl hızlı bir şekilde yayıldığı konusuna odaklanmıştır. Çağlar boyu yangınların eksik olmadığı İstanbul'da yangınlar, insanların ısınma amacıyla evlerinde buldukları mangalları dikkatsiz kullanımı, evlerin içindeki aydınlatma lambalarının devrilmesi, yağma yapmak isteyenlerin bilinçli olarak evleri ateşe vermeleri gibi insan veya yıldırım düşmesi gibi doğal kaynaklı olabildiği gibi, isyancıların kaos yaratmak için bilinçli bir şekilde şehri ateşe vermeleri şeklinde siyasi kaynaklı da çıkabilmekteydi. Ayrıca 'Patlıcan kızartma zamanı'³⁴ olarak adlandırılan yaz aylarında, kızartma yapılırken kızgın yağ dolayısıyla çıkan yangınlara da rastlanılır. 1870 yangını yaz aylarına denk geldiği için bu ihtimali de diğerlerinin yanına koymak faydalı olacaktır.

Yangının başladığı yer ve koşullar göz önünde bulundurulduğunda yangının yağma amaçlı çıkartılmış olduğu akla en yatkın ihtimallerden biridir. Pera'daki evlerin özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren mobilya ve lüks eşya bakımından oldukça

³³ *Basiret*, 7 Rebiülevvel 1287 (7 Haziran 1870), nr. 93, s. 2.

³⁴ Osman Nuri Ergin, *Mecelle*, II, 1080.

zenginleştüğinden yukarıda bahsedilmişti. Pera'daki elçilik çalışanları ve zengin kesim yaz aylarını geçirmek için Tarabya'daki ve Boğaziçi'ndeki yazlıklarına gitmişti. 5 Haziran 1870 tarihi Ermeni Bayramına denk geldiğinden Pera'daki nüfusun çoğunluğu kutlamalara katılmak için Beykoz tarafındaki Hünkâr İskeleyi'ne geçmişti.³⁵ Ayrıca yangının başladığı evde kimsenin olmaması da bu ihtimali destekler niteliktedir. Amicis'in Beyoğlu yangını müşahitlerinden aktardığına göre yangının başladığı sıralarda Pera'da kalanların çoğu da öğle uykusu için evine kapanmıştı.³⁶ Tüm bu şartlar altında تنها kalan Pera yağma yapmak için oldukça uygun bir haldedir. 1870'ten itibaren Osmanlı'da mali krizlerin yaşanması hasebiyle eşkıyalık ve yağmanın arttığı³⁷ bilgisi ile yangın sonrası neredeyse tüm basındaki yağma haberleri de bunların yanına konulunca en mantıklı ihtimal, yağma sebebiyle evin ateşe verildiğidir. Bununla birlikte yangın daha farklı bir sebeple de çıkmış olabilir.

Kaynaklar yangının Hicri 5 Rebiülevvel 1287 tarihinde çıktığı konusunda hemfikirdir. 5 Rebiülevvel 1287 tarihi Miladi 5 Haziran 1870, Rumi takvime göre ise 24 Mayıs 1286'ya denk gelir.³⁸ Yangının başlama saati hakkında değişik görüşler olmakla beraber öğleden sonra çıktığı noktasında tüm kaynaklar görüş birliği içerisindedir.³⁹ Hem Altun hem de Keyvanoğlu dönemin Türkçe gazetelerini baz alarak yangının başlangıç saatini alaturka saatle yedi⁴⁰ olarak gösterir.⁴¹ Yani, yangın öğleden sonra saat 14.00 sularında Feridiye'deki Valide Çeşme sokağında çıkmıştır. Yaklaşık olarak 11 saat süren yangının tamamen son bulması gece saatlerinde mümkün olmuştu. Yangının spesifik olarak nerede başladığı ile ilgili kaynakların çoğunda, *Basiret Gazetesi*'nde yer alan haber

³⁵ Mehmet Altun, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", s. 29.

³⁶ Edmond de Amicis, *İstanbul (1874)*, Çeviri: Beynün Akyavaş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 311-326.

³⁷ Oya Sencer, *Türkiye'de İşçi Sınıfı*, Habora Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1969, s. 115.

³⁸ Yangının tarihi ile alakalı literatürde, Hicri-Miladi-Rumi takvim çeviri hataları yüzünden bazı muhtelif tarihler de mevcuttur. Örneğin, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi yangının tarihini 11 Haziran 1870, Orhan Türker ise 24 Mayıs 1870 olarak gösterir. (Necdet Sakaoğlu, "Yangınlar", s. 435; Orhan Türker, *Pera'dan Beyoğlu'na (İstanbul'un Levanten ve Azınlık Semtinin Hikayesi)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 18).

³⁹ *The Levant Herald*, 7 Haziran 1870, The Levant Herald Eki (Supplement of the Levant Herald), s. 1; *La Turquie*, 8 Haziran 1870, s. 1; *L'Illustration*, 25 Haziran 1870, nr. 1426, s. 458; *The New York Times*, 26 Haziran 1870, s. 1.

⁴⁰ Mehmet Altun, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", s. 24; Merve Cemile Keyvanoğlu, "1870 Beyoğlu Yangını", *OTAM (Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı: 41, Ankara, 2017, s. 170.

⁴¹ *Basiret*, 6 Rebiülevvel 1287 (6 Haziran 1870), nr. 92, s. 4; *Terakki Gazetesi*, 7 Rebiülevvel 1287 (7 Haziran 1870), nr. 366, s. 1; *Takvim-i Vekayi*, 11 Rebiülevvel 1287 (11 Haziran 1870), s. 3.

dikkate alınır. Bu habere göre yangın, ‘çarhçı’ olduğu belirtilen Macar asıllı *Dö Reçini*’nin kiralık olarak kaldığı evde başlamıştı.⁴² Kendisi evinde bulunmadığı sırada başlayan yangın kısa sürede Pera’nın tamamına yakınına kül etmişti. *Ruzname-i Ceride-i Havadis* ise yangının Fransa uyruklu Demirci *Rikor*’un evinden çıktığını belirtir.⁴³ Rumca kaynakları kullanan Orhan Türker, 10 Haziran 1870 tarihli Rumca *Neologos* gazetesini kaynak göstererek yangının Feridiye’de bir Rum’un evinde başladığını ve ailenin Kâğıthane’ye gitmeye gitmiş olması hasebiyle durdurulamadığını ifade eder.⁴⁴

Dönemin basınında muhtelif bilgiler içeren bir diğer mevzu ise padişah veya devlet adamlarının yangın alanına gelmesi meselesidir. Onların yangın mahalline gelmesi yangını söndürme çalışmalarının düzenli bir şekilde yürütmesi üzerinden değerlendirildiği için fazlaca vurgulanmıştır. *Neologos* gazetesi Sultan Abdülaziz’in Galata Sarayı bahçesine gelerek yangını yaşlı gözlerle izlediğini bildirir.⁴⁵ Literatürde genel olarak kabul gören bilgi ise, Sultan Abdülaziz’in Beşiktaş’tan Taksim’e çıkarak yangın alanına ulaşmaya çalıştığı ve fakat bunun çok tehlikeli olabileceğinin anlaşılması üzerine bundan vazgeçtiğidir.⁴⁶ Türkçe gazetelerde de padişahın yangın sırasında Beyoğlu’nda olduğuna dair haberlere rastlanmaz. Yangın çıktıktan sonra 3 saat içerisinde oldukça büyümesi hasebiyle devlet erkânından birçok kişi buraya gelerek söndürme çalışmalarını bizzat kontrol etmiş ve yönlendirmişti. Sultan Abdülaziz ise yangının ertesi günü alaturka saatle 11⁴⁷ gibi harik alanına gelebilmişti.⁴⁸ Halk arasındaki ‘Eğer padişah gelir ise yangın söner’⁴⁹ inancı, Osmanlı’daki yangın söndürme ekiplerini oluşturan tulumbacıların düzensiz, yangına müdahale tekniklerinin ve araçlarının da kısıtlı olmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Padişahların ya da devlet erkânının yangın alanına geldiği zamanlarda tulumbacıların gerek devlet adamlarına olan hürmetleri ve gerekse ihsan alma ihtimali ile işlerini daha ciddi yapacağı düşüncesi bu inanışın altında yatan temel motivasyondur. Fakat düşünülenin aksine özellikle padişahın yangın alanına gelmesinin

⁴² *Basiret*, 6 Rebiülevvel 1287 (6 Haziran 1870), nr. 92, s. 4.

⁴³ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 7 Rebiülahir 1287 (7 Temmuz 1870), nr. 1414, s. 1.

⁴⁴ Orhan Türker, *Pera’dan Beyoğlu’na*, s. 18-19.

⁴⁵ Orhan Türker, *Pera’dan Beyoğlu’na*, s. 18-19.

⁴⁶ *La Turquie*, 8 Haziran 1870, s. 1; *The Levant Herald*, 7 Haziran 1870, The Levant Herald Eki (Supplement of the Levant Herald), s. 1.

⁴⁷ Yaklaşık olarak saat 19.00 civarına denk gelmektedir.

⁴⁸ *Basiret*, 7 Rebiülevvel 1287 (7 Haziran 1870), nr. 93, s. 3.

⁴⁹ Osman Nuri Ergin, *Mecelle*, II, 1093.

söndürme çalışmalarını aksatması daha muhtemeldir. Devletin bir numarasının yangın alanında bulunması başlı başına büyük dikkat ve itina gerektiren bir durumken, tüm dikkatin yangın söndürme işine yönlendirilmesi pek de mümkün değildir. Devlet adamlarının yangın söndürme çalışmalarını bizzat takip etmelerinin, çalışmaların düzenli ve özenli şekilde ilerlemesine katkı yapacağı düşünülse bile, bu durumun, ekipmanı ve eğitimi eksik tulum bacıların yangın söndürmede fark yaratmasını sağlaması çok da mümkün olmasa gerek. Dönemin gazetelerinde, 1870 Beyoğlu yangınının Galatasaray Lisesi önünde söndürülmesi devlet erkânının buraya gelerek olağanüstü çaba sarf etmesine bağlanır; fakat, yangının liseye sıçramasını engelleyen temel etken, buranın yangını yönlendiren rüzgârın tersinde kalmasıdır.

Yangından dört yıl sonra, 1874 yılında İstanbul'a yaptığı gezi sırasında gezip gördüklerini kaleme alan *Edmond De Amicis* kendi gözlemlerinin yanı sıra insanlardan dinlediği hikâyeleri de yazmıştı. Yangının Feridiye sokağında çıktığını ve o sırada evde sadece yaşlı bir hizmetçi bulunduğunu belirtir. Yangının çıktığı sırada Pera'da çok az kişinin olmasından bahseden *Amicis*, yangının yayılmasının engellenememesinde bu durumun etkisinden söz eder. Pera'da bulunan az nüfustan evi ahşap olanlar kurtarabildikleri eşyalar ile sokağa çıkarken, kâgir evlerinin yangına direneceğini düşünenler evlerine kapandılar. Bu sebepten yanarak ölen insanların yanında kâgir evlerine kapanıp dumandan boğularak ölenler de vardı.⁵⁰ Yangının üç saat içinde Beyoğlu'nun yarısını yaktığına değinen *Amicis*, akşam 7 sularında İngiliz sefaretî konağının yanması ile yangının son bulduğunu belirtir.⁵¹ Aşağıda daha teferruatlı açıklanacağı gibi *Amicis*'in yangının söndüğü yer ve zaman hakkında paylaştığı bilgi, çıktığı andan itibaren kollara ayrılan yangının sadece bir kolunun son bulduğu yer ve saat hakkında verilmiş bir bilgi olması hasebiyle eksiktir.

Çatılarda yanmaya elverişli malzemeler bulunması İstanbul'daki yangınların ve özelde 1870 Beyoğlu yangınının yayılmasında ve kâgir binaları etkilemesinde rol oynamıştır. Ahşap evler, çatılarının da ahşap olması itibariyle zaten yanmaya müsaitti. O dönem için Beyoğlu'ndaki kâgir evlerin çatıları kurşun ile örtülmekte ve çatının altındaki

⁵⁰ *The Levant Herald*, 7 Haziran 1870, The Levant Herald Eki (Supplement of the Levant Herald), s. 1; *La Turquie*, 8 Haziran 1870, s. 1.

⁵¹ Edmond de Amicis, *İstanbul (1874)*, s. 311-326.

yapı yine ahşaptan yapılmaktaydı. Çatının altının ahşap olması baca kaynaklı yangınlara da neden olurdu. Bu yüzden bacalardaki kurumların temizlenmesi için devlet bazen görevliler atamaktaydı.⁵² Yangın başladığı anda kâgir binaların yangına set çekeceği ve durduracağı⁵³ düşünülmüş ise de bu binalar da yangına teslim olmuştu. Bunun en çarpıcı örneği ise İngiliz Elçiliği sarayıydı. Elçilik binasının camlarının yangın sırasında demir levhalar ile kapatılarak muhafaza edilmesi binanın yanmasını engelleyememişti. Sefaretin yakınındaki ahşap evlerin tutuşması sonucu oluşan sıcaklık dolayısıyla elçiliğin çatısındaki kurşun levhalar erimiş ve yangın, altındaki ahşap yapıdan içeriye sızarak sefaret binasını kül etmişti.⁵⁴

Beyoğlu'ndaki kâgir binaların yangından etkilenmesi İngiliz Elçiliği Sarayı örneğindeki gibi olmuştu. Rüzgârın da etkisiyle yanan tahta parçaları ve kumaşlar çatısı ahşap olan kâgir binalara yangını sıçratmıştı.⁵⁵ Bu yüzden 1870 yangını, Beyoğlu'nda kâgir veya ahşap fark etmeksizin önüne kattığı her şeyi yakmıştı. Yangının canlı tanığı olan Doktor *Brunetti*'nin *La Turquie* gazetesinde paylaştığı yazı dizisinde, kâgir veya ahşap olmasına bakılmaksızın tüm yapıların saman gibi yandığından bahsetmesi de bunu destekler niteliktedir.⁵⁶ 1870 yangını sonrası Beyoğlu büyük ölçüde kâgirleştirilmeye çalışılırken, kâgir binaların çatılarındaki ahşap yapıyı örten kurşunların sökülmesi, bunların yerine yangının içeriye sızmasını engelleyecek kiremit kullanılması teşvik edilmişti. Çatılardaki kurşunu sökerek Tophane'ye verenlerin kiremit masraflarını da Maliye Nezaretinin karşılayacağı belirtilmişti.⁵⁷

Rüzgârlı bir gün olması nedeniyle yangın genel itibari ile üç kola ayrılmış ve önüne gelen her şeyi yakıp yıkmıştı. Bu kollardan birincisi 'Grand Rue de Pera' diye tabir olunan Cadde-i Kebir'e (İstiklal Caddesi), bir diğeri Pera'nın kuzeyindeki Yenişehir olarak adlandırılan Şişli'nin alt kısmı olan Tatavla tarafına, üçüncü kol ise Kalyoncu Kulluğu Mahallesi üzerinden Kasımpaşa'ya doğru ilerlemişti. Bu mecralar üzerinde bulunan Tarlabası, Bülbülderesi, Papazköprüsü, Sururi, Aynalıçeşme mahalleleri ve Cadde-i Kebir (Taksim Meydanı'ndan Galatasaray'a kadar olan kısım) yangından en

⁵² BOA, ŞD, 662/8, 1 Rebiülevvel 1292 (7 Nisan 1875).

⁵³ *Basiret*, 7 Rebiülevvel 1287 (7 Haziran 1870), nr. 93, s. 2.

⁵⁴ *The Levant Herald*, 7 Haziran 1870, The Levant Herald Eki (Supplement of the Levant Herald), s. 1.

⁵⁵ Mehmet Altun, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", s. 24.

⁵⁶ *La Turquie*, 27 Haziran 1870, s. 1.

⁵⁷ BOA, MB.İ, 36/4, 1 Cemaziyelevvel 1294 (14 Mayıs 1877).

fazla etkilenen yerler olmuştu.⁵⁸ Dönemin vakanüvisi Ahmed Lütü Efendi ise yangının yayılmasını daha ayrıntılı ele alır ve altı kola ayrılan yangının Kasımpaşa Deresi'nden Galatasaray önüne kadar olan alanı tarumar ettiğini belirtir.⁵⁹ Doktor *Brunetti*'nin yangından sonra yapmış olduğu harita 1870 yangınının etkilemiş olduğu sahayı net bir şekilde ortaya koymaktadır.⁶⁰ Cadde-i Kebir üzerinden ilerleyen birinci kol, Beyoğlu'nun ve belki de İstanbul'un en lüks caddesi olan Cadde-i Kebiri, Mekteb-i Sultani'nin önüne kadar tümüyle yakıp yıkmıştı. Yenişehir tarafına ilerleyen diğerkol ise, Tatavla (bugünkü Osmanbey civarı) bölgesinin Cadde-i Kebir'e yakın olan alt kısmında bina olan yerleri tamamen yakmış, bölgenin üst tarafında yanacak yapı olmadığından yangın Şişli tarafına sirayet etmemişti.

Üçüncü kol ise, Kalyoncu Kulluğu üzerinden Kasımpaşa deresine kadar olan ve İngiliz Elçiliği Sarayının da içinde bulunduğu bölgenin tamamının yanmasına sebep olmuştu. Yangının yönüne bakıldığında Güneydoğudan esen kuvvetli rüzgâr⁶¹ çerçevesinde ilerlediği görülecektir. Zaten, İstanbul yangınlarının hemen hepsinin yayılmasında başrollerden birini rüzgârlar oluşturmuştu.⁶² Yukarıda zikredilen yerleşim yerlerinin dışında kalan yerlerin yanmasını da yine ya rüzgâr engellemiş ya da yangının önünde yakacak bir şey kalmamıştı. Rüzgârın esme yönünün tersinde kalan Pera'nın Teke bölgesi (Bugünkü Galata Kulesi ve Galatasaray arasındaki bölge), Tatavla'nın üst kısmı (Şişli) ve Cadde-i Kebir ile Fındıklı arasındaki bölge (bugünkü Cihangir ve Kâtip Mustafa Çelebi) yangından kurtulan bölgeler olmuştu. Zaten yangın sonrası evsiz kalan insanlar için Pera basınındaki kiralık veya satılık ev ilanlarını, ağırlıklı olarak bu üç bölgedeki evler oluşturmaktaydı.

İstanbul'da ve özelde Beyoğlu'nda yangınlar çok sık görülmekle beraber, neredeyse her çıkan yangın oldukça geniş sahalara yayılmıştı. 1870 Beyoğlu harik-i kebirinin ortaya çıkması ve geniş sahaya yayılmasının sebepleri aslında genel olarak İstanbul'da çıkan yangınların hemen hemen hepsi için geçerli olsa da onu diğerklerinden ayıran bazı farklılıklar da mevcuttu. 19. yüzyılın ortalarından itibaren atılan adımlar kent

⁵⁸ Niyazi Ahmet Banoğlu, *İstanbul Cehennemi*, s. 178.

⁵⁹ *Ahmed Lutfi Efendi Tarihi*, XII, 95.

⁶⁰ Docteur Brunetti, *Episode De La Catastrophe De Pera*, s. 37.

⁶¹ *The New York Times*, 26 Haziran 1870, s. 1.

⁶² Kemalettin Kuzucu, "Babiali Yangınları (1808-1911)", Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, 2000, s. 66.

yapısını ve evleri modernleştirmekte pek de başarılı olamayınca 1870 Beyoğlu yangınının yaşanması ve büyük zararlar vermesi kaçınılmaz oldu. Öncelikle yangının diğer İstanbul yangınları ile ortak sebeplerine bakılacak olursa şu yedi madde sayılabilir: Yoğun ahşap yapılanma, dar sokaklar, evlerin birbirine bitişik olarak inşa edilmesi, su kaynaklarının yetersizliği, itfaiye teşkilatının yetersiz olması, halk bahçeleri gibi evlerin arasında boşluklar oluşturacak kamu alanlarının olmaması, yönetimin aldığı kararları uygulattıramaması. Bu yedi madde İstanbul'da yaşanan her büyük yangından sonra hazırlanan raporlarda yer almış, fakat kalıcı çözümler üretilmemiştir. Bunun yanında Beyoğlu'nun o dönemki özellikleri hasebiyle 1870 yangınının geniş sahalara sirayet etmesinin farklı sebepleri de mevcuttu. 1858'den itibaren Beyoğlu'ndaki evlerde ve sokak aydınlatmalarında gaz kullanılmaya başlanması ile beraber⁶³, buradaki bakkallarda satılmak üzere depolanan gaz ve benzin gibi yanıcı maddeler Beyoğlu'ndaki yangının özellikle hızlı bir şekilde yayılmasında ve korkutucu bir hale gelmesinde etkili olmuştu.⁶⁴ Bu gaz depoları yüzünden yangın yanardağ patlamalarına benzetilmiş ve Vezüv yanardağı yakıştırmaları yapılmıştı.⁶⁵ *La Turquie*'nin 24 Haziran'da yangına dair paylaştığı bir raporda, Beyoğlu'nun farklı dilleri konuşan insanlardan oluşması ve bu insanlar arasında bir birlik olmaması sadece Beyoğlu'na has bir durum olarak belirtilmiş, insanların arasındaki bu uyumsuzluğun yangını algılama, haber verme ve müdahale etme konularında bir dezavantaj yarattığı ifade edilmişti.⁶⁶ Bu çok iddialı bir ifade olmakla beraber dönemin basınında yangının yayılma sebeplerinden biri olarak gösterilmesi hasebiyle zikre değerlidir.

1.3 Yangını Söndürme Çalışmaları

Valide Çeşme'de başladığı andan itibaren üç kola ayrılan yangın halkın ve devletin söndürme çalışmalarına karşın Yenişehir ve Kalyoncu Kulluğu kollarında söndürülemedi; fakat, Cadde-i Kebir kolu yukarıda da belirtildiği gibi belli sebeplerden ötürü durdurulabilmişti. Yangının ilk iki kolda neden söndürülemediğinin ve üçüncü kolda nasıl başarılı olunduğunun daha iyi anlaşılabilmesi için burada öncelikle

⁶³ *The Levant Herald*, 14 Haziran 1870, nr: 42, s. 2; *The New York Times*, 18 Haziran 1870, s. 1.

⁶⁴ *The Levant Herald*, 7 Haziran 1870, *The Levant Herald Eki (Supplement of the Levant Herald)*, s. 1.

⁶⁵ *La Turquie*, 8 Haziran 1870, s. 1.

⁶⁶ *La Turquie*, 24 Haziran 1870, s. 1.

Osmanlı'daki yangın söndürme müesseselerinin gelişiminden bahsedilecek, daha sonra 1870 Beyoğlu yangınının çıktığı ilk andan itibaren devletin ve halkın yangını söndürme çalışmalarına değinilecek ve tüm bunların ışığında 1870 yangınındaki söndürme çalışmalarının daha öncekilerle ne gibi benzerlik ve farklılıklar gösterdiğinden bahsedilecektir.

Pazar günü öğleden sonra başlayan yangının, önlem alınamamasından dolayı hızlı bir şekilde büyümesi ile beraber söndürme çalışmaları da gereken başarıyı sağlayamayınca neredeyse tüm Pera yangından etkilenmişti. Yangını söndürme çalışmalarına geçmeden önce Osmanlı'daki itfaiye teşkilatı hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır. Çünkü neredeyse tulumbacılar ocağının kurulmasından itibaren, Osmanlı'da yangın söndürme tekniği açısından pek bir ilerleme kaydedilememişti. Bu yüzden verilecek bilgiler aynı zamanda dönemin itfaiyesinin de özelliklerine işaret edecektir. Ayrıca 1870 yangınından sonra itfaiye teşkilatı içerisindeki değişikliklerden de ileride bahsedileceği için bu bilgiler değişimin anlaşılabilmesi için alt yapı oluşturacaktır. Tahmin edileceği üzere yangına ilk müdahale halk tarafından yapılır.

Devletin itfaiye teşkilatı bazı askeri birliklerden oluşmaktaydı. İtfaiye kurumunun asker kökenli olması o zaman için Avrupa'da da görülen bir durumdur. Osmanlı'da yangın söndürme tekniği açısından en büyük kırılma 1718'deki Tüfenghâne ve Tophane yangınlarında tulumbanın kullanılmaya başlanması ile olmuştur.⁶⁷ Bu döneme kadar evlerde yangına karşı bir fiçı su ve evin damına yetişecek kadar merdiven bulundurulması zorunluluğu⁶⁸ ile sorumluluğu halka yükleyen devlet, bu başarılı kullanımdan sonra 1720 yılında tulumbacılar ocağının kurulması ile birlikte sorumluluğu kendi üstüne almaya başlamıştı. Tulumbayı Osmanlı'ya getirip ilk imal edenin sonradan Gerçek Davut Ağa ismini alan Fransız asıllı David olduğu kabul edilir.⁶⁹ Yeniçeri ocağına bağlı olarak kurulan bu ocak, 1826'da yeniçeriliğin lağvedilmesi ile beraber kaldırılır. Fakat yangınların eksik olmadığı bu şehirde bir itfaiye teşkilatının yokluğu hemen hissedilmiş ve birkaç ay sonra tulumba teşkilatı yeniden oluşturulmuştu. Asakir-i Mansure-i

⁶⁷ Yüksel Çelik, "Tulumba", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, Cilt: 41, İstanbul, 2012, s. 369; Kemalettin Kuzucu, "İstanbul İtfaiyesi", *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, IV, 403.

⁶⁸ *İtfaiye Tarihçesi ve İstatistiği (1714-1946)*, Osmanbey Matbaası, İstanbul, 1946, s. 1.

⁶⁹ Uğur Gökteş, "Tulumbacılık", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, VII, 301-302; Osman Nuri Ergin, *Mecelle*, III, 1119; *İtfaiye Tarihçesi ve İstatistiği (1714-1946)*, s. 1.

Muhammediye ordusu çatısı altında kurulan yeni teşkilat, kıyafetleri haricinde tüm teçhizatı ile eskisinin aynısıydı.⁷⁰

Yeni kurulan teşkilat eskisi gibi tek merkezde toplanan bir kurum değildi. Her semtin veya mahallenin kendi içerisinde oluşturduğu tulumbacılar şeklinde yerel bir yapılanma mevcuttu. ‘Mahalle tulumbacılığının’⁷¹ yanı sıra Zaptiye Müşiriyeti ve 1855’ten sonra oluşturulmaya başlanan belediyeler de kendi bünyelerinde tulumba bulunduruyorlardı. Bunların dışında sefaretlerin ve kiliselerin de kendi tulumbaları vardı. Her ne kadar bu oluşumlardan ‘teşkilatlanma’ diye bahsedilse de aslında düzenli ve teçhizatlı birliklerin oluşturulduğunu söylemek oldukça güçtür. İtfaiyecilik, farklı iş kollarında faaliyet gösteren mahalle sakinlerinin hiçbir zaman asıl işi değildi. Yangın söndürme eğitimleri, teknikleri ve kullandıkları aletler yetersizdi. Birer tulumba ve pompaya sahip olan⁷² mahalle tulumbacıları, ayrıca yangınların sıçramasını engellemek üzere ahşap evleri yıkmak için balta, urgan, kazma ve çengelli sırık taşırıldardı. Zaten sayısı ve su taşıma kapasitesi kısıtlı olan tulumbalar yangınları söndürmede etkisiz kalıyor ve yangının yayılmasını engellemek ilk hedef oluyordu. Fakat ahşap ve bitişik yapılanma yüzünden kısa sürede geniş alanlara yayılan yangınlar birkaç binanın yıkılması ile engellenemiyordu. Bu sebeple İstanbul’da çıkan yangınlar genel itibari ile önlerinde yakacak yapı kalmayınca kadar devam eder ve nihayetinde kendiliğinden son bulurdu.

Mahalle tulumbacıları kendi içlerinde bir ‘ağa’ veya ‘reis’ seçerek onun önderliğinde yangınlara müdahale ederlerdi. Galata, Bayezid veya İcadiye kuleleri aracılığıyla yangının haber verilmesinden sonra yangının çıktığı yere yakın olan mahallelerdeki tulumbacılar buraya gelirlerdi.⁷³ Her bir mahallenin tulumba ve tulumbacı sayıları az olsa da bir araya gelince nispeten belli bir sayıya ulaşıyordu. Fakat gerekli eğitimlerden geçmeyen, ekipmanları yeterli sayıda ve kalitede olmayan, beraber çalışma

⁷⁰ Kemalettin Kuzucu, "Szechenyi Paşa ve Osmanlı İtfaiyesinin Modernleştirilmesi (1874-1922)", s. 32.

⁷¹ *İtfaiye Tarihçesi ve İstatistiği (1714-1946)*, s. 2.; Yüksel Çelik, "Tulumba", s. 370; Reşad Ekrem Koçu, *İstanbul Tulumbacıları*, s. 18.

⁷² *İtfaiye Tarihçesi ve İstatistiği (1714-1946)*, s. 2.

⁷³ Bayezid kulesinin zarar gördüğü zamanlarda Süleymaniye’nin minarelerinden birisi kullanılmaktaydı. Yangın gündüzleri bayrakla veya sepetle, akşam ise fener çekilerek haber edilirdi. Yangını gören kule ağası yangını görür görmez maytap yakar ve 7 pare top atışı yapılırdı. Yangın haber vermek için asılan fener yangın söndürülünceye değin indirilmezdi. Yangın İstanbul’da ise kulenin iki tarafına çift sepet; yangın Beyoğlu’nda ise bir tarafına çift diğer tarafına tek sepet; yangın Üsküdar’da ise iki tarafa tek sepet asılırdı. Kulede sepet varken bir yangın daha çıkarsa mevkiine göre bayrak çekilirdi. Bayrak renkleri, İstanbul için kırmızı, Beyoğlu için sarı, Üsküdar için yeşil olurdu (*İtfaiye Tarihçesi ve İstatistiği (1714-1946)*, s. 3-6).

alışkanlığı bulunmayan tulumbacılar ‘kuru kalabalık’tan⁷⁴ ibaretti. Zaman içerisinde devletin kontrolü dışında kalan tulumbacılar, mahalledeki başıboş gençlerin içerisinde toplandığı bir kurum haline geldi. ‘Yangın var!’ nidasıyla başlayan ve yangın çıkan yere doğru yapılan koşu sonrası ne yapacağını bilemeyen tulumbacılar, ellerindeki kısıtlı imkânları da gerekli şekilde kullanamıyordu. Tulumbacıların para alarak sadece birkaç evi yangından korumaya çalıştıklarına hatta, yangın alanlarına gelerek yağma yaptıklarına dair haberler ve şikayetlere de rastlanırdı.⁷⁵ Her yangın sonrası itfaiye teşkilatının yeniden yapılandırılması gündeme gelmesine, devletin bu konuda raporlar hazırlamasına ve gazetelerde tartışılmasına rağmen, itfaiye teşkilatında herhangi bir düzelme olmadı. Tulumba kullanılmaya başlanılmasından 1870 Beyoğlu yangınına kadar gelen süreçte yangın söndürme tekniği ve ekipmanında herhangi bir ilerleme olmadı.

1870 yangını, tıpkı diğer İstanbul yangınları gibi öncelikle halk tarafından söndürülmeye çalışılmıştı. Fakat yukarıda bahsedildiği üzere, yangının başladığı tarihte Pera oldukça تنها idi. Bu sebeple halk tarafından yapılan ilk müdahalenin geç yapılmış olması muhtemeldir. *Edmond de Amicis* ise halkın yaptığı ilk müdahalenin başarısız olmasının sebebini bekçilerin emir gelmeden halka su vermeme inadı olarak gösterir.⁷⁶ İstanbul’da ortaya çıkan yangınlarda su kaynaklarının kısıtlı olması ve halkın yangın söndürme konusundaki yetersizliği yüzünden ilk müdahaleler genellikle başarısız olurdu. Bu başarısızlık neticesinde yangın halkın engelleyebileceği bir durum olmaktan çıkardı. Yangının daha fazla alana yayılmasını engellemek için birbirine bitişik evlerin arasından birkaçının yıkılarak yangının kendi kendine sönmelerini ummak kalan tek çare idi. Fakat bunun için de tulumbacıların olay yerine varması gerekirdi ki bu genelde hızlı gerçekleşen bir süreç değildi. 1870 yangını için de durum bundan farklı değildi. تنها olduğu için yangının geç fark edilmesinden veya *Amicis*’in belirttiği gibi erken müdahalenin ihmaller sonucu yapılamamasından dolayı yangın rüzgâr yönünde hızla yayılmıştı. Tulumbacılar pompaları ile beraber olay yerine vardığında yangın Valide Çeşme’den 3 kola ayrılarak mahallelere yayılmıştı.⁷⁷

⁷⁴ *The Levant Herald*, 8 Haziran 1870, Haftalık Versiyonu (Weekly Edition), s. 4.

⁷⁵ Reşad Ekrem Koçu, *İstanbul Tulumbacıları*, s. 31-32.

⁷⁶ Edmond de Amicis, *İstanbul (1874)*, s. 311.

⁷⁷ *La Turquie*, 8 Haziran 1870, s. 1.

Tulumbacıların Valide Çeşme'den sonra doğruca Galatasaray önüne geçtiklerini görüyoruz. Buna sebep olabilecek birkaç şey olmakla beraber hangisinin temel neden olduğu hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Birincisi, rüzgâr güneydoğu yönünden estiği için rüzgârın tersinde kalan Cadde-i Kebir kolunun alt kısmı yangına karşı koyulabilecek ve kurtarılabilecek tek bölge gibidir. Yani yangının diğer iki kolda engellenemeyeceği anlaşılınca tek ihtimal olan üçüncü kol kurtarılmaya çalışılmış olabilir. İkincisi, sadrazam, dahiliye ve zaptiye nazırları, yangın konusunda oldukça tecrübeli olan Üsküdar mutasarrıfı Tosun Paşa⁷⁸ gibi devlet erkânının Galatasaray önüne gelerek yangın söndürme çalışmalarını yönlendirdiğine dair çıkan haberlerden hareketle, tulumbacılar buraya yönlendirilmiş olabilir. Üçüncüsü, Cadde-i Kebir Pera'nın en zengin kesiminin oturduğu bölge olduğu için, para ve ihsan alma umuduyla tulumbacıların buraya yönelmiş olması ihtimali bulunmaktadır. Dördüncüsü, yangın sonrası çıkan haber ve şikâyetlerden hareketle, tulumbacılar yangını söndürmekten ziyade yağma yapmak için Pera'nın en zengin bölgesine gelmiş olabilirler. Bu dört ihtimal de tulumbacıların Cadde-i Kebir koluna yönelmesi için geçerli nedenlerdir. Yukarıda da değinildiği üzere rüzgârın lehte olması sayesinde yangın Mekteb-i Sultani'nin önünde söndürülse de Cadde-i Kebir olarak adlandırılan Taksim'den Galatasaray önüne kadar olan kısım tamamen kül oldu.

Kalyoncu Kulluğu kolu üzerindeki yangın söndürme ve insan kurtarma çalışmalarına bizzat katılan Doktor *Brunetti*'nin yangın sonrası *La Turquie*'de yaşadıklarını yazması hasebiyle yangının bu kısmı hakkında bilgi sahibiyiz. Yakın mahallelerden gelen tulumbacıların ve askerlerin hemen hemen hepsinin Cadde-i Kebir tarafındaki yangın söndürme çalışmalarına katılması nedeniyle, Kalyoncu Kulluğu üzerindeki söndürme çalışmaları bu mahalledeki yerel tulumbacılar, bekçiler ve halk tarafından yürütüldü.⁷⁹ Aslında buradaki çalışmaları 'söndürme'den ziyade 'kurtarma' gayretleri olarak nitelendirilmek gerekir. Tulumbaların taşıdığı su miktarının çok az olduğu düşünülecek olursa bunlara su taşıyan sakaların önemi anlaşılır. Doktor *Brunetti*'nin burada bulunduğu süre içerisinde gördüğü pompaların çoğunun çalışmıyor olması ve bir tane bile sakaya denk gelmediğinden ısrarla bahsetmesi⁸⁰ Kalyoncu Kulluğu'ndaki çalışmaların durumu hakkında bir fikir verir. Rüzgâr ve bakkallardaki gaz

⁷⁸ *La Turquie*, 8 Haziran 1870, s. 1.

⁷⁹ *La Turquie*, 24 Haziran 1870, s. 1.

⁸⁰ *La Turquie*, 27 Haziran 1870, s. 1.

depoları yüzünden hızla yayılan yangına karşı halk da söndürme girişiminde bulunmaktan ziyade kurtarabildiği eşyalar ile yangın alanından uzaklaşmaya çalışır.

Yayılmaması engellenemeyen yangın, rüzgâr ile beraber Kasımpaşa'ya kadar ilerlemiş ve önünde yakacak bir yapı kalmayınca kendiliğinden sona ermişti. Bu kol üzerindeki yangın söndürme çalışmalarının arasında İngiliz elçilik sarayının durumundan da bahsetmek gerekir. Basından takip edilebildiği kadarıyla İngiliz elçisi yangının, kâgir olan elçilik sarayına nüfuz edemeyeceğini belirterek dışarı çıkmayı reddeder. Yangın binanın çatısından içeriye girince canını zor kurtaran elçilik görevlileri, arşivlerini de dışarı çıkarmayı başarırlar. İngilizlerin '*The Great Lion*' (Büyük Aslan) olarak adlandırdıkları, İstanbul'un en sağlam ve güvenilir binası olarak gösterdikleri 1850'de dönemin elçisi *Stratford Canning* tarafından 83.765 sterlin harcanarak⁸¹ yapılan kâgir saray, dört duvarı ayakta duran bir kül yığınınına dönüştü. Elçilik binasının duvarlarının zarar görmesini ise yangın söndürme çalışmaları engelledi. Elçiliğin içindeki tulumbanın bozuk olduğu yangın sırasında anlaşılınca, İstanbul'da bulunan '*Antelope*' isimli İngiliz gemisinden getirtilen tulumbalar⁸² ile elçilik duvarları zarar görmekten kurtarıldı.

Yenişehir kolundaki yangın söndürme çalışmaları da yine Kalyoncu Kulluğu'ndaki gibi söndürmeden ziyade kurtarma çalışmaları olarak lanse edilebilir; çünkü, durum oradakinden farklı değildir. Yenişehir, Beyoğlu ile Şişli'nin alt tarafı olan Tatabla arasındaki bölgeyi kapsamaktaydı ve Beyoğlu'nun 19. yüzyıl içerisinde artan nüfusu ile beraber yerleşim yerlerinin genişleme alanı içerisindeydi. Buradaki yangın söndürme ve kurtarma çalışmaları da yine halk ve yerel tulumbacılar tarafından yapılmaktaydı. Fakat tulumbacıların tulumbalarındaki suyun kıtlığı ve pompalarının yeterli kapasitede olmaması böylesi büyük bir yangına karşı koymaya yetmedi. Valide Çeşme'den başlayan ve Yenişehir'e giren alevler önünde yakacak yapı kalmayınca kadar sürdü. Şişli ile Beyoğlu arasındaki büyük mezarlıklar ve boş araziler yangının Tatabla üzerinden Şişli'ye ulaşmasını engelledi.

Yangının söndürülememesinde en temel etken evlerin ahşap ve birbirine bitişik olarak inşa edilmesidir. Bu yüzden yangın çıktığı andan itibaren hızlı bir şekilde geniş bir alana yayılmıştı. Ayrıca, bunun kadar Osmanlı'daki tulumbacıların yetersizliği de etken

⁸¹ Mehmet Altun, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", s. 26.

⁸² *The Levant Herald*, 17 Haziran 1870, nr. 43, s. 2; *The New York Times*, 26 Haziran 1870, s. 1.

olmuştur. Avrupa'daki tulumbacılar ile 1870 yangınına müdahale eden tulumbacılar arasında bir karşılaştırma yapılarak, buradaki mahalle tulumbacılarının düzensizliği ve ekipmanlarının eksikliği daha iyi görülebilir. 1851 yılında Londra'daki Büyük Sergi⁸³ izlenimlerini *Ceride-i Havadis* gazetesine yazmak için giden bir Osmanlı aydınının o dönemki Londra tulumbacıları hakkında verdiği bilgiler karşılaştırma yapmak için yeterlidir. Londra tulumbacılarının, yangın söndürmekten başka bir işle meşgul olmadığına, söndürme aletlerinin işlevsel ve kıyafetlerinin ısı ve aleve karşı dayanıklı olduğuna değinen Osmanlı aydını, kendisi oradayken kaldığı mahallede bir gece yangın çıktığını ve kimsenin huzuru bozulmadan yangının anında söndürüldüğünü ve bundan ancak sabah haberi olduğunu belirtir.⁸⁴ Oysa Osmanlı başkentindeki tulumbacılık bunun neredeyse tam zıttı gibidir. Yukarıda belirtildiği üzere, tulumbacılık mahallede başka işlerle işgal eden insanların ikincil görevidir ve bu insanlar yangın söndürme teknikleri adına bir eğitime tabi tutulmadan da tulumbacı olabilmektedir. Osmanlı tulumbacılarının kıyafetleri yangına dayanıklı değildir. Genelde uzun paçalı bir don ve fanila giyerlerdi. Sahip oldukları tulumbaların su taşıma kapasitesi oldukça kısıtlı olup pompaları da yeteri kadar kuvvetli değildir. Ayrıca yangın alanına doğru yaptıkları koşu ile başlayan bağırış ve çağırışı da Londra'daki sessiz ve düzenli şekilde işlerini yapan tulumbacılarla aralarındaki farklardan bir diğeridir.

Netice itibariyle, öğleden sonra başlayan 1870 yangınının, gece saatlerinde tamamen son bulduğu düşünülecek olursa on bir saat civarında sürdüğü tahmin edilebilir.⁸⁵ İleride daha detaylı olarak açıklanacağı üzere, bu yangına kadar hemen her yangın sonrası dile getirilen kâgir ve düzenli yapılaşma, yolların genişletilmesi, yangın söndürme ekiplerinin ıslahı ve kullandıkları tulumba, kıyafet ve ekipmanlarının

⁸³ "1 Mayıs 1851 tarihinde kapılarını ziyaretçilere açan "Tüm Ulusların Endüstri Üretimlerinin Büyük Sergisi" (The Great Exhibition of the Works of Industry of All Nations) veya genel kabul gören kısa adıyla "Büyük Sergi" (The Great Exhibition), büyüleyici sergi sarayı ve bu sarayın içinde barındırdığı dünyanın dört bir köşesinden gelen hammadde ve endüstri ürünleriyle bir anlamda Endüstri Devriminin genel bir özet tablosunu ortaya koymuş; bu kadar çok ülkeden gelen insanların ilk kez tek bir mekanda bulunduğu renkli ortamıyla ziyaretçileri ve katılımcıları adeta büyülemişti." (Aykut Berber, "İşletmecilik Tarihi Bağlamında İlk Dünya Fuarı (Londra, 1851)", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt: 45, Özel Sayı, 2016, s. 174).

⁸⁴ Erkan Serçe, *Bir Osmanlı Aydınının Londra Seyahatnamesi*, İstiklal Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 69.

⁸⁵ Bazı kaynaklarda yangının 6-7 saat sürdüğüne dair ifadeler mevcuttur. Fakat bunlar yangının Galatasaray önünde söndürülmesi baz alınarak yapılan eksik yorumlardır. Yangının Kalyoncu Kulluğu ve Yenişehir kollarının tamamen sönmesi gece 1 sularını bulmuştur.

modernize edilmesi gibi tedbirler ancak 1870 yangını sonrası ciddi olarak ele alınıp bu konularla ilgili adımlar atılacaktı.

1.4 Güvensizlik Ortamı ve İlk Yardımlar

Bu kısımda 1870 yangını sonrası, neredeyse tamamına yakını yangından etkilenen Beyoğlu'ndaki duruma değinilecek; bu çerçevede yangın sonrası yağmacılık faaliyetleri, çökme riski olan duvarlar, bulaşıcı hastalık haberleri ve sahtecilik hasebiyle oluşan güvensizlik ortamı ve bunlara karşı alınan önlemler söz konusu edilecek; ayrıca binlerce kişinin bir günde zengin durumdan fakir duruma geçtiği ve sokakta kaldığı böylesi devasa bir afetten sonra devletin ve halkın bu afet karşısındaki tepkilerine ve ilk etapta yaptıkları yardımlara değinilecektir.

Kırım savaşı ile başlayan dış borçlanma, 1870 yılının başından itibaren artık geri ödenmesi zor bir probleme dönüşmeye başlamıştı ki bu süreç Osmanlı'nın ekonomik yönden iflası ve Düyun-ı Umumiye'nin kurulması ile sonuçlanacaktı. Bu ekonomik zorluklar ve vergiler halkın yaşamını olumsuz şekilde etkilemişti. Bununla doğru orantılı olarak 1870'li yıllarda Osmanlı başkentinde eşkıyalığın ve yağmacılığın oldukça arttığına dair haberlere ve şikâyetlere çok sık rastlanır. 1870 Beyoğlu yangını da bu tip kötü eylemler için fırsat kollayan insanlara davetiye çıkarmıştı. Yukarıda bahsedilen, yangının yağma amaçlı çıkarıldığı ihtimalinin yangının başlamasındaki en kuvvetli ihtimal olduğuna dair görüşü burada bir kere daha hatırlatmakta fayda vardır. Yangının ardından İstanbul'un en zengin ve büyük caddesini oluşturan Cadde-i Kebir (İstiklal Caddesi) eşkıyaların ve yağmacıların hedefi haline geldi. Basına yansıdığı kadarıyla yangının son bulunduğu gece saatlerinden itibaren, Beyoğlu'ndaki molozların arasında çeteler halinde gezen eşkıyalara ve yağmacılara rastlanmaktadır. Enkaz altında kalan mücevher, para, tahvil, değerli ev eşyalarının yanı sıra kâgir binaların enkazındaki demirler de hırsızların hedefiydi. Doktor *Brunetti*, özellikle 7 Haziran'da yangın alanına girmenin yasaklanması⁸⁶ ve giriş çıkışların zabıtararca denetlenmesine kadar geçen sürede Pera

⁸⁶ *Basiret*, 8 Rebiülevvel 1287 (8 Haziran 1870), nr. 1415, s. 1; *La Turquie*, 8 Haziran 1870, s. 1.

enkazını ‘*California Gold Rush*’a⁸⁷ benzeterek⁸⁸ ilginç ve gerçekçi bir tespitte bulunmuştur. Yasaklamadan sonra, yangınzedelerin taşınmasına yardım etmek amacıyla enkaz alanına giren hamallar ve yangın sırasında orada bulunan tulumbacılar da yağma faaliyetlerine girişmişlerdi.⁸⁹ Yangın esnasında söndürme amacıyla evlere girip yağmalayan tulumbacıların bazıları evlerin içinden çıkamayıp yanarak, boğularak veya duvarların altında kalarak öldüğü iddiaları vardır.⁹⁰ Yangından kurtarılan eşyaları taşımak için gelen hamalların eşya çaldıklarını Pera Mutasarrıfı Fikri Bey’in çalınan eşyaların yakalandığı ve sahiplerine iade edileceğine dair yaptığı ilandan⁹¹ anlıyoruz.

Pera’da güvensizlik ortamına neden olan bir diğer etmen de yangın sonrası çökme riski olan duvarlardı. Bu duvarlar hem oradan geçenleri tehdit etmekte hem de yağmacılara mesken olmaktaydı. Bu sebeple Leval Efendi, Mösyö *D’Ostoya*, Mösyö *Tridon* ve Mösyö *Stampa*’dan oluşan bir komisyon hangi duvarların yıkılacağına karar vermek için incelemelerde bulunmuştu.⁹² Komisyonun incelemeleri sonucunda Pera’da ayakta kalan hemen hemen hiçbir duvarın güvenli olmadığı anlaşılmış ve bunların yıkılması yönünde rapor verilmişti.⁹³ Bu incelemeler sonunda duvarların yıkılması için toplar getirilmiş⁹⁴ ve 13 Haziran’da Tarlabası civarından yıkıma başlanmıştı.⁹⁵ Halk her ne kadar harik alanı yakınlarında gezmemeleri konusunda uyarılırsa da yıkım esnasında da bazı can kayıplarının yaşandığı anlaşılıyor.⁹⁶

Pera yangınzedeleri uzun bir süre kurulan çadır kamplarında barındılar. Buralarda bulaşıcı hastalıkların belirdiğine dair dolaşan haberler, Pera’daki halkı huzursuz eder. Özellikle enkazda bulunan cesetlerin ve ölü hayvanların toplanmasında geç kalınması ve

⁸⁷ Kaliforniya Altına Hücum dönemi 24 Ocak 1848’de James W. Marshall’ın Kaliforniya’da altın madeni bulması ile başladı. Keşif haberi 300.000’den fazla insanın buraya gelmesine ve altın aramasına sebep oldu. Kaliforniya o dönemde göçmenler için şiddetli ve tehlikeli bir yer haline geldi (Richard T. Stillson, *Spreading The World – A History of Information in the California Gold Rush*, University of Nebraska Press, Lincoln, 2006, s. 6).

⁸⁸ Docteur Brunetti, *Episode De La Catastrophe De Pera*, s. 22.

⁸⁹ Merve Cemile Keyvanoğlu, "1870 Beyoğlu Yangını", s. 187.

⁹⁰ *La Turquie*, 14 Haziran 1870, s. 2.

⁹¹ *La Turquie*, 18 Haziran 1870, s. 2; *The Levant Herald*, 18 Haziran 1870, nr. 43, s. 4.

⁹² *The Levant Herald*, 14 Haziran 1870, nr. 42, s. 2; *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 15 Rebiülevvel 1287 (15 Haziran 1870), nr. 1420, s. 1.

⁹³ Mehmet Altun, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", s. 31; Merve Cemile Keyvanoğlu, "1870 Beyoğlu Yangını", s. 184.

⁹⁴ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 9 Rebiülevvel 1287 (9 Haziran 1870), nr. 1416, s. 1.

⁹⁵ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 14 Rebiülevvel 1287 (14 Haziran 1870), nr. 1419, s. 2.

⁹⁶ *La Turquie*, 13 Haziran 1870, s. 2; *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 14 Rebiülevvel 1287 (14 Haziran 1870), nr. 1419, s. 2; *The Levant Herald*, 23 Haziran 1870, nr. 47, s. 2.

kampların hijyenik olmadığına dair yapılan haberler⁹⁷ bunda etkili olur. Devletin kampları denetlemesi için bir sağlık komisyonu kurması, basında ve muhtemelen halkın dilinde gittikçe daha sesli dillendirilen bu durumun bir söylentiden daha fazlası olduğuna işaret etmektedir. Pera yangınzedelerine yardım etmek için kurulan İane Komisyonu'nun bir alt kolu olan Sağlık Komisyonu ve icraatları ileride daha teferruatlı açıklanacaktır.

Bunların yanı sıra yangınzede gibi görünüp halkın ve devletin yangınzedelere sağlamış olduğu yardımlardan yararlanmaya çalışan sahtekârlar da Pera'daki güven ortamına zarar vermişti. Bu tip eylemler özellikle yardımda bulunan halkın şevkinin kırılmasına ve yardım yapmaktan çekinmesine, devletin ise yapacağı yardımlarda ince eleyip sık dokumasına ve bu sebeple geç kalmasına sebep olmuştu. Ayrıca bazı yangınzedelerin yardımlardan daha fazla pay alabilmek için sahtekarlık yaptıkları ve bu yüzden yardım dağıtımında eşitsizlik ve suiistimal olduğuna dair haberler ve şikâyetler de mevcuttur.⁹⁸ Yangından sonra kendini yangınzede olarak gösteren bazı kişilerin kapı kapı gezerek dilendiği ya da devletin kurduğu yardım kamplarına gelerek buradaki yardımlardan yararlandığı anlaşılıyor. Hatta bazıları oturdukları evleri olmasına rağmen evlerini kiraya vererek çadır kamplarına yerleşmiştir.⁹⁹ Fakat bu insanların yakalandıktan sonra sadece kamplardan uzaklaştırılmaları ile yetinilmiş ve ekstra bir ceza verilmemişti. Çadır kamplarının kaldırılmasına kadar gazetelerde sürekli yeni sahtekârlık haberlerine rastlanması muhtemelen caydırıcı ceza verilmemesinden kaynaklanmaktadır. Devlet tüm bu sahtekârlıkları engellemek adına yangınzedelere mahsus bir yangınzede belgesi dağıtmıştı.¹⁰⁰ Bu belgeye göre, her bir yangınzedeye bir numara verilmiş, milliyeti, adı, ailesindeki kişi sayısı, yanan evinin hangi mahalle veya sokakta yer aldığı ve evinin numarası belirtilmişti.¹⁰¹ Devlet böylece hem sahtekarlıkları engellemek hem de yardımları daha kolay dağıtmak adına oldukça işlevsel bir adım atmıştı. Yardımların ulaştırılmadığı kişiler böylece kolaylıkla anlaşılabilmişti. Yardım ulaştırılamayan kişiler

⁹⁷ *The Levant Herald*, 11 Haziran 1870, nr. 40, s. 2.

⁹⁸ *La Turquie*, 14 Haziran 1870, s. 2.

⁹⁹ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 15 Rebiülevvel 1287 (15 Haziran 1870), nr. 1420, s. 1; *La Turquie*, 20 Haziran 1870, s. 2.

¹⁰⁰ *La Turquie*, 14 Haziran 1870, s. 2.

¹⁰¹ BOA, TS.MA.e, 1181/50, 29 Rebiülevvel 1287 (29 Haziran 1870).

devletin onlara verdiği numaralar ile beraber gazetelerde ilan edilmiş ve yardımlarını almaları için çağrılar yapılmıştı.¹⁰²

Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tıpkı Avrupa devletleri gibi Osmanlı da mali külfeti oldukça ağır olan savaşlar ve doğal afetlerle başa çıkmak için halkın yardımına başvurulmaktaydı. Halkın katkıları ile beraber toplanılan yardımlar olağanüstü durumları atlatmakta oldukça etkiliydi. Bu sistemin kendisi ve özel olarak 1870 yangınzedeleri için nasıl işlediğine ilgili bölümde değinilecektir. Burada sadece yangından hemen sonra halk ve devlet tarafından yapılan acil ve ilk yardımlara değinilecektir. Binlerce kişinin bir gecede fakirleştiği ve sokakta kaldığı böylesi bir afetten sonra karşılanması gereken ilk gereksinimler şüphesiz yiyecek, barınma, sağlık ve giyinme ihtiyaçlarıydı ki gelen ilk yardımlar da bu minvaldedir. Öncelikli olarak Taksim Kışlasının önüne ve Beyoğlu'ndaki Ermeni mezarlığının üzerine 1.300-1.500 civarı çadır kurularak yangınzedeler buralara yerleştirildi. 6. Daire-i Belediye tarafından bu çadır kamplardaki insanlar için ilk etapta günlük olarak 10.400 kilo (8.000 okka)¹⁰³ ekmek, 1.950 kilo pirinç, 100 büyük sepet zeytin, 50 sepet mum ve muhtelif sayılarda yatak örtüsü, minder, paspas, çarşaf ve mutfak eşyası dağıtılır.¹⁰⁴ Daha sonra ise bu oranlar ve çeşitler daha da genişletilmişti. Belediye tarafından günlük 13.192 kg ekmek, 1.300 kg et, 1.092 kg peynir, 650 kg zeytin, 3.900 kg çadırların altına sermek için saman, 13.000 kg mum, 390 kg çorba, 130 kg yakacak odun, 30 torba pirinç, 3.500 battaniye, 125 pike battaniye, 3.500 adet çadırların altına sermek için demir plaka, 2.500 tencere, 300 ısıtıcı, 300 kova, 500 bardak, 4.000 kaşık, 3.000 kanvas bez, 1.100 gömlek ve iç çamaşırı, 1.200 çocuk çarşafı ve pamuklu kumaş, 250 bluz dağıtılmıştı.¹⁰⁵ Bunların yanı sıra hâlâ devam etmekte olan enkazdaki kazılardan devletin sağlam olarak ele geçirdiği sandık, döşek, ayna gibi eşyalar da sahibi bulunursa iade ediliyor, bulunamaz ise yangınzede olanlara yardım amaçlı dağıtılıyordu.¹⁰⁶

Yaklaşık bir ay boyunca yangınzedeler için yapılan harcamalar devlet tarafından karşılanmış, 4 Temmuz 1870'ten itibaren gelen iane paraları harcanmaya başlanmıştı.

¹⁰² *La Turquie*, 11 Kasım 1870, s. 3.

¹⁰³ 1 Okka yaklaşık olarak 1,282 kilograma denk gelmektedir.

¹⁰⁴ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 8 Rebiülevvel 1287 (8 Haziran 1870), nr. 1415, s. 1; *La Turquie*, 8 Haziran 1870, s. 1.

¹⁰⁵ *La Turquie*, 15 Haziran 1870, s. 2.

¹⁰⁶ *Basiret*, 25 Rebiülevvel 1287 (25 Haziran 1870), nr. 106, s. 4.

Padişahlar halkı teşvik için bu tür yardım kampanyalarına hemen bağış yaparlardı. Nitekim, iane paralarının harcanmadığı bir aylık zaman zarfında devletin harcamalarına Sultan Abdülaziz de ihsanlarda bulunarak katkı yapmıştı. Yangının hemen ertesi günü toplanan 26.150 liranın 10.000 lirasını padişah bağışlamıştı. Padişahın dışında ilk yardım yapanlar arasında dönemin önde gelen finans kuruluşları ile Galata bankerleri başı çeker: *La Banque Imperial Ottoman* 3.000 lira, *La Societe Generale de L'Empire Ottoman* 2.500 lira, *Credit General Ottoman* 2.500 lira, *Stephano A. Ralli* 500 lira, *Stefanovitch* 500 lira, *Zafiropoulo* 1.000 lira, *Christaki Zographos* 1.000 lira, *Camondo* 1.000 lira, *G. Tubini* 500 lira, *Agop Köçe* 500 lira, *Syngros Coronio* 1.000 lira, *Camara Clado* 800 lira, *Jean Şişmanoğlu* 250 lira, *Cricozzo* 300 lira, *Comptoir de Constantinople* 200 lira, *A. Vlasto* 250 lira, *Jean Lorando* 200 lira, *Baltazzi* 150 lira.¹⁰⁷

Sultan Abdülaziz bu meblağın yanı sıra, cülus yıldönümü¹⁰⁸ ve şehzade Yusuf İzzeddin'in sünneti törenleri için ayrılan meblağdan 5.000 lirayı da yine Beyoğlu harikzedelerine bağışladı.¹⁰⁹ Osmanlı'da şehzade sünnet törenlerinin oldukça şatafatlı olduğu¹¹⁰ düşünülecek olursa, gerek ayrılan bütçenin 5.000 liralık kısmının yangınzedelere bağışlanması ve gerekse yas halinde olan İstanbul'un büyük bir kısmına duyulan saygıdan dolayı şehzade Yusuf İzzeddin'in sünnet töreninin Osmanlı'daki diğer şehzade sünnet törenlerinden daha mütevazî geçmiş olması muhtemeldir. Memurlar göndererek yangınzedelerin durumları hakkında bilgi alan¹¹¹ Sultan Abdülaziz, nakit yardımın yanı sıra, 600 döşek, 1.200 yorgan ve 1.000'den fazla yastığı da yine Pera yangınzedelerinin kaldığı çadır kamplara göndertmişti.¹¹² Ayrıca devlet tarafından görevlendirilen Leval Efendi ve Holas Efendi çadır kamplarını her gün gezerek ihtiyaçları kontrol etmekte ve eksiklerin giderilmesi için çalışmaktaydı.¹¹³

Bunların dışında yapılan ilk yardımlar daha çok bireysel ve cemaat (millet) içi yardımlardır. Gazetelerde, Beyoğlu'nda bulunan ve ücretsiz şekilde tedavi hizmeti veren

¹⁰⁷ *La Turquie*, 9 Haziran 1870, s. 3; *The Levant Herald*, 10 Haziran 1870, nr. 39, s. 3.

¹⁰⁸ Sultan Abdülaziz 25 Haziran 1861'de tahta çıkmıştı.

¹⁰⁹ *Basiret*, 15 Rebiülevvel 1287 (15 Haziran 1870), nr. 99, s. 1; *The Levant Herald*, 17 Haziran 1870, nr. 43, s. 2.

¹¹⁰ Ali Akyıldız, *Haremın Padişahı Valide Sultan*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 246-248.

¹¹¹ Merve Cemile Keyvanoğlu, "1870 Beyoğlu Yangını", s. 175.

¹¹² *Basiret*, 11 Rebiülevvel 1287 (11 Haziran 1870), nr. 96, s. 1.

¹¹³ *La Turquie*, 11 Haziran 1870, s. 2.

doktorların adresleri paylaşılmış,¹¹⁴ bazı eczaneler yangınzedelere ilaçları ücretsiz vermiş,¹¹⁵ bazı kundura mağazaları yangınzedelerin müracaat etmesi halinde ücretsiz kundura vereceğini ilan etmiş,¹¹⁶ Beyoğlu'nun zengin bankerlerinden Hristaki Efendi ve Karapanos Efendi'nin eşleri yangınzedelere bez ve kumaş bağışlamış,¹¹⁷ bazı manastır okulları ve mektepler yangın dolayısıyla okullarını kaybeden öğrencileri kabul edeceklerini açıklamış,¹¹⁸ bazı kiliseler kendi milletlerinden olanlar için elbise dağıtmış,¹¹⁹ kimi ev sahipleri ise belli bir süreliğine evlerini yangınzedelere ücretsiz olarak veya düşük ücretle kiralamıştı.¹²⁰

1.5 Yangının Ortaya Çıkardığı Zarar

1870 yangınının ortaya çıkardığı zararlardan bahsetmeden önce yukarıda bahsedilen güvensizlik ortamının yarattığı ve dolaylı olarak zarar hanesine yazılabilecek iki duruma değinmek faydalı olacaktır. Bunların ilki yangın sonrası ev ve arsa fiyatlarındaki yükselmedir. Genel olarak tüm gazetelerde bu durum ile ilgili haberler ve şikayetler yer almakla beraber *La Turquie*'de konuyu net olarak ortaya koyan bir örnekten bahsedilmiştir. Gazetenin verdiği örneğe göre yangından önce Feriköy ve Tatavla'da 2.500-3.000 kuruş aralığında olan kiralık evler için yangın sonrası 5.000-6.000 kuruş istenmektedir.¹²¹ Yangından 20 yıl sonra yine aynı gazetede çıkan bir haberde Beyoğlu'ndaki kira artışlarının temelinde kumarhane ve kötü şöhretli evlerin yüksek kira ödemesi sebebiyle piyasanın yükselmesi ve 1870 yangınının gösterilmesi,¹²² yangının oldukça etkili olduğuna işaret etmektedir. Şunu belirtmek gerekir ki, yangın sonrası oldukça lüks evlerin yapılması da Beyoğlu'ndaki kira artışlarında etkendi. Ev sahiplerinin satın aldıkları veya kendi yaptırdıkları evler için harcadıkları paraları bir an önce geriye alma istekleri kiralara yansımış ve fahiş artışlara neden olmuştu. 1870 yangınının yaratmış olduğu güvensizlik ortamında evinin masrafını çıkarmak isteyen insanlarla

¹¹⁴ *Basiret*, 8 Rebiülevvel 1287 (8 Haziran 1870), nr. 94, s. 4; *La Turquie*, 9 Haziran 1870, s. 4.

¹¹⁵ *La Turquie*, 10 Haziran 1870, s. 2.

¹¹⁶ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 11 Rebiülevvel 1287 (11 Haziran 1870), nr. 1417, s. 2.

¹¹⁷ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 16 Rebiülevvel 1287 (16 Haziran 1870), nr. 1421, s. 1.

¹¹⁸ *Basiret*, 11 Rebiülevvel 1287 (11 Haziran 1870), nr. 96, s. 2.

¹¹⁹ *The Levant Herald*, 10 Haziran 1870, nr. 39, s. 2.

¹²⁰ *La Turquie*, 10 Haziran 1870, s. 2.

¹²¹ *La Turquie*, 8 Haziran 1870, s. 2.

¹²² *La Turquie*, 12 Eylül 1890, s. 2.

birlikte bu kriz ortamını fırsata çevirmeye çalışan ev sahipleri de kira artışında etkili olmuştur. Kiraların aşırı artması ve ileride daha teferruatlı bahsedilecek olan Hristiyan yangınzedelerin Müslüman evlerine kiraya çıkmasına izin verilmesi sebebiyle ortaya çıkan anlaşmazlıkları görüşmek ve çözmek için 17 Mayıs 1871'de 6. Daire'nin bünyesinde bir sulh mahkemesi kuruldu.¹²³ Sadece 6. Daire içerisinde bulunan bu mahkeme Beyoğlu ve Galata'daki kira ve bina sorunları ile ilgilenmekteydi.

Dolaylı olarak zarar hanesine yazılabilecek bir diğer durum ise sigorta primlerindeki artıştır. Osmanlı'da sigortacılık ve 1870 sonrası sigortacılık anlayışındaki değişimden ileride ilgili bölümde bahsedileceğinden burada sadece sigorta şirketlerinin yangın dolayısıyla uğradığı zarara ve bunun primlerde yaptığı artışa değinilecektir. Özellikle üç büyük sigorta şirketi *Sun*, *Royal* ve *Imperial* yangından birkaç sene önce İstanbul'da faaliyet göstermeye başlamış ve Beyoğlu'ndaki evlerin çoğunu bu üç büyük şirket sigortalamıştı. Bu şirketlerin uğramış oldukları zarara bakıldığında Beyoğlu'ndaki evlerin çok az bir kısmının sigortalı olduğu anlaşılmaktadır. Yangın dolayısıyla *Royal* 30.000, *Sun* 26.000, *Imperial* ise 25.000 poundluk¹²⁴ zararı karşılamak zorunda kalmıştı.¹²⁵ Sigorta şirketlerinin 1870 Beyoğlu yangını sebebiyle ödedikleri zarar toplamda 100.000 lira civarındadır.¹²⁶ Sigorta şirketlerinin zararını 300.000 lira olarak gösteren Mehmet Altun'un tespiti¹²⁷ ve 500.000 liradan daha fazla olarak gösteren Keyvanoğlu'nun tespiti¹²⁸ diğer kaynaklar da göz önünde bulundurulduğunda biraz abartılı gibi gözükmektedir. Yangının ortaya çıkardığı toplam zarar göz önüne alındığında sigorta şirketlerinin ödemek zorunda kaldığı meblağ oldukça düşük olmasına rağmen, *Helvetia* Sigorta Şirketi hariç¹²⁹ İstanbul'da faaliyet gösteren diğer sigorta şirketleri primlerinde artışa gitmişlerdi. Bu prim artışlarından sonra Avrupa'da evin değeri üzerinden yüzde 1/8 veya 1/4 olarak alınan prim Osmanlı'da yüzde 1 ve 2,5

¹²³ Mustafa Cezar, *19. Yüzyıl Beyoğlusu*, s. 152-153.

¹²⁴ 1 pound yaklaşık olarak 1,10 liraya denk gelmektedir (Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 226.)

¹²⁵ Greg Bankoff, Uwe Lübken, Jordan Sand, *Flammable Cities, Urban Conflagration and the Making of the Modern World*, University of Wisconsin Press, Madison, Wisconsin, 2012, s. 92.

¹²⁶ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 15 Rebiülevvel 1287 (15 Haziran 1870), nr. 1420, s. 1.

¹²⁷ Mehmet Altun, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", s. 34.

¹²⁸ Merve Cemile Keyvanoğlu, "1870 Beyoğlu Yangını", s. 185.

¹²⁹ *La Turquie*, 22 Haziran 1870, s. 2; *Basiret*, 25 Rebiülevvel 1287 (25 Haziran 1870), nr. 106, s. 1.

arasında değişen rakamlardan alınmaya başlanmıştı.¹³⁰ Yani, 100.000 frank değerinde bir ev için Avrupalılar yıllık 250 frank sigorta primi öderken, Osmanlı tebaasının aynı değerdeki ev için 2.000 veya 2.500 frank gibi daha yüksek sigorta primi ödemesi gerekirdi. İstanbul'dan yangınlar eksik olmaması sebebiyle çıkarlarını koruma adına bu kararı alan sigorta şirketleri dolaylı olarak halkı zarara uğratmış oldular.

Pera'nın yarısından fazlasının yanması ile sonuçlanan yangın sonunda yaklaşık olarak 462.000 metre kare (660.000 arşın kare)¹³¹ genişliğindeki arazi üzerindeki yapılar zarar gördü.¹³² 6. Daire-i Belediye'nin açıklamasından anlaşıldığı üzere bu alan üzerindeki 65 sokak, 163 mahalle ve 3.449 hane yanmıştı.¹³³ Resmi kayıtlara dayanılarak yapılan 1854-1954 yılları arasındaki yangınlarda yanan hanelerin istatistiğine bakıldığında 3.449 hane ile Beyoğlu yangını, 7.500 evin yandığı 1918 Fatih-Cibali yangınından sonra en fazla evin yandığı ikinci yangın olarak kayıtlara geçmiştir.¹³⁴ Beyoğlu'nun Avrupa ile yapılan ticaretin merkezi olması hasebiyle yangından sonra ticari faaliyetler durmuş ve telgraf direklerinin de zarar görmesi nedeniyle Avrupa ile birkaç gün iletişim kurulamamıştı. Sağlıklı iletişim kurulamaması sebebiyle yangında ölen kişi sayısının oldukça abartıldığı haberlere gerek iç basında gerekse de dış basında sık sık rastlanılır. Hiçbir tutarlılık göstermeyen gazete haberlerinden ziyade resmi rakamlardan hareket etmek daha sağlıklı olacaktır. İlk etapta defnedilen 111 kişilik ölü listesi açıklandı.¹³⁵ Bunlardan 57'si '*kömür gibi*' yandığı için kimlikleri tespit edilemedi. Daha sonra bu listeye 17 kişi daha eklendi ve resmi rakam 128'e ulaştı. İlgili bölümde daha detaylı olarak bahsedilecek olan İane Komisyonu'nun alt kollarından biri olan Sağlık Komitesi, kiliselerin ve cemaatlerin verdiği bilgiler doğrultusunda yaptığı çalışmaların ardından Müslüman ve Protestan nüfus hariç ölü veya kayıp olan nüfusu 350 olarak açıklar.¹³⁶

¹³⁰ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 13 Rebiülevvel 1287 (13 Haziran 1870), nr. 1418, s. 2; *Basiret*, 14 Rebiülevvel 1287 (14 Haziran 1870), nr. 98, s. 1; *La Turquie*, 29 Haziran 1870, s. 1-2.

¹³¹ 1 arşın yaklaşık olarak 0,70 metreye denk gelmektedir.

¹³² BOA, İ.DH., 618/43001, 29 Cemaziyelevvel 1287 (27 Ağustos 1870).

¹³³ *The Levant Herald*, 9 Haziran 1870, nr. 38, s. 2; *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 11 Rebiülevvel 1287 (11 Haziran 1870), nr. 1417, s. 1; *Basiret*, 13 Rebiülevvel 1287 (13 Haziran 1870), nr 97, s. 2.

¹³⁴ Necdet Sakaoğlu, "Yangınlar", s. 430.

¹³⁵ *Takvim-i Vekayi*, 13 Rebiülevvel 1287 (13 Haziran 1870), s. 1.

¹³⁶ *The Levant Herald*, 9 Temmuz 1870, nr. 55, s. 3.

Yangın esnasında yanarak veya boğularak ölenlerin yanı sıra söndürme ve kurtarma çalışmalarına katılan bazı insanlar da duvarların altında kalarak can vermişti. İane Komisyonu'nun hazırladığı yangında zarar gören şahısların din, milliyet ve zararlarını gösteren cetvelden anlaşıldığına göre toplamda 27 farklı milletten 28.689 insanı etkileyen yangın sonrası tespit edilen ölü sayısı 208'dir.¹³⁷ Bu cetvelde kaybolan insanlarla ilgili herhangi bir veri yer almadığından ve basında da kayıp insanlar üzerinden herhangi bir habere rastlanmadığından kayıp insanların son sayısı veya akıbetleri hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Yangından en ufak dahi olsa zarar gören insanların belirtildiği bu tabloda kayıpların yer almaması pek de akla yatkın değildir. Bu nedenle kayıpların bulunmuş olması muhtemeldir. 6. Daire'nin ölü ve kayıplarla ilgili yaptığı ilk açıklamadaki 350 sayısı ile İane Komisyonu'nun nihai olarak açıkladığı 208 ölü sayısı arasındaki farkın da bu kayıpların bulunması dolayısıyla olduğu düşünülebilir.

Hayatlarını kaybeden insanların ve hayvanların ya da yok olan bazı nadide eserlerin değerleri paha biçilemez olsa da yangının verdiği zararın eşya ve emlak üzerinden çıkarımı yapılmıştır. Tıpkı ölü sayısı gibi zarar konusunda da gazetelerde fahiş ve tutarsız rakamlar yer almaktadır. Fakat, *La Turquie* gazetesinin 6. Daire'nin ve İane komitesinin verileri üzerinden yaptığı zarar değerlendirmesi nispeten daha mantıklıdır ki diğer gazetelerce de bu değerlendirme paylaşılmıştır.¹³⁸ Toplam zararın 2.650.000 lira olduğu bu çıkarımdaki dağılım şu şekildedir: Yanan emlakın değeri 1.750.000 lira, yanan eşyanın değeri 500.000 lira, kaybolan eşyaların değeri 200.000 lira ve banka tahvil ve senetlerinin değeri 200.000 lira. Değerlendirme yapılırken her ne kadar en düşük değerler alınsa da ortaya çıkan 2.650.000 liralık zararın, Osmanlı Devleti'nin 1870 yılı içerisindeki toplam gelirinin neredeyse yedide birine denk geldiği¹³⁹ düşünülecek olursa oldukça büyük bir zarar olduğu söylenebilir.

Bir sene sonra açıklanan 6. Daire-i Belediye gelir-gider çizelgesinde yangın sebebiyle emlak gelirlerinde 14.000 lira azalma yaşandığından bahsedilmekte¹⁴⁰ ve belediyenin denk bütçeyi sağlamada zorlandığı görülmektedir. Her ne kadar gazetelerde

¹³⁷ 1 Müslüman, 66 Rum, 22 Ermeni, 26 Katolik Ermeni, 41 Latin, 16 Katolik, 1 Halepli, 4 Protestan, 26 Yunan, 2 İtalyan, 3 Avusturya-Macaristan (BOA, Y.EE., 28/33, 1 Cemaziyelahir 1287 / 29 Ağustos 1870).

¹³⁸ *La Turquie*, 8 Temmuz 1870, s. 2; *Basiret*, 10 Rebiülahir 1287 (10 Temmuz 1870), nr. 116, s. 2.

¹³⁹ Tevfik Güran, *Osmanlı Mali İstatistikleri – Bütçeler 1841-1918*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 2003, s. 74-76.

¹⁴⁰ *The Levant Herald*, 10 Mart 1871, nr. 229, s. 3; *La Turquie*, 11 Mart 1871, s. 2.

yanan tahvil ve senetler sonucu oluşan zararın devlet tarafından karşılanacağı yönünde haberler çıksa da bunun doğru olmadığı devletin verdiği ‘çok sahtekârlık ve fesad karıştırılacağı aşikâr bulunduğundan tahvilat ve senedatı muhterik olanlara hazineden bir şey verilemeyeceği’¹⁴¹ şeklindeki karardan anlaşılmaktadır. Edhem Eldem, Bank-ı Osmanî-i Şahane’nin tarihini ele aldığı eserinde, kurulduğu tarihten (1856)¹⁴² beri sağlam adımlarla büyüyen banka için 1870 yılını bir dönüm noktası olarak ele alır. Bu tarihten itibaren banka birçok kriz ile baş etmek zorunda kalır. Eldem bu durum için farklı sebepler gösterir. Bunlardan bir tanesi 1870 Beyoğlu yangını ile dolaylı olarak ilişkilidir. Bankanın 1870 yılından sonra kriz sarmalına girme nedenlerinden biri ‘birçok ticarethanenin iflasıyla ortaya çıkan büyük miktarda şüpheli alacağın hesaplardan düşülmek zorunda kalınması’dır.¹⁴³ 1870’lerden itibaren ülkenin ekonomik krizlerle boğuştuğu düşünülecek olursa burada bahsedilen ticarethanelerin hepsinin 1870 yangını sebebiyle iflas ettiğini söylemek doğru olmaz. Fakat, Avrupa ile ticari ilişkileri olan zengin tüccarların yaşadığı Beyoğlu’nun neredeyse tamamının yanması ile sonuçlanan bir yangından sonra binlerce insanın fakir duruma düştüğü ve oldukça yüksek miktarda tahvil ve senedin yandığı düşünülecek olursa yukarıda bahsedilen sebebin arkasında 1870 yangınının da büyük bir payı olduğunu söylemek mümkündür.

Lüks ve içi değerli eşyalar ile dolu olan yapıların yanması yangının bilançosunu artıran temel etmenlerdendi. Bu bakımdan yangının verdiği zararın artmasına neden olan bu yapılardan bahsetmek faydalı olacaktır. Beyoğlu’ndaki binalar içerisinde en değerlisinin İngiliz Elçiliği sarayı olduğu o dönem için su götürmez bir gerçektir. Sarayın yangından sonra eski ihtişamına kavuşamadığı dile getirilirse de sadece tadilatı için 38.000 pound harcanmış olması¹⁴⁴ binanın ne kadar değerli olduğunu göstermektedir. Ayrıca Avrupa menşeli lüks eşyaların satıldığı ve birçok Avrupa şehrinde şubeleri olan¹⁴⁵ *Bon Marche* de yangında yanan önemli yapılardandı. Bununla birlikte Pera’daki Telgraf

¹⁴¹ BAO, A.)MKT.MHM., 442/76, 29 Ramazan 1289 (30 Kasım 1872).

¹⁴² 1856’da İngiliz sermayesi tarafından Osmanlı Bankası adıyla kurulan banka, 1863’te bir Fransız grubun ortaklığı ile beraber Bank-ı Osmanî-i Şahane adını aldı. Hem özel banka hem de devlet bankası niteliği taşımaktaydı (Şevket Pamuk, *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 117).

¹⁴³ Edhem Eldem, *Osmanlı Bankası Tarihi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Çeviri: Ayşe Berktaş, İstanbul, 1999, s. 122.

¹⁴⁴ Burcu Özgüven, "İngiltere Elçiliği Binası", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, IV, 175.

¹⁴⁵ Merve Cemile Keyvanoğlu, "1870 Beyoğlu Yangını", s. 171

merkezi ve direkleri, sokak aydınlatmaları, Amerikan ve Portekiz konsoloslukları, Ermeni-Katolik Kilisesi, *Cafe du Luxemburg*, Beyoğlu Karakolu, Naum Tiyatrosu, *Sylogos* Rum kütüphanesi ve Alman Hastanesi yangında yok olan diğer değerli yapıları. Özellikle Telgraf merkezi ve direkleri günlük hayatta oldukça sık kullanılması nedeniyle hemen telafi edilmeye çalışılmıştı. Telgraf merkezi yeniden inşa edilinceye kadar Taksim'deki *Cafe de Croissant* geçici olarak telgraf merkezi ilan edilmiş¹⁴⁶ ve telgraf direkleri de birkaç gün içerisinde yeniden dikilmişti.

Naum Tiyatrosu hariç diğer yapılar da zaman içerisinde ya eski yerlerinde ya da başka yerlerde yeniden yükselmişti. 1844'te kurulan tiyatro, zaman zaman padişahların dahi gelip oyun izledikleri¹⁴⁷ Pera'nın en sosyal mekânlarından bir tanesiydi. Fakat yangın öncesi ekonomik koşullar nedeniyle zor bela işlediği anlaşılan ve devlet tarafından verilen bazı muafiyetler ile varlığını sürdüren yapı, yangından sonra aynı muafiyetleri devam ettirmek için başvurursa da bu isteğinin karşılığını alamadı.¹⁴⁸ Bunun sonucunda yeniden yapılanma imkânı olmayan Naum Tiyatrosu, 1870 Beyoğlu yangını ile beraber tarihin tozlu sayfalarına karışmış oldu.

Pera'nın tamamına yakını etkileyen 1870 yangını sonrası devlet bir yandan ortaya çıkan güvensizlik ortamından yararlanmaya çalışan sahtekârlar ile mücadele ederken diğer yandan yangın sonrası fakirleşen ve sokakta kalanlara ilk yardımları ulaştırmaya çalışıyordu. Halkın da desteği ile beraber yangınzedelerin ilk şoku atlmasına yardımcı olan devletin bundan sonraki amacı ise yangınzedelere gönderilen ianelerin ulaştırılması ve onların günlük hayata adapte edilmeleriydi.

¹⁴⁶ *La Turquie*, 8 Haziran 1870, s. 1.

¹⁴⁷ Nur Akın, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, Literatür Yayınları, İstanbul, 1998, s. 154.

¹⁴⁸ BOA, ŞD., 2868/42, 8 Cemaziyelevvel 1289 (14 Temmuz 1872).

II. BÖLÜM - İANE

2.1 'İane' Yöntemi

Bu başlık altında 1870 Beyoğlu yangınının yaralarının sarılmasında da etkili olarak kullanılan iane yönteminden bahsedilecektir. Bu bağlamda ianenin tarihsel gelişimine, Osmanlı Devleti'nde bu yöntemin ne zamandan beri kullanıldığına, *Alexandre Toumarkine*'in iane modellerine ve 1870 Beyoğlu yangınzedeleri için başlatılan iane çalışmalarının *Toumarkine*'in bahsettiği iane modellerinden hangisi içerisinde değerlendirilebileceğine değinilecektir. Özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren savaşların ve doğal afetlerin ortaya çıkardığı olağanüstü durumlardan ötürü mağdur olan insanların mağduriyetlerinin giderilmesi ve ihtiyaçlarının görülmesi için bir yöntem olarak kullanılmaya başlanan iane, devletin kaynaklarının yetersiz kaldığı durumlarda uygulanırdı. Yüzyılın ortalarından itibaren savaşların yavaş yavaş 'cephe' savaşı olmaktan çıkarak bir milletin tüm benliğini ortaya koyması şeklinde 'topyekûn' savaşlara dönüşmesi ile beraber ortaya çıkan bilançolar artmış ve devletin tek başına karşılayamayacağı seviyelere ulaşmıştı. Doğal afetler sonucu oluşan kayıpları karşılamakta devletin yetersiz kalması ise nüfus artışı ile bağlantılıdır. 19. yüzyıl boyunca dünyanın nüfusu artmış ve yerleşim alanları genişlemiş; bunun sonucunda doğal afetlerin etkilediği saha ve insan sayısı hacim olarak büyümüştü. Bu olağanüstü durumlarda mağdur olan askerler veya halk için özel girişimlerin ya da devletin yardım toplama kampanyası başlatması ianenin temel tanımı olarak verilebilir.

İnsanların mağdur olanlar için yaptıkları yardımların 19. yüzyılın ortalarından itibaren yeni bir şeymiş gibi ele alınmasının temel nedeni yapılan yardımların arkasındaki motivasyonun değişmiş olmasıdır. Yüzyılın ortalarından önce halkın veya dindaşların kendi içerisinde veya beynelmilel yardımların arkasındaki itici kuvvet dindir ve yardımlar genelde bireysel veya yereldir. Yüzyılın ortalarından itibaren ise bu yardımların temel motivasyonu vatan sevgisi veya insan sevgisi olmaya başlar. Bu yeni ve daha genel motivasyonlar sayesinde yapılan yardımlar da bireysellikten ve yerellikten çıkarak ülke geneline ulaşır. Olağanüstü durumlarda ihtiyacı karşılamakta zorlanan devlet de bu yardımlardan memnuniyet duymuş ve desteklemiştir. İane toplama kimi zaman bir defter

açılması ve gönüllü insanların buralara bağış yapmasıyla kimi zaman da ‘piyango’ denilen yolla gerçekleşmekteydi. Burada bahsedilen piyango, bugün hala uygulanmakta olan ‘kermes’ gibidir. Yani gücü yetenler mallarını bağışlar, bu mallar zenginler tarafından satın alınır ve bu satıştan kazanılan para da ihtiyaç sahiplerine iane olarak dağıtılırdı. Genellikle piyangoların düzenlenmesi hep bir balo ile gerçekleşir, balolar için satışa çıkarılan biletlerden gelen hasılat da yine yardım parası olarak kullanılırdı. Yardımların motivasyonunun değişmesi ile beraber bu tip balolarda yer almak vatanperver olma manasına geldiği için buralara katılanların hem devlet hem de halk gözünde prestijleri artardı. İane defterlerine bağışlarda bulunanların isimlerinin de gazetelerde açıklanması ile beraber, iane toplama işi tam bir prestij işine dönüşür ve önemi gittikçe artmaya başlar.

La Turquie’nin naklettiği Fransız gazetesi *Memorial Diplomatique*’den alıntı bir yazıda ianenin ilk kez 1845 yılında yangın sonucu yerle bir olan Hamburg şehri için Fransızlar tarafından toplandığı iddia edilirse de¹⁴⁹ ianenin ne zamandan beri yukarıda belirtilen çerçevede toplandığı hakkında net bir bilgi mevcut değildir. İanenin Osmanlı’da kullanılmaya başlanması ise Kırım Savaşı (1853-56) sırasında olmuştu. Gayrimüslim tebaanın öncülük ettiği iane defteri açılması ve piyango düzenlenmesi ilk zamanlarda cemaat içi yardımlaşma olarak gerçekleşse de zaman içinde toplumun geneline yayılır. Bu bakımdan Nadir Özbek Osmanlı’da seküler hayırseverliğin ancak Sultan Abdülhamid döneminde (1876-1909) tam anlamıyla gerçekleştirilebildiğini iddia eder.¹⁵⁰ 1870 Beyoğlu yangınzedeleri için cemaatlerin ve elçiliklerin özel iane toplama girişimleri bir yana, özellikle Merkez İane Komisyonu’nun gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler seküler hayırseverliğin ve yukarıda genel çerçevesi verilen iane yönteminin Abdülhamid dönemi öncesinde de Osmanlı’da görüldüğüne dair bir örnektir. Avrupa’da olduğu gibi Osmanlı’da da ianede bulunanların isimleri gazetelerde yayınlanır ve ismi yayınlananların saygınlıkları gerek devlet gerekse de halk gözünde artardı. Öyle ki

¹⁴⁹ *La Turquie*, 22 Haziran 1870, s. 2.

¹⁵⁰ Nadir Özbek, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet – Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 20.

gazetelerde isimlerin yayınlanmaması veya yayınlanan listelerde bazı isimlerin eksik olması sonucu gazetelere şikâyet yazıları gelir ve bu durum hemen düzeltilirdi.¹⁵¹

İane yöntemi, *Alexandre Toumarkine* tarafından arkasındaki itici kuvvetin kim olduğuna göre İngiliz ve Fransız modeli olarak iki sınıfa ayrılmaktadır. İngiliz modelinde iane defteri açma ve toplama işi özel girişimlere bırakılmaktadır. Yani devlet ianenin toplanmasının ve dağıtılmasının denetimini yapmaz sadece teşvikte bulunurdu. Fransız modelinde ise başrolde devlet vardır. İane için teşvikte bulunan devlet aynı zamanda ianeyi toplama ve dağıtma işini de ya atadığı temsilciler ya da yerel yöneticiler vasıtasıyla üstlenir. Osmanlı'da Kırım Savaşı'ndan beri görülen iane toplanması, Galata'daki bazı özel girişimler hariç¹⁵², genel olarak Fransız modeli çerçevesinde olmuştur.

1870 Beyoğlu yangını sonrası başlayan iane kampanyası da sahip olduğu özellikler itibariyle *Toumarkine*'in bahsettiği Fransız modeli içerisindedir. Yangından sonraki gün Padişahla görüşen Sadrazam Âli Paşa, salı günü bir merkez iane komisyonu kurulmasını sağlar.¹⁵³ Böylece gelecek olan tüm ianeler devletin denetiminde toplanıp dağıtılacaktı. Komisyonun üyeleri, işlevi ve çalışmalarından ileride bahsedileceği için burada sadece komisyona ulaşan bazı ianelerin özellikleri söz konusu edilecektir. İaneler ile beraber yardımların prestij için yapıldığını ve dini hayırseverlikten çıkararak insanî yardımlara dönüştüğünü 1870 Beyoğlu yangını örneği üzerinden görme imkânı olacaktır. Bunun için Marsilya'da toplanan iane ve İngiltere Devleti'nin gönderdiği iane örneklerinden bahsetmek yeterli olacaktır.

Marsilya'daki Türk elçiliğinde Pera yangınzedeleri için açılan iane defterine katkıda bulunulması için *Journal de Marseille*'de yayınlanan yazıda, tüm insanların kardeş olduğu vurgulanmış, *cömert ve büyük* Marsilya'daki tüccarların İstanbul'da bulunan iş ortaklarının da arasında bulunduğu insanlara yardım yapmasına dair çağrılar yapılmıştı. Çağrılar sonuçsuz kalmamış ve toplanan yardımların ardından gazete, İstanbul'daki yangınzedelerin Marsilya halkına teşekkürlerini iletmişti.¹⁵⁴ Tüm bu

¹⁵¹ Alexandre Toumarkine, "Kırım Savaşı Sırasında Osmanlı'da Hayırseverlik, Filantropi ve Vatansever Bağışlar", *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul, 2007, s. 48.

¹⁵² Alexandre Toumarkine, "Kırım Savaşı Sırasında Osmanlı'da Hayırseverlik", s. 50.

¹⁵³ *La Turquie*, 8 Haziran 1870, s. 1.

¹⁵⁴ *La Turquie*, 22 Haziran 1870, s. 2.

çağrılar ve teşekkür mesajlarında arkadaki motivasyonun artık din olmadığı açık olarak anlaşılmaktadır. Yangından sonra duyulan üzüntüyü dile getiren bir yazıyı¹⁵⁵ Osmanlı'ya gönderen İngiltere, daha sonra Londra'daki Bank-ı Osmanî şubesinde açılan iane defterine de yardımda bulundu. Burada bir mukabele durumu mevcuttur ki bu devletlerarası ilişki ve prestij üzerinden okunabilir. Osmanlı'nın daha önce meydana gelen İrlanda'daki kıtlık ve Hindistan'daki ihtilaller sonucunda İngilizlerin açmış olduğu iane defterlerine yardım etmiş olması, İngilizlerin iane yardımında bulunmasını bir 'mukabele-i teşekkürîye'¹⁵⁶ haline getirdi.

2.2 Merkez İane Komisyonu, İşlevi, Özellikleri ve Faaliyetleri

Bu kısımda 1870 Beyoğlu yangınzedeleri için gönderilecek ianeleri tek bir merkezde toplama ve dağıtma için kurulan Merkez İane Komisyonu'nun teşekkülünden, üyelerinden ve ne gibi özellikleri olduğundan bahsedilecektir. Ayrıca gelen ianeler ve bunların dağıtılması daha sonra inceleneceğinden burada sadece ianelerin sağlıklı bir şekilde toplanması ve hakkıyla dağıtılması için komisyonun gerçekleştirdiği araştırmalar ve istatistiki çalışmalar söz konusu edilecektir.

Yangın sonrası devletin açtığı iane defterleri ve kurduğu Merkez İane Komisyonu'nun yanı sıra kimi kiliseler ve milletler de kendi içerisinde iane defterleri oluşturdu. Fakat zaman içinde bazı istisnalar hariç bu özel girişimler de Merkez İane Komisyonu'na katıldı. Ayrıca Merkez İane Komisyonu'na katılmayanlar da bir şekilde komisyon ile irtibat kurdu. Yangından 2 gün sonra 7 Haziran 1870 tarihinde Sadrazam Âli Paşa'nın girişimleri ile kurulan Merkez İane Komisyonu, 8 Haziran 1870 ile 5 Eylül 1870 arasında toplamda 11 toplantı yaptı.¹⁵⁷ 8 Haziran'da Maliye Nazırlığı'nda gerçekleştirilen ilk toplantıda Komisyon başkanlığını Maliye Nazırı Sadık Paşa yaptı. Komisyondaki diğer üyeler Ticaret Nazırı Kabuli Paşa, 6. Daire-i Belediye Reisi Salih Bey, Bank-ı Osmanî-i Şahane yöneticisi Lord Hobart, *Societe General* yöneticisi *Etienne Ralli*, *Credit General* yöneticisi *G. Tubini* idi.¹⁵⁸

¹⁵⁵ BOA, HR.TO., 57/70, 23 Haziran 1870.

¹⁵⁶ BOA, İ.HR., 245/14579, 25 Cemaziyelevvel 1287 (23 Ağustos 1870).

¹⁵⁷ 8 Haziran, 9 Haziran, 15 Haziran, 21 Haziran, 30 Haziran, 6 Temmuz, 14 Temmuz, 28 Temmuz, 2 Ağustos, 29 Ağustos, 5 Eylül.

¹⁵⁸ *The Levant Herald*, 21 Haziran 1870, nr. 46, s. 2; *La Turquie*, 21 Haziran 1870, s. 2.

Komisyununun ilk toplantısında, yangının birçok milletin bulunduğu Beyoğlu'nda çıkmış olması nedeniyle tüm kesimlere hitap edilebilmesi için her milletten ikişer delege kabul edileceği açıklandı. Ayrıca komisyonun yardım toplama ve ulaştırma işlerini daha kolay gerçekleştirebilmesi için alt komiteler kuracağı açıklandı. Komisyonun delege talebine karşılık olarak 9 Haziran'da gerçekleştirilen ikinci toplantıda Rum milletini temsilen *George Zarifi* ve *Hristaki Zographos* Efendi, Gregoryan Ermeni milletini temsilen Sinakerim Efendi Manukyan ve Agop Efendi Köçeoğlu, Katolik Ermeni milletini temsilen Agop Efendi Nuradyan ve *Diran Bey Duz*, İtalyanları temsilen *Evangelı Baltazzi* ve *Kont Camondo*¹⁵⁹; 15 Haziran'daki üçüncü toplantıda Katolik Ermenileri temsilen Yaver Bey ve Bedros Efendi, Yunanlıları temsilen Madam *Pandia Siechari* ve *Georges Coronio*¹⁶⁰; 21 Haziran'daki dördüncü toplantıda Fransızları temsilen Mösyö *Delord* ile Madam *Jourdan*¹⁶¹; 14 Temmuz'daki yedinci toplantıda Almanya devleti temsilcisi Baron *Muenchhausen*¹⁶²; 28 Temmuz tarihli sekizinci toplantıda Avusturya-Macaristan kolonisini temsilen Mösyö *Frank* ve Mösyö *Dollinger*¹⁶³; 2 Ağustos'daki 9. toplantıda ise İngiliz komitesinin delegeleri *Sir Francis* ve Mösyö *Black*¹⁶⁴ Merkez İane Komisyonu'na katıldılar. 9 Haziran'da gerçekleştirilen ikinci toplantıda Komisyonun hazinedarlığına Bank-ı Osmanî müdürü Mösyö *Deveaux*, sekreterliğine ise *Societe Generale*'in sekreteri Mösyö *Delord* getirildi.¹⁶⁵ Komisyon kurulduktan 6 ay sonra maliye nazırı Sadık Paşa İzmir valiliğine atanınca Merkez İane Komisyonu'nun başkanlığına Kabuli Paşa atandı.¹⁶⁶

Komisyon, yangınzedeler ile daha iyi ilgilenebilmek ve onlara hızlı bir şekilde iane ulaştırabilmek adına öncelikle üç alt komite oluşturdu. Birinci komitede Agop Efendi, Milo Efendi, Amira Kirkor Efendi, Malhasse Osep Efendi, Sarrafoğlu Yanko Efendi; ikinci komitede Vartanyan Ohannes Efendi, Pekmez Miştar Efendi, Aleksiyadis Efendi, Othon Efendi, Kalpakçı Kirkor Efendi; üçüncü komitede ise Uncu Apik Efendi, Davut Efendi Garabet, Rocco Farra Efendi ve Hurdacı Kirkor Efendi yer aldı. Bu üç alt

¹⁵⁹ *The Levant Herald*, 21 Haziran 1870, nr. 46, s. 2; *La Turquie*, 21 Haziran 1870, s. 2.

¹⁶⁰ *The Levant Herald*, 24 Haziran 1870, nr. 48, s. 2; *La Turquie*, 27 Haziran 1870, s. 2.

¹⁶¹ *The Levant Herald*, 4 Temmuz 1870, nr. 55, s. 2.

¹⁶² *The Levant Herald*, 28 Temmuz 1870, nr. 71, s. 3; *La Turquie*, 28 Temmuz 1870, s. 2.

¹⁶³ *The Levant Herald*, 5 Ağustos 1870, nr. 78, s. 3; *La Turquie*, 8 Ağustos 1870, s. 2.

¹⁶⁴ *La Turquie*, 1 Eylül 1870, s. 2.

¹⁶⁵ *The Levant Herald*, 21 Haziran 1870, nr. 46, s. 2; *La Turquie*, 22 Haziran 1870, s. 2.

¹⁶⁶ *The Levant Herald*, 11 Kasım 1870, nr. 147, s. 3.

komite ve Merkez İane Komisyonu verilen özel işlerle ilgilenmeleri için başka alt komisyonlar da oluşturdu. Komiteler kendilerine verilen görevleri yerine getirir ve her toplantıda yaptıkları çalışmalar değerlendirilirdi. Sabah 9:00 ile akşam 17:00 saatleri arasında görev yapan her bir alt komisyon için Taksim Kışlasının karşısına ayrı bir çadır kurulmuştu. Bunların gerçekleştirdiği işlerden ileride daha detaylı bahsedileceği için burada sadece isimleri zikretmek yeterli olacaktır: İane toplama komisyonu, iane dağıtma komisyonu, aynî yardımlardan sorumlu komisyon, sağlık komisyonu, istatistik komisyonu, yangınzedelerin çadır kamplardan dağıtılmasından sorumlu komisyon. Komisyonların daha hızlı işleyebilmesi için yangınzedeler de bu alt komisyonlarda görev almıştı.¹⁶⁷

Merkez İane Komisyonu'nun yanı sıra İstanbul'daki bazı kiliseler, İngiliz, Rus, Fransız elçilikleri ve bazı hayır kuruluşları kendi bünyelerinde iane defterleri açmış ve burada toplanan paralarla sadece kendi milletinden zarar görenlere yardım etme kararı almıştı. Fakat gerek Merkez İane Komisyonu'nun iane toplama ve dağıtmayı din ve ırk ayrımı gözetmeksizin yapacağını belirtmesinin ve tüm milletlerden delege talep etmesinin basında oluşturduğu olumlu hava gerekse de özel girişimde bulunanların ellerinde yangınzedeler ile ilgili yeterli bilgi olmaması nedeniyle bunların açtığı iane defterleri zaman içerisinde Merkez İane Komisyonu'na aktarılır. Fransız ve Rus elçiliklerinin iane kampanyası 21 Haziran'daki dördüncü toplantıda, İngiliz elçiliğinininki ise 2 Ağustos'taki dokuzuncu toplantıda Merkez İane Komisyonuna katılır. Bu zaman dilimi içerisinde elçiliklerin yapmış olduğu yardımlar komisyona bildirilerek daha önce yardım alanların ikinci kez alması engellenmiş olur. Bu yüzden yangından etkilenen kişi ve millet sayısı ile iane dağıtılan kişi ve millet sayısı arasında bazı farklılıklar mevcuttur. Örneğin İngiliz elçiliğinin dağıttığı ianelerden yararlanan Maltalı 50'den fazla aile¹⁶⁸ Merkez İane Komisyonu'ndan tekrar iane alamadığı için komisyonun yayınladığı iane alan yangınzede raporunda yer almaz.¹⁶⁹ Bazı kuruluşlar ise Merkez İane Komisyonu'na katılmasalar bile iane dağıtmak ve yardıma muhtaç insanları öğrenmek için komisyon ile irtibat kurmuş ve istatistik alt komisyonunun yaptığı çalışmalardan yararlanmışlardı.

¹⁶⁷ *The Levant Herald*, 2 Temmuz 1870, nr. 54, s. 3.

¹⁶⁸ *The Levant Herald*, 22 Haziran 1870, Haftalık Versiyonu (Weekly Edition), nr. 21, s. 5; *La Turquie*, 22 Haziran 1870, s. 2.

¹⁶⁹ BOA, Y.EE., 28/33, 1 Cemaziyelahir 1287 (29 Ağustos 1870).

Mesela ‘*Le Syndicate de la Societe de Bienfaisance et de Secours Mutuels Slave*’ (Slav Kökenlilerin Karşılıklı Sadaka ve Yardımlaşma Derneği) isimli bir kuruluş, kendi üyelerinden zarara uğrayan olup olmadığını kontrol etmek için komisyondan istatistik tutanaklarını istemişti.¹⁷⁰

Tutanaklardan anlaşıldığı kadarıyla komisyon, kendi aracılığıyla yardım yapmayanlarla da her zaman iletişim halindeydi. Bu iletişim genelde karşılıklı talep ve haberleşmeyi içerirdi. Komite neredeyse her toplantısında dışarıdan gelen talepleri değerlendirmekte ve mutlaka bir cevap vermekteydi. Komiteye gelen yardım talepleri ile bunlara verilen cevaplar komitenin işleyişi ile ilgili önemli ipuçları verir. Komiteye ilk talep 21 Haziran’daki dördüncü toplantıda özel bir yardım kuruluşu olan ‘*Sisters of Charity*’ tarafından ulaştırılmıştı. Dört evde tüm ırk ve dinden insanlara baktıklarını belirten kuruluş, kaynaklarının yetersiz olduğu gerekçesiyle komisyondan yardım talep etmişti. Komisyon bu talep sonucunda ilgili evlere araştırma yapmak üzere birkaç gözlemci göndermiş;¹⁷¹ yapılan incelemelerden sonra 14 Temmuz’daki yedinci toplantıda kuruluşun komisyonun çatısı altında faaliyet göstermesine karar verilmişti.¹⁷² Komisyon, toplanan tüm ianelerin yangınzedelere dağıtılmasına karar verdiği için yangın dolayısıyla zarar gören tüccarların mallarının telafi edilmesi veya yanan kamu, eğitim ve özel kuruluşlarının yeniden yapılandırılması gibi taleplerin hepsini reddetmişti.¹⁷³ Geri çevrilen bir diğer istek de Ermeni Patrikliğinden gelmişti. Patrikliğin, kendi milleti tarafından toplanan paraların patrikhaneye verilmesi ve bu paraların sadece kiliseye bağlı yangınzedelere dağıtılması isteği, din ve milliyet ayırmadan iane dağıtımını yapmayı prensip olarak kabul eden komisyon tarafından reddedildi.¹⁷⁴ Komisyon ayrıca kendi üyelerinden gelen talepleri de görüşmüştü. Örneğin, Komisyon Başkanı Sadık Paşa 12 Temmuz’da Edirnekapı’da çıkan yangın sebebiyle zarar gören insanlara iane dağıtılması teklifini komisyona sunarken, Yunan delegelerden *Coronio* da yine yakın tarihte Büyükkada’da çıkan yangının mağduru yangınzedelere iane dağıtılmasını teklif etmişti. Tutanaklardan birkaç toplantı boyunca tartışıldığı görülen bu teklifler son toplantıda tüm

¹⁷⁰ *The Levant Herald*, 4 Temmuz 1870, nr. 55, s. 3.

¹⁷¹ *The Levant Herald*, 4 Temmuz 1870, nr. 55, s. 3.

¹⁷² *The Levant Herald*, 28 Temmuz 1870, nr. 71, s. 3; *La Turquie*, 28 Temmuz 1870, s. 2.

¹⁷³ *The Levant Herald*, 16 Temmuz 1870, nr. 63, s. 3; *La Turquie*, 16 Temmuz 1870, s. 2.

¹⁷⁴ *The Levant Herald*, 7 Temmuz 1870, nr 57, s. 3; *La Turquie*, 9 Temmuz 1870, s. 2.

ianenin Beyoğlu yangınzedelerine dağıtılması kararından¹⁷⁵ anlaşıldığı kadarıyla reddedilmiş olmalıdır.

Komisyona isteklerin yanı sıra gelen yardım teklifleri de memnuniyetle karşılanmıştı. Yardım teklifleri genel olarak yangınzedelerin tayinini kolaylaştırma üzerinedir. Bu minvalde Latin topluluğu kendi milletlerinden yangınzede olanların bir listesini hazırlamış ve komisyona ilemişti. Aziz *Antoine* kilisesinin yangınzedeler içerisinde âcil ihtiyaçları hâlâ karşılanamayanları listeleyip komisyona bildirmesi de yine bu çerçevededir. Bu iki liste de vakit kaybedilmeden incelenmesi için istatistik alt komisyonuna gönderilmişti.¹⁷⁶

Son toplantısını 5 Eylül'de gerçekleştiren Merkez İane Komisyonu'nun toplantıdan sonra iane dağıtmaya ve yangınzedeleri kamplardan evlere çıkarmaya devam ettiğini biliyoruz. Fakat komisyonun resmi olarak ne zaman görevini tamamladığı hakkında gerek gazetelerde gerekse de arşivde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bununla beraber *The Levant Herald*'ın 9 Şubat 1871 tarihli bir haberinde Edirnekapı ve Büyükkada yangınzedeleri için bir iane komisyonu kurulduğundan bahsedilirken, Beyoğlu yangınzedeleri için açılan Merkez İane Komisyonu'nun kapatılmış olduğuna da değinilmesi¹⁷⁷ bu tarihten önce komisyonun kapandığına işaret etmektedir. Fakat komisyon 1872 yılında yapılan şikâyetler üzerine tekrar gündeme geldi. Özellikle ianelerini alamadıklarını dile getiren yangınzedelerin yapmış olduğu şikâyetler üzerine iane komisyonu üyeleri Kabuli Paşa, Sadık Paşa, Mösyö *Deveaux*, Mösyö *Delord*, *Georges Coronio* ve *Evangeli Baltazzi*, İstanbul Şehremini tarafından toplantıya çağırılmış ve bu toplantıda iane hesaplarının temizleneceği ve gelen şikâyetlerin değerlendirileceği açıklanmıştı.¹⁷⁸ Söz verilen bazı ianelerin dağıtılmamış olmasından ötürü gelen şikâyetler muhtemelen yangınzedelerin kamplardan evlere çıkarılması esnasında bazı aksaklıkların yaşanması ve suiistimallerin engellenememesinden kaynaklanmıştı. Önce bilinmeyen bir nedenden bu toplantının bir hafta ertelendiği ilan

¹⁷⁵ *The Levant Herald*, 15 Eylül 1870, nr. 106, s. 3; *La Turquie*, 15 Eylül 1870, s. 3.

¹⁷⁶ *The Levant Herald*, 7 Temmuz 1870, nr. 57, s. 3; *La Turquie*, 8 Temmuz 1870, s. 2.

¹⁷⁷ *The Levant Herald*, 9 Şubat 1871, nr. 208, s. 3.

¹⁷⁸ *La Turquie*, 8 Mart 1872, s. 1.

edildi.¹⁷⁹ Fakat bu toplantının gerçekleşip gerçekleşmediği veya gerçekleştiyse ne gibi bir karar çıktığı hakkında bir bilgiye sahip değiliz.

2.3 Beyoğlu Yangınzedeleri İçin İane Toplama Çalışmaları

Yukarıda özellikleri belirtilen Merkez İane Komisyonu'nun yurtiçinde ve yurtdışında yapmış olduğu çalışmaları konu alacak olan bu bölümde komisyonun açmış olduğu iane defterleri, halkın özel girişimleriyle açılan iane defterleri, sadece kendi milletleri için yardım toplayan cemaatlerin çalışmaları söz konusu edilecektir. Halkın veya cemaatlerin özel iane girişimleri bir şekilde Merkez İane Komisyonu'na bağlandığı için hepsi bu başlık altında değerlendirilecektir.

Yangınzedelere yapılan ilk yardımlar kısmında da bahsedildiği üzere, komisyonun kurulmasının ardından yapılan ilk ianelerin toplamı 26.150 lira olmakla beraber bu meblağın yarısına yakını Sultan Abdülaziz tarafından bağışlanmıştı. İane paraları komisyonun 'İane Toplama Alt Komisyonu' tarafından toplanacak, Bank-ı Osmanî-i Şahane'de muhafaza edilecek ve yapılan istatistikî çalışmalar neticesinde bankadan gerektiği kadar çekilerek dağıtılacaktı. Fakat gazetelerden anlaşıldığı kadarıyla bu sistem uzun bir süre devreye sokulamadı. 5 Haziran'daki yangının söndüğü andan itibaren yangınzedeler için yapılan tüm harcamaların devlet tarafından karşılandığı ve Merkez Komisyona ulaştırılan ianelerin kullanılmaya başlanmadığı anlaşılınca hemen hemen tüm gazetelerde komisyonla ilgili şikâyet yazıları çıkmaya başladı. Bu yazıların ardından, Merkez İane Komisyonu'na ulaşan ianelerin 22 Haziran'dan itibaren kullanılmaya başlanması¹⁸⁰ basın süreci hızlandırmadaki rolünü göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bu tarihe kadar devletin yapmış olduğu ve yaklaşık olarak 30.000 lira olarak tahmin edilen harcamaların devlet tarafından Merkez İane Komisyonu'ndan talep olunmayacağına açıklanması¹⁸¹ da komisyonun üstündeki baskıyı azaltmış ve eleştirileri bir süreliğine durdurmuştu.

¹⁷⁹ *La Turquie*, 15 Mart 1872, s. 1.

¹⁸⁰ *Basiret*, 23 Rebiülevvel 1287 (23 Haziran 1870), nr. 105, s. 3; *The Levant Herald*, 24 Haziran 1870, nr. 48, s. 2.

¹⁸¹ *The Levanten Herald*, 1 Temmuz 1870, nr. 53, s. 2.

İanelerin daha hızlı toplanması ve dağıtılması için Merkez İane Komisyonu mahalle muhtarlarından ve önde gelenlerinden bilgi alınarak yangınzedelerin 4 gruba ayrılmasına karar verdi. İstatistik Alt Komisyonu'nun belirlediği bu dört grup sırasıyla yardıma en çok muhtaç olanlar, yardımlara büyük oranda ihtiyaç duyanlar, çok fakir olmasalar da yardıma muhtaç olanlar ve bağışlardan muaf tutulacak olanlardı. Fakat, ilgili bölümde daha teferruatlı bahsedileceği üzere, böyle bir kategorileştirmeye gidilse de iane dağıtımını yapılırken bu ayrıma dikkat edilmemiş ve herkese eşit miktarda iane dağıtılmıştı. Ayrıca iane toplama alt komisyonu da daha hızlı hareket edebilme adına İstanbul'daki bölgeleri kendi içinde paylaştı. Bu paylaşıma göre saraydan ve devlet erkânından iane toplama işi Sadık Paşa ve Kabuli Paşa'ya; İstanbul'dan iane toplama görevi Zarifi, Köçeoğlu, Sinakerim Efendi Manukyan ve Falcı Bey'e; Galata ve Pera'dan iane toplama vazifesi ise *Vlasto*, *Tubini*, *Coronio* ve Agop Efendi Nuradyan'a verildi.¹⁸² Bu yöntemin para toplamayı hızlandırması muhtemel olmakla beraber aynı zamanda toplanan miktarı da artırdığı düşünülebilir. Ayrıca bu üç bölgeden toplanan yardımlar gazetelerde isimleriyle berabere yayınlanarak ianede bulunan insan sayısı artırılmaya çalışıldı.

Merkez İane Komisyonu İstanbul'daki ianeleri bölge bölge paylaşarak bizzat toplamıştı. Yurtiçinde iane toplanması ise belli devlet daireleri veya devlet adamları etrafında olmuş ve toplanan paralar Bank-ı Osmanî-i Şahane ya da Maliye Nezareti aracılığıyla Merkez Komisyon'a iletilmişti. Yurtdışında ise sefirliklerde iane defterleri açılmış ve burada toplanan yardımlar yine Banka aracılığıyla İstanbul'a yollanmıştı. Yurtdışındaki gazetelerde Osmanlı sefirliklerinde açılan iane defterlerine yardım edilmesi için verilen ilanlarda da ianede bulunanların listelerinin açıklanacağı belirtilerek teşvikte bulunulmuştu. Ayrıca *Memorial Diplomatique*, *Journal de Marseille* gibi Fransız gazeteleri kendi çalışanlarının topladıkları ianeleri¹⁸³ de belirterek öncülük yapmışlardı. Yayınlanan yazılardan Osmanlı sefirlikleri ile irtibatta oldukları anlaşılan gazetelerde çıkan bu tür yardım çağrılarının sefirlikler tarafından yaptırılmış olması da muhtemeldir. Yurtdışında Londra ve Paris gibi kimi yerlerde ise iane defterleri direk olarak Bank-ı Osmanî-i Şahane bünyesinde açılmıştı.¹⁸⁴ Burada şundan da bahsetmekte yarar vardır ki,

¹⁸² *Basiret*, 20 Rebiülevvel 1287 (20 Haziran 1870), nr. 102, s. 1-2; *The Levant Herald*, 21 Haziran 1870, nr. 46, s. 2; *La Turquie*, 22 Haziran 1870, s. 2.

¹⁸³ *La Turquie*, 22 Haziran 1870, s. 2.

¹⁸⁴ BOA, İ.H.R., 245/14579, 25 Cemaziyelevvel 1287 (23 Ağustos 1870).

yurtdışındaki sefirliklerde ve banka şubelerinde açılan defterler sadece Merkez İane Komisyonu'nun açtıklarından ibaret değildir. Aynı zamanda İstanbul'daki yabancı elçiliklerin ve bazı kiliselerin sadece kendi milletleri ve cemaatleri için açmış oldukları iane defterleri için de buralarda para toplanmakta ve İstanbul'a iletilmekteydi. Hem Merkez İane Komisyonu'nun hem de İngiliz Sefaretinin açıkladığı Londra'dan gelen iane listelerinde ianeyi toplayan ve gönderen Bank-ı Osmanî-i Şahane'dir.

İmparatorluğun çeşitli yerlerinde açılan defterler ve toplanan ianeler Merkez İane Komisyonu'nun bünyesinde olmakla beraber bazı özel girişimler de mevcuttu. Fakat yukarıda da bahsedildiği üzere komisyonun din ve ırk ayrımı gözetmeksizin yardım yapılacağını taahhüt etmesiyle beraber popülaritesinin artması sonucu imparatorluğun içindeki ve yurtdışındaki özel iane girişimleri de yavaş yavaş Merkez Komisyon'un çatısı altında toplanmaya başlar. İmparatorluğun içindeki bu özel iane kampanyalarından topladıkları paraların diğerlerine nazaran daha büyük olması ve basında ses getirmeleri hasebiyle sadece birkaç örnekten bahsedilecektir. İzmir Valisi Veli Paşa¹⁸⁵ ve İzmir'in zenginlerinden Mösyö *Cumberbatch*'in öncülüğünde kurulan İzmir İane Komisyonu özel girişim olarak başlasa da kurulduğu andan itibaren Merkez Komisyon ile Banka-i Osmanî-i Şahane aracılığıyla irtibat kurmuştu.¹⁸⁶ Veli Paşa'nın başkanlığa getirildiği komisyonun üyeleri *Cumberbatch*, *Saccopulo*, *Smithers*, *R. J. Van Lennep*, *R. Benardo*, *N. Revest*, *H. Federici*, *J. Dorsharmet*, Hayrullah Efendi, Raşit Efendi, Agaton Efendi, *J. Aliotty*, Yanaco Efendi, *Alex Sidi*, *Roditi*, *Amira* ve *Kuhn* idi. İsimlerden de anlaşılacağı üzere Merkez Komisyon'un her milletten iki delege bulundurma prensibi burada da göz önünde bulundurulmuş olmalıdır. Komisyonun sekreterliğine Mösyö *P. Aliotty*, hazinedarlığına ise Mösyö *A. Barker* atandı.

14 Haziran 1870'te kurulan komisyon, tıpkı Merkez Komisyon'un İstanbul'da izlediği yol gibi alt komisyonlar kurarak İzmir'de para toplama işini bizzat üstlenmişti. Bir aya yakın süre zarfında iane toplayan komisyon 14 Temmuz'daki Merkez İane Komisyonu toplantısına topladığı ianeleri banka aracılığıyla ilettiler. Tutanaklardan anlaşıldığı üzere İzmir'deki komisyon 1.177 liralık meblağ toplamıştı. Ayrıca bu

¹⁸⁵ Türkçe gazetelerde 'Veliyüddin Paşa' olarak geçiyor (*Basiret*, 22 Rebiülevvel 1287 (22 Haziran 1870), nr. 104, s. 2-3.)

¹⁸⁶ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 14 Rebiülevvel 1287 (14 Haziran 1870), nr. 1419, s. 1.

komisyonun daha önce yangınzedelerin kalması için yapılacak çadırlara da 150 liradan fazla katkı yaptığı tutanaklarda belirtilmişti.¹⁸⁷

14 Temmuz'daki yedinci toplantıda Merkez komisyona iletilen bir diğer iane de vereceğimiz ikinci örneği teşkil eden Mısır ianesidir. Gazetelerde her ne kadar yangından sonra Mısır Hidivi'nin 2 gemi dolusu erzak gönderdiğine dair haberler yer alsada bunu doğrulayan herhangi bir bilgi mevcut değildir. Fakat Mısır'da *harikte muhterik olanlar için* iane defteri açıldığı¹⁸⁸ bilinmektedir. Mısır Hidivi'nin büyük katkıları ile beraber toplamda 40.000 lira gibi hatırı sayılır bir meblağ Bank-ı Osmanî'ye yatırılmıştı. Padişah'ın gelen ianeden ötürü memnuniyetini bildiren bir yazı da Hidiv'e gönderilmişti.¹⁸⁹ Ayrıca, böylesi büyük bir iane üzerine o sıralarda Emirgan'da bulunan Hidiv, Komisyon başkanı Sadık Paşa ve üyeleri Kabuli Paşa, *Lord Hobart*, *George Zarifi* ve Agop Efendi Köçeoğlu tarafından bizzat ziyaret edilerek teşekkür edilmişti.¹⁹⁰

Yurtiçindeki özel girişimlerden bir diğeri de Galatasaray Lisesi tarafından açılan iane defteridir. İzmir ve Mısır örneklerinin yanında oldukça az bir meblağ toplayabilen lisenin basında çok fazla ses getirmesinin temel sebebi lisenin öğretmenleri ve öğrencilerinin arasında yangınzede olanların bulunmasıydı. Ayrıca yangın Galatasaray önünde söndürülmüş olsa da lise yangından etkilenmişti. Mekteb-i Sultani direktörü Mösyö *De Salve*'nin¹⁹¹ öğretmenlere yardım yapılması için Maarif Nezareti'ne başvurması sonucu 12 öğretmenin de yangında evlerini kaybettiği ve devletin bu öğretmenlere toplamda 36.000 kuruşluk bir yardım yaptığı anlaşılıyor.¹⁹² Ayrıca 6. Daire-i Belediye de lisenin öğretmen ve öğrencileri için bir iane defteri açmıştı.¹⁹³ Lise tüm bu zorluklar içerisinde kendi bünyesinde 2 iane listesi oluşturdu. 2.922,16 frank¹⁹⁴ toplanan

¹⁸⁷ *The Levant Herald*, 16 Temmuz 1870, nr. 63, s. 4; *La Turquie*, 18 Temmuz 1870, s. 2.

¹⁸⁸ BOA, İ. MTZ.(05), 21/ 875, 27 Rebiülevvel 1287 (27 Haziran 1870).

¹⁸⁹ BOA, İ. MTZ.(05), 21/ 875, 27 Rebiülevvel 1287 (27 Haziran 1870).

¹⁹⁰ *La Turquie*, 13 Temmuz 1870, s. 2; *The Levant Herald*, 14 Temmuz 1870, nr. 61, s. 2; *Basiret*, 15 Rebiülahir 1287 (15 Temmuz 1870), nr. 120, s. 1.

¹⁹¹ Keyvanoğlu direktörün adı De Salo olarak verir (Merve Cemile Keyvanoğlu, "1870 Beyoğlu Yangını", s. 179) Fakat Galatasaray Lisesi'nde 1868-1871 arasında direktörlük yapan müdürün adı Mösyö De Salve'dir.

¹⁹² BOA, İ.DH., 616/42898, 1 Cemaziyelevvel 1287 (30 Temmuz 1870).

¹⁹³ *Basiret*, 11 Rebiülevvel 1287 (11 Haziran 1870), nr. 96, s. 7.

¹⁹⁴ 1 lira yaklaşık olarak 0,044 Franka denk gelmektedir (Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, s. 226.)

1. liste 6. Daire-i Belediye vasıtasıyla Merkez Komisyona, 801 frank toplanan 2. liste ise Fransız elçiliğinin Fransız yangınzedeler için oluşturduğu iane defterine gönderildi.¹⁹⁵

Elçiliklerin ve kiliselerin kendi ırkdaşları ve cemaatleri için açtıkları özel iane kampanyaları zaman içerisinde ya Merkez Komisyon'a katılmış ya da en azından ondan bilgi almak için irtibat kurmuştu. İngiltere, Fransa, Rusya, Prusya (Almanya), Avusturya-Macaristan ve İtalya elçilikleri yangının hemen ardından Merkez Komisyon'dan ayrı olarak kendi milliyetlerine mensup yangınzedeler için iane defterleri açmıştı. Kurmuş oldukları iane komisyonlarının başkanlıklarını da genel olarak elçiler yapmaktaydı. Bu komisyonlar, Merkez Komisyon'un yukarıda birkaç kez tekrarlanan nedenlerle popülaritesinin artması üzerine delegeler göndererek buraya katılmışlardı.

Bunlar faaliyet gösterdikleri zaman içerisinde bazı ailelerin ihtiyaçlarını tamamen karşıladıkları için onların listesini Merkez komisyon ile paylaşmış ve tekrar yardım almalarını engelleyerek eşit iane dağıtımına katkı yapmışlardı. İngiliz komisyonunun 50'den fazla Maltalı ailenin tüm ihtiyaçlarını karşılaması ve Baron Prokesch önderliğindeki Avusturya-Macaristan komisyonunun 135 Avusturyalı aileye başka hiçbir yerden yardım aldirmeden tüm ihtiyaçlarını karşılaması¹⁹⁶ bu minvaldeki örneklerdir. İngiliz komisyonu Maltalıların ve İngilizlerin ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra ellerinde ekstra para kalması¹⁹⁷ hasebiyle dışarıdan başvuranlara da yardım etti¹⁹⁸ ve 2 Ağustos'taki 9. toplantıda Merkez Komisyon'a katıldı. Kurulan özel iane komisyonları içerisinde tutanaklarını gazetede yayınlaması hasebiyle en net bilgi sahibi olduğumuz İtalyan İane Komisyonu'dur. Başkanlığını *Spagnolini*'nin yaptığı komisyon toplamda 526.770,14 kuruş iane topladı ve bu meblağın tamamını Merkez Komisyon'dan aldığı istatistikler çerçevesinde yangından zarar gören Latin ve İtalyanlara dağıttı.¹⁹⁹

Elçiliklerin açtığı iane defterleri genel olarak ırkdaşlık üzerine kuruludur. Özel iane girişimlerinin motivasyonlarından bir diğeri olan dindaşlık için ise *Evangelical*²⁰⁰ Ermeni Kilise'sinin açtığı iane defteri örnek olarak gösterilebilir. Gazetede bir bildiri

¹⁹⁵ *La Turquie*, 1 Temmuz 1870, s. 2.

¹⁹⁶ *The Levant Herald*, 22 Haziran 1870, Haftalık Versiyon (Weekly Edition), nr. 21, s. 5.

¹⁹⁷ İngiliz Komisyonu'nun açtığı iane defterinde 1.600 lira toplanmıştı.

¹⁹⁸ *The Levant Herald*, 23 Haziran 1870, nr. 47, s. 2.

¹⁹⁹ *La Turquie*, 29 Haziran 1871, s. 4.

²⁰⁰ Muhafazakâr Protestan.

yayınlayan komisyon, 29 *Evangelical* ailenin yangından zarar gördüğünden ve bunların 13 tanesinin hâlâ hiçbir yardım alamadığından bahsetmekte ve dindaşları için yardım istemekteydi.²⁰¹ Birkaç gün boyunca gazetelerde ilanı dolaşan komisyon hedeflediği ianeyi toplamış ve yangınzede olan dindaşlarına yardım etmiş olmalıdır ki Merkez İane Komisyonu'nun iane dağıttığı milletler²⁰² arasında bunların da ismi geçmemektedir.

Elçilikler ve diğer özel girişimler iane defteri açmanın yanı sıra daha önce de bahsedildiği gibi piyangolar düzenleyerek de yangınzedelere yardım yapmıştı. Bunun için iki örnek vermek yeterli olacaktır. İlki Pera'da bulunan Sırp koleji için yapılan piyangodur. Rusya elçisinin eşi Madam *Ignatieff*'in başlattığı bu girişim, yapılacak balo için bilet satışını, bu gelire yanan Sırp kolejinin yeniden yapılandırılmasını ve yangınzede olan kolej çalışanlarına ve öğrencilerine yardımı içermektedir.²⁰³ İkinci örnek ise Hayırsever Yunan Kadınlar Topluluğu'nun yangından 2 yıl sonra hala toparlanamamış olan Pera fakirleri için düzenlediği piyangodur. Pera'daki Yunan Tiyatrosu'nda düzenlenen balonun bilet gelirleri fakir Pera halkına dağıtılmıştı.²⁰⁴

Yangınzedelere nakit para yardımının yanı sıra aynî yardımlar da yapılmıştı. Aynî yardımlar genel itibarıyla yangınzedelerin temel ihtiyaçlarından biri olan elbise üzerineydi. Bu bağlamda ilk yardım *Hristaki Zographos* Efendi ile *Constantin Karapanos*'un eşlerinden ve Madam *Smaragda Baltazzi*'den geldi. 15 Haziran'daki 3. toplantıya yangınzedelere dağıtılmak üzere 450 top Amerikan pamuklu kumaşı ve 150 top da basma²⁰⁵ gönderildi.²⁰⁶ *Lord Hobart*, toplantıda, gelen ianeden 50 lira ayrılarak bazı kadınlar tutulup bu kumaşların kıyafet haline getirilmesini teklif etse de oylama sonucu bu talep reddedildi. Fakat bu durumun gazetelerde yansımaları oldukça sert oldu ve komisyon basında tekrar eleştirilmeye başlandı.²⁰⁷ Bu eleştirilerden sonra 5. toplantıda tekrar gündeme gelen teklif bu kez kabul edildi ve içinde Mösyö *Gilbertson*, *Zarifî*, Köçeoğlu ve Mösyö *Jourdan*'ın bulunduğu aynî yardımlardan sorumlu bir alt komisyon kuruldu. İleride daha detaylı açıklanacağı gibi, aynî yardımların da nakdî yardımlar gibi

²⁰¹ *The Levant Herald*, 17 Haziran 1870, nr. 43, s. 4.

²⁰² BOA, Y.EE., 28/33, 1 Cemaziyelahir 1287 (29 Ağustos 1870).

²⁰³ *La Turquie*, 6 Temmuz 1870, s. 2.

²⁰⁴ *The Levant Herald*, 30 Ocak 1872, nr. 243, s. 2.

²⁰⁵ Çeşitli basit ve karmaşık desenlerin, baskı yoluyla, pamuklu beyaz kumaşa uygulanmasıyla elde edilen desenli kumaş.

²⁰⁶ *La Turquie*, 15 Haziran 1870, s. 2; *The Levant Herald*, 24 Haziran 1870, nr. 48, s. 3.

²⁰⁷ *The Levant Herald*, 1 Temmuz 1870, nr. 53, s. 2.

tüm istatistikî çalışmalar bittikten sonra dağıtılmasına karar verildi.²⁰⁸ Bu alt komisyonun 28 Temmuz tarihli 8. toplantıda 1.000 top pamuk, 500 top basma ve 100 düzine ayakkabı alımı için yaptığı teklif kabul edildi ve alt komisyona 2.000 liralık ödenek sağlandı.²⁰⁹ Aynî yardımların ne zaman ve nasıl dağıtıldığı hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber yukarıda belirtilen nakdî yardımlarla beraber dağıtılma kararının geçerli olduğunu varsaymalıyız. Bu yüzden aynî yardımların 5 Eylül'deki son toplantıdan sonra nakdî yardımlarla beraber ihtiyacı olanlara dağıtılmış olması muhtemeldir.

2.4 Taziye ve Teşekkür Mesajları

Bu bölümde yangın sonrası devlete ve komisyona ulaşan taziye ve üzüntü mesajlarından, bunların gelen iyi dilekler ve yardımlar sonrası yayınladıkları teşekkür mesajlarından ve dağıtılan nişanlardan bahsedilecektir. Ayrıca bu konu ile iç içe olması hasebiyle bazı önemli yerlerden ve kişilerden gelen ianelere de değinilecektir.

Londra'daki sefaretten gelen mesajda orada bulunan Bank-ı Osmanî şubesinde açılan iane defterine halkın ve İngiliz hükümetinin rağbet ettiğinden²¹⁰, Paris'de bulunan sefaretten gelen mesajda ise İmparatoriçe'nin bir balo esnasında Osmanlı sefiri ile özel olarak ilgilendiğinden ve Padişah'a yakın zamanda yaptığı İstanbul ziyaretindeki misafirperverliğinden dolayı teşekkürlerinin ve yangın dolayısıyla teessürlerinin iletilmesini istemesinden²¹¹ bahsedilmektedir. Yangınzedeler için Merkez Komisyon'a İngiliz Hükümeti 750 pound²¹², Fransa İmparatorluğu 10.000 frank, Fransız dış işleri bakanı ise 5.000 frank gönderdi. Ayrıca İmparatoriçe yarısı Fransız elçiliğinin açtığı deftere, yarısı da Merkez İane Komisyonu'na ulaştırılmak üzere 10.000 franklık iane yolladı.²¹³

Memleketeyn Beyi Prens *Charles* (Şarl) da üzüntülerini payitahta bildirenler arasındaydı. Taziyelerini bildiren prens aynı zamanda 25.000 frank gibi önemli bir

²⁰⁸ *The Levant Herald*, 7 Temmuz 1870, nr. 57, s. 3; *La Turquie*, 9 Temmuz 1870, s. 2.

²⁰⁹ *The Levant Herald*, 5 Ağustos 1870, nr. 78, s. 3-4; *La Turquie*, 8 Ağustos 1870, s. 2.

²¹⁰ BOA, HR.İD., 1910/44, 16 Ağustos 1870.

²¹¹ BOA, İ.HR., 244/14527, 13 Rebiülahir 1287 (13 Temmuz 1870).

²¹² *The Levant Herald*, 16 Temmuz 1870, nr. 63, s. 3; *La Turquie*, 18 Temmuz 1870, s. 2.

²¹³ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 11 Rebiülevvel 1287 (11 Haziran 1870), nr. 1417, s. 1; *Basiret*, 16 Rebiülevvel 1287 (16 Haziran 1870), nr. 100, s. 1.

meblağı da Merkez Komisyon'a yollamıştı.²¹⁴ Bunun yanında Prusya kralı da komisyon başkanı Sadık Paşa'ya bir taziye mektubu ile beraber 20.000 franklık iane gönderdi ve dağıtımında din ve ırk ayrımı yapılmamasını istedi. Komisyon toplantısında memnuniyetle karşılanan bu haber sonrası komisyon konu ile ilgili şükranlarını bildirdi.²¹⁵ Ayrıca tutanaklarda Sadrazam'dan Berlin'e bir teşekkür yazısı göndermesi isteneceği²¹⁶ belirtilse de bu isteğin ulaştırıldığına veya böyle bir yazının Berlin'e gittiğine dair bir bilgiye sahip değiliz. Bunların yanında yine dış devletlerden gelen fakat herhangi bir cevap verildiğine dair bilgimiz olmamasına rağmen teşekkür edilmiş olması muhtemel olan yardımlardan da bahsetmekte fayda var. Merkez İane Komisyonu'nun tutanaklarına göre İtalya Kralı 14.000 Frank, İtalya dış işleri bakanı 6.000 frank, Hollanda Prensi 1.000 frank,²¹⁷ Avusturya-Macaristan imparatoru yarısı kendi ırkdaşlarına dağıtılmak üzere 20.000 frank ve Yunan hükümeti de 30.000 drahmi²¹⁸ ianede bulundu.

Gönderilen teşekkür yazıları arasında Sultan Abdülaziz'in cülusu ve şehzade Yusuf İzzeddin'in sünnet töreni için ayrılan meblağdan 5.000 liranın iane olarak komisyona verilmesi sonrası komisyonun Sultan'a gönderdiği teşekkürden²¹⁹ de bahsetmek gerekir. Sultana hem yapmış olduğu toplam 15.000 liralık nakdî yardım ve aynı yardımlar hem de komisyona olan desteği için teşekkür edilmişti. Sultan'a gelen teşekkürlerden bir diğeri de Ermeni Patriği'ne aitti. Sultanın ilk günden beri yangınzedelere yaptığı yardımları öven patrik "*sokaklarda aç kalan bilcümle fukara ve biçaregan*" adına Sultana teşekkürlerini ilettili.²²⁰

Son olarak devletin yangın sonrası iane çalışmalarından ötürü dağıttığı nişanlardan ve teşekkür mektuplarından bahsederek bu bölüm sonlandırılabilir. Londra'ya gönderildiği anlaşılan bir mektupta *W. Brenan* adlı kişiye iane toplama çalışmalarındaki katkısından dolayı teşekkür edilmektedir.²²¹ Ayrıca Trieste'de

²¹⁴ BOA, HR. TO., 374/9, 14 Haziran 1870.

²¹⁵ *Basiret*, 23 Rebiülevvel 1287 (23 Haziran 1870), nr. 105, s. 3; *The Levant Herald*, 7 Temmuz 1870, nr. 57, s. 3; *La Turquie*, 8 Temmuz 1870, s. 2.

²¹⁶ *The Levant Herald*, 4 Temmuz 1870, nr. 55, s. 3.

²¹⁷ *The Levant Herald*, 8 Temmuz 1870, nr. 58, s. 3; *La Turquie*, 9 Temmuz 1870, s. 2.

²¹⁸ *The Levant Herald*, 28 Temmuz 1870, nr. 71, s. 3-4; *La Turquie*, 29 Temmuz 1870, s. 2.

²¹⁹ BOA, İ.DH., 616/ 42883, 28 Rebiülahir 1287 (28 Temmuz 1870).

²²⁰ BOA, İ.HR., 245/14537, 21 Rebiülahir 1287 (21 Temmuz 1870).

²²¹ BOA, HR.SFR.3, 164/35, 20 Haziran 1870.

oluşturulan özel bir iane komisyonunun topladığı 1.027 lira²²² hasebiyle bunun için oldukça çaba sarf eden *Loyaron Mişod*, *İşbel Karkason* ve *Antarlı Durista*'ya devlet nişanı verildi.²²³ Viyana'da bir balo düzenleyerek buradan gelen 1.605 franklık geliri iane olarak gönderen Mösyö *Haman* da beşinci dereceden bir kıta mecdi nişanı ile taltif olundu.²²⁴ Bunların yanında Berlin Üniversitesi hukuk fakültesi profesörü Mösyö *Holtzendorff*'a üçüncü dereceden mecdiye nişanı verilmesinin nedenlerinden biri de yaptığı bilimsel çalışmaların yanı sıra 1870 Beyoğlu yangınzedeleri için Berlin'de oluşturulan komisyonda üstlendiği aktif roldü.²²⁵

2.5 İane Komisyonu'nun Dağıttığı Yardımlar

Bu bölümde Merkez İane Komisyonu'nun topladığı ianeyi dağıtma yöntem ve stratejisi incelenecektir. Yurt içinde ve yurt dışında açmış olduğu iane defterleri ve sonradan kendisine katılan özel iane komisyonlarının katkıları ile toplanılan ianelerin nasıl dağıtıldığı konusu sadece stratejiyi içermemektedir. Burada aynı zamanda komisyonun hataları ve bazı suiistimaller dolayısıyla da bir iane dağıtma politikasına mecbur kalınması söz konusudur. Beş aşamalı iane dağıtımı, içerisinde çadır kampların kurulmasını ve yangınzedelere barınma sağlanmasını da içerdiği için bu kısımda ayrıca çadır kampların durumlarına da değinilecektir. Komisyonun tasarladığı ve aynı zamanda mecbur kaldığı beş aşamalı iane dağıtımı sırasıyla şu şekilde gerçekleşmişti: Gelen ianeleri kullanmayıp devlet imkânları ile yardımları gerçekleştirme, çadır kampların kurulmasıyla beraber yangınzedelerin barındırılması, çadır kampların boşaltılması, toplanan ianelerin nasıl dağıtılacağına karar verilmesi ve suiistimaller sebebiyle geç kalınması, nihai ianenin tüm yangınzedelere eşit olarak paylaşılması.

Yangınzedelerin ihtiyaçlarının karşılanmasında ilk etapta tüm harcamaların devlet tarafından yapıldığı ve iane harcanmadığı yukarıda söz konusu edilmişti. Fakat 5 aşamalı iane dağıtımının ilk adımını oluşturması hasebiyle bu sürecin ayrıntılı olarak tekrar hatırlanmasında yarar vardır. Yangından sonra yapılan yardımlar ilk etapta 6. Daire-i

²²² BOA, İ.HR., 246/14637, 10 Receb 1287 (6 Ekim 1870).

²²³ BOA, HR.TO., 329/33, 23 Temmuz 1870.

²²⁴ BOA, HR.TO., 107/50, 30 Temmuz 1870.

²²⁵ *La Turquie*, 24 Ekim 1872, s. 1.

Belediye eliyle devlet tarafından kontrol edilse de 7 Haziran'da teşkil olunan Merkez Komisyon kurulduğu andan itibaren yangınzedelerle ilgili her şeyin asıl mercii oldu. Bununla birlikte, 22 Haziran'a kadar yangınzedelere harcanan paralar devlet tarafından sağlandı. Gelen tepkiler üzerine bu tarihten sonra komisyonun topladığı paralar Bank-ı Osmanî'den çekilerek kullanılmaya başlandı. Bazı yangınzedeler yangın sonrası akrabalarının evlerine yerleştiği ya da ekonomik durumlarından dolayı başka ev kiraladıkları için devletin dağıtmış olduğu bu ilk ianelerden yararlanamadılar. Çünkü bu yardımlar insanlara nakdî olarak değil aynî olarak dağıtıldı. Yani gelen paralar ile yiyecek, içecek, yatak ve döşek gibi harcamalar yapılarak yangınzedelere verildi. Bu sebeple iane komisyonu nihai iane dağıtımını yaparken bu ilk yardımların alınıp alınmamasını da göz önünde bulundurdu.

İane dağıtımının ikinci ayağını ise çadır kampların kurulmasıyla beraber yangınzedelerin barınma ihtiyaçlarının karşılanması kapsamaktadır. Merkez Komisyon ilk etapta bir kişinin günlük ihtiyacı üzerinden yaptığı çalışmalar neticesinde kamplarda kalan yangınzedelere 8 yaşın altındakiler için günlük 2 kuruş, üstündekiler için ise 4 kuruş dağıttı.²²⁶ Merkez Komisyon'un belli bir yerden sonra aynî yardım yerine nakdî yardım dağıtımının iki temel sebebi vardı. Birincisi, komisyon birçok işle ilgilendiği için yeme içme sorumluluğundan kurtulmayı amaçlar. İkincisi, insanların kendi ihtiyaçlarını karşılaması sağlanarak yavaş yavaş hayata adapte olmaları istenir. Daha önce bahsedilen çadır kamplarda bulaşıcı hastalık görüldüğüne dair haberler yüzünden kampların durumunu incelemek üzere doktorlardan oluşan bir alt komite kuran komisyon, heyetin yaptığı çalışma sonuçlarını dönemin basınında yayımlatılır. Bu raporlar kamplar hakkında net bilgilere ulaşmamızı kolaylaştırmaktadır. *Bartoletti, Mongeri, Plessa ve Marroin*'den oluşan sağlık komisyonu kampları gezerek buralar hakkında raporlar hazırlar. Yangın sonrası 10.000 civarında²²⁷ insanın kalmakta olduğu 3 çadır kamp kurulmuştu. Sağlık komisyonunun sunduğu raporlarda belirtilen kamplarda kalan insan sayısının bu sayıdan

²²⁶ *The Levant Herald*, 20 Haziran 1870, nr. 45, s. 3; *La Turquie*, 20 Haziran 1870, s. 2.

²²⁷ 6.447 Ermeni, 1.722 Rum, 442 Latin, 283 İtalyan, 47 Fransız, 40 Avusturyalı, 25 İngiliz, 13 Rus, 6 Müslüman. Bu sayılar yangınzede olduğu kesin olarak bilinenlerin sayısıdır. Bunların yanı sıra 10.000 kişi daha yangınzede olduğunu iddia ederek yardımlardan yararlanmaktadır. Bunların yangınzede olup olmadığına dair Merkez Komisyon çalışmalar yapar; yangınzede olduğu anlaşılanlar listelere kaydedilir, olmayanlar ise kamplardan uzaklaştırılır (*La Turquie*, 15 Haziran 1870, s. 2; *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 16 Rebiülevvel 1287 / 16 Haziran 1870, nr. 1421, s. 2).

daha az olması muhtemelen komisyonun raporundan önce bazı yangınzedelerin kamplardan evlere çıkmış olması ile alakalıdır.

Birinci kamp 460 kadar çadırın bulunduğu ve yaklaşık 1.500 kişiyi barındıran Taksim çadır kampıdır. Doktorların raporları bu kamptaki çadırların yarıya yakını için durumun oldukça vahim olduğunu gösteriyor. Yangın alanına yakın olması nedeniyle çadır kurulan bölgenin daha önce pisliğin aktığı bir arazi olduğu belirtilir; acilen bu çadırların buradan tahliye edilmesi istenir ve bu kamp iki hafta gibi kısa bir süre içerisinde Feriköy'e taşınır. Temiz bir alana kurulan Feriköy'deki kamp Taksim'e göre daha yukarıda bir alan olduğu için havadardı. Ayrıca 6. Daire-i Belediye Feriköy'deki kampa her gün doktor göndermekteydi.²²⁸ Taksim kampında kalanların günlük iane alımlarında herhangi bir aksama olmuyordu. Burada görülen hastalıklar ishal, bronşit ve kısa süreli ateş olarak raporlanmakla beraber salgın hastalık görülmez. Ateşli hastalığa yakalananlar belediye hastanesinde tedavi edilmekteydi.²²⁹ Bununla bağlantılı olarak 6. Daire-i Belediye hastanesi 1870 yılındaki harcamalar kısmında yangınzede olan 47 kişiye ücretsiz tedavi hizmeti verdiğini²³⁰ belirtmişti.

Yangınzedeler için oluşturulan ikinci kamp ise Taksim'de bulunan kışlanın ahırlarıdır. Yaklaşık 2.000 kişinin barındığı kamp yangından hemen sonra yerlerin kaplanması ile oluşturuldu. İçerideki aileler odacıklar oluşturularak birbirinden izole edildi ve her aileye kullanabilecekleri günlük eşyalar dağıtıldı. Sağlık komisyonu tüm kamplar karşılaştırıldığında Taksim Kışlasının ahırlarında yaşayan insanların diğerlerinden daha rahat bir durumda olduğunu vurgular. Yangın öncesi bu kışla tamirat ve yenileme için yıkılmaya başlanmıştı. Fakat yangın sonrası yangınzedelerin burada ikamet etmesi için Sultan Abdülaziz'in emriyle yıkım durdurulmuş ve onarım ertelenmişti.²³¹ Burada da sıhhî şartlar oldukça tehlikeliydi. Sağlık komisyonu sunduğu raporda bu kampın havadar olmamasını oldukça büyük bir problem olarak gösterir. Bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkma ve yayılma durumları dikkate alınırsa komisyonun bu

²²⁸ *Basiret*, 23 Rebiülevvel 1287 (23 Haziran 1870), nr. 105, s. 3.

²²⁹ *La Turquie*, 17 Haziran 1870, s. 3; *The Levant Herald*, 20 Haziran 1870, nr. 45, s. 3.

²³⁰ *La Turquie*, 8 Mart 1870, s. 2.

²³¹ Merve Cemile Keyvanoğlu, "1870 Beyoğlu Yangını", s. 174.

endişesi yersiz değildi. Nitekim 24 Haziran'da bu kamp tamamen boşaltılarak yangınzedeler Feriköy'deki kampa gönderilir.²³²

Üçüncü çadır kamp beş yıldır hiçbir ölünün defnedilmediği Ermeni mezarlığı üzerine kurulmuştu. Yaklaşık 530 çadırın olduğu alanda 2.000 nüfus konaklamaktaydı. Tıpkı Taksim'deki kamp gibi burası da çok kısa bir süre için kuruldu. Beş yıldır hiçbir ölü defnedilmediği için oldukça bakımsız olduğu vurgulanan mezarlığın içinde çeşmelerin bulunması bu kamp yerinin tek avantajlı yönüydü. Bu üç kamp hakkındaki değerlendirmeler sonucunda iddia edildiği gibi bir salgın hastalık vakası olmadığı anlaşılır. Fakat kampların sıhhi durumunun pek de iç açıcı olduğu söylenemez. Nitekim bu rapordan sonra kamplarda yaşayan insanların kiralık evlere çıkartılmasına hız verilir. Bir kısmı şartları daha iyi olan Feriköy'deki çadır kampa bir kısmı da ayarlanan kiralık evlere çıkartılarak bu üç geçici kamp boşaltılır. İlk etapta 6.195'i yetişkin, 540'ı çocuk olmak üzere 6.735²³³ kişiden oluşan 1.459 aile toplamda 775.800 kuruş harcanarak kamplardan evlere çıkarılır.²³⁴ Böylece toplamda 1.940²³⁵ olan toplam çadır sayısı 1.390²³⁶ azaltılarak 550'ye kadar düşürülür.²³⁷ 6 Temmuz'daki 6. Merkez İane Komisyonu toplantısı tutanaklarından anlaşıldığına göre bu sayı daha sonra 66'ya kadar düşer. Ermeni Mezarlığı'nda 32, Feriköy'de ise 34 çadır olmak üzere çadırda yaşayan sadece 356 kişi kalmıştı.²³⁸ 14 Temmuz'daki toplantının tutanaklarında ise yangınzedelerin dağıtılmasından sorumlu alt komitenin görevini tamamladığı ve çadırların tamamen kaldırıldığı belirtilmektedir.²³⁹

Aslında yukarıda iane dağıtımının üçüncü adımı olan çadır kampların boşaltılmasına değinildi. Fakat bu süreç başlamadan ve başladıktan sonra Merkez Komisyon'un yaptığı çalışmalardan da bahsetmekte yarar var. Kurulan çadır kampların geçici olduğu zaten yukarıda belirtildi. En başından beri asıl amaç yangınzedeleri evlere dağıtmaktı. Fakat Beyoğlu'nda bu kadar nüfusu barındırabilecek hane kalmamıştı. Pera

²³² *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 20 Rebiülevvel 1287 (20 Haziran 1870), nr. 1423, s. 1; *The Levant Herald*, 24 Haziran 1870, nr. 48, s. 2.

²³³ 4.275 Ermeni, 1.700 Rum, 310 İtalyan, 260 Latin, 80 Müslüman, 110 diğer milletlerden.

²³⁴ *The Levant Herald*, 2 Temmuz 1870, nr. 54, s. 2; *La Turquie*, 9 Temmuz 1870, s. 2.

²³⁵ 890 tane Ermeni Mezarlığı kampında, 750 tane Taksim'de, 300 tane Feriköy'de.

²³⁶ 750 adet Ermeni Mezarlığı kampından, 750 adet Taksim'den, 70 adet Feriköy'den.

²³⁷ *The Levant Herald*, 2 Temmuz 1870, nr. 54, s. 3; *La Turquie*, 9 Temmuz 1870, s. 2.

²³⁸ *The Levant Herald*, 16 Temmuz 1870, nr. 63, s. 3; *La Turquie*, 16 Temmuz 1870, s. 2.

²³⁹ *The Levant Herald*, 28 Temmuz 1870, nr. 71, s. 3; *La Turquie*, 28 Temmuz 1870, s. 2-3.

dışında akrabası olanların bazıları onların yanına gitmiş, yangından sonra maddi durumu iyi olanların bazıları da farklı yerlerdeki Hristiyan mahallelerinde kiralık evlere çıkmıştı.²⁴⁰ Ayrıca bazı kiliseler de boş odalarında kendi cemaatlerine bağlı yangınzedeleri geçici olarak barındırmıştı.²⁴¹ Merkez Komisyon yangından hemen sonra Şehremaneti'nden yangınzedelerin çıkartılabileceği boş evlerin listesini istedi. Bunun üzerine Şehremaneti imamlardan ve muhtarlardan Müslüman mahallelerindeki boş evlerin defterini talep etti.²⁴² Muhtemelen Hristiyan mahallelerindeki evlerin yetersiz olacağı anlaşılmış olmalı ki Şehremaneti böyle bir yol izledi. Bu ilk kez görülen bir durum değildi ve Osmanlı'da büyük yangınlar sonrasında yaşanan mesken sıkıntısına çözüm bulmak için başvurulmuş bir yoldu. Ayrıca mahalle kuracak kadar nüfusları olmayan gayrimüslimler de Müslüman mahallelerinde oturabilmekteydi.²⁴³

Komisyon tutanaklarından anlaşıldığı kadarıyla yangınzedelere İstanbul dışına çıkmalarının teklif edilmesi bile gündeme geldi; fakat oy çokluğu ile bu teklif reddedildi.²⁴⁴ Bu teklifin gündeme gelmesinin Merkez Komisyon tarafından gösterilen kiralık evlere çıkmamak için direten yangınzedelere gözdağı verilmesi ile de alakası olabilir. Şöyle ki yangınzedelere, gösterilen evlere on beş gün içinde çıkmaları ve toplu iane dağıtımına olana kadar günlük 8 yaşın altındakiler için 2, üstündekiler için 4 kuruş dağıtılacağı bildirilince, bu onları çok memnun etmemiş olacak ki evlere çıkmamakta direttiler ve Feriköy'deki çadırlarda kalma eğilimi gösterdiler. Bunun üzerine Komisyon önce yukarıdaki teklifine bir de ilk ayki kiralarını ödemeyi ekledi. Tutanaklardan anlaşıldığı kadarıyla bu da onları kiraya çıkmak için teşvik etmedi. İşte tam bu sırada yukarıda bahsedilen yangınzedelerin İstanbul dışına çıkmaları teklifi gündeme geldi. Bu teklif onların direnişini kırmış olmalı ki on kişilik bir ailenin Samatya'ya taşınması ile beraber, yavaş yavaş yangınzedeler kiralık evlere çıkmaya başladılar. Fakat burada ikinci bir sıkıntı daha gündeme geldi. Yangınzedeler gösterilen evlerin dışında kendi istedikleri evlere çıkmayı talep ettiler. Çadır kampları bir an önce kaldırmak isteyen komisyon bu

²⁴⁰ Devlet, İstanbul'un her tarafına dağılan yangınzedeler için vapur saatlerinde ve yerlerinde değişiklik yapmıştı (*Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 9 Rebiülevvel 1287 / 9 Haziran 1870, s. 1).

²⁴¹ Elmon Hançer, "Galata ve Pera'daki Ermeni Kiliseleri", *Geçmişten Günümüze Beyoğlu*, II, 516.

²⁴² *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 11 Rebiülevvel 1287 (11 Haziran 1870), nr. 1417, s. 1; *Basiret*, 11 Rebiülevvel 1287 (11 Haziran 1870), nr. 96, s. 2.

²⁴³ Kemal Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2018, s. 15.

²⁴⁴ *The Levant Herald*, 4 Temmuz 1870, nr. 55, s. 3.

isteği kabul etti ve kiralık ev bulamayanlara ev bulmak için yardım edileceğinin sözünü de verdi.²⁴⁵ Fakat bunun sonucunda yangınzedelerin kontrolü daha da güçleşti.

Yangınzedeler bir aylık kiralari ve on beş günlük yiyeceklerine tekabül eden ücretleri alarak kamplardan ayrıldılar. Kimileri komisyonun göstermiş olduğu evlere çıkarken kimileri kendi istedikleri evlere yerleştiler. Akrabalarının yanına sığınanların ve kendi istedikleri evlere çıkanların takibi zorlaşınca nihai iane dağıtımı için gecikme yaşandı. Şöyle ki komisyon nihai iane dağıtımı için gazetelere ilanlar vererek yangınzede olanların 30 Temmuz'a kadar Taksim'de kurulan komisyon çadırlarına gelerek tekrardan kayıt olmalarını istedi ve kayıt olmayanlara kesinlikle iane verilmeyeceğini açıkladı.²⁴⁶ 30 Temmuz'a kadar kayıt yapılmasına dair gazetelerde çıkan diğer bazı ilanlar da komisyonun bu kararının kati olduğuna işaret etmektedir.²⁴⁷ Yangınzedelerin kendi istedikleri evlere çıkması yukarıda bahsedilen iane dağıtma problemlerinin yanı sıra bir başka soruna daha neden olmuştu. İlgili bölümde daha detaylı açıklanacağı üzere bazı yangınzedelerin Müslüman mahallelerine yerleştirilmesi kararı buralarda dirençle karşılanır ve Müslüman mahallelerin imam ve muhtarları durumu hükümete şikâyet eder. Bu şikâyetlerin içeriklerinden ve sonuçlarından daha sonra bahsedileceği için şimdilik sadece bu sorunların yangınzedelerin istedikleri evlere çıkmasının bir sonucu olduğundan bahsetmekle yetinilecektir.

İane dağıtımının dördüncü adımı dağıtımın nasıl yapılacağına karar verilmesini içermektedir. Fakat bu durum yukarıda da değinildiği üzere oldukça sancılı geçmiş ve iane dağıtımında geç kalınmıştı. Bunda İane Komisyonu'nun bazı üyelerinin görevlerini aksatmasının yanı sıra bazı suiistimallerin de payı vardı. Devletin destekleri ile basının eleştirilerinden bir süreliğine kurtulan Merkez Komisyon, yangının üzerinden uzun bir zaman geçmesine rağmen hâlâ nihai yangınzede listesi çıkartamaması sebebiyle özellikle Pera basını tarafından tekrar eleştirilmeye başlanır. Tıpkı ianede bulunanların isimlerinin

²⁴⁵ *The Levant Herald*, 2 Temmuz 1870, nr. 54, s. 3.

²⁴⁶ *La Turquie*, 7 Temmuz 1870, s. 3; *The Levant Herald*, 15 Temmuz 1870, nr. 62, s. 4.

²⁴⁷ Örneğin İstanbul'da bulunan Yunan Kraliyet Başkonsolosluğu Yunan yangınzedeler için özel ilan yayınlayarak 30 Temmuz'a kadar kesinlikle kayıt olmalarını gerektiğini bildirmişti (*The Levant Herald*, 11 Temmuz 1870, nr. 59, s. 4).

gazetelerde ilan edilerek övülmeleri gibi gazeteler, işini aksattığı düşünülen bazı komisyon üyelerinin isimlerini ilan ederek ağır eleştiriler yapar.²⁴⁸

Merkez İane Komisyonu'nun 29 Ağustos tarihli onuncu toplantısında iane dağıtımını ile ilgili kesin kararın alınmasını bazı azaların eksikliği sebebiyle on birinci toplantıya bırakması ve toplantıya katılmayanların gazetelerde yayınlanarak tenkit edileceğini belirtmesi basındaki eleştirilerin haksız olmadığını kanıtlar niteliktedir.²⁴⁹ Basının yaptığı eleştirilerin²⁵⁰ komisyon toplantılarını etkilediği tutanaklardan anlaşılmaktadır. Bazı üyeler eleştirilerden veya gelen taleplerden etkilenmiş olmalı ki her toplantıda ianelerin bir an önce dağıtılması için teklifte bulunuyor; fakat, yangınzedeler hakkında kesin bilgiler toplanılamaması nedeniyle iane dağıtımını âdil olamayacağı için teklif reddediliyordu. Yangınzedelerin istedikleri evlere çıkmalarına izin verilmesi ile birlikte yangınzede olduğunu iddia eden suiistimalcilerin varlığı komisyonun istatistik çalışmalarını uzatan en temel etmenlerdi. Ayrıca ianelerin nasıl dağıtılacağı meselesinin karara bağlanamaması da iane dağıtılmasını geciktirir. Nihai ianenin tamamının nakdî olarak mı yoksa bir kısmı nakdî bir kısmı aynî olarak mı dağıtılacağı meselesi ile beraber ianenin kimin eliyle dağıtılacağı ve kimin ne kadar pay alacağı meselesi toplantılarda tartışılmasına²⁵¹ rağmen uzun bir süre sonuca bağlanamadı.

Komisyon en sonunda istatistik alt komisyonunun çalışmasını tamamen bitirmesinden sonra nihai ianenin nakdî olarak dağıtılmasına karar verdi. Nakdî ianenin yangından etkilenen kişi sayısına göre cemaatlere ve elçiliklere verilerek bunların eliyle dağıtılması meselesi ise yine gündeme gelmesine rağmen reddedildi. Bunun sebeplerinden biri de komisyonun elindeki listeler ile bazı elçilik ve cemaatlerin elindeki listelerin uyuşmamasıydı.²⁵² Komisyon bu süreçte âcil ihtiyaçların karşılanacağını açıklasa da iane dağıtımında geç kalınması ile ilgili eleştiriler basında çıkmaya devam etti. Her ne kadar basında eleştirilerin hızı kesilmese de 2 Ağustos'taki dokuzuncu toplantıda istatistik komisyonunun son kez cemaatlerin ve elçiliklerin bilgileri ile beraber kapsamlı bir çalışma yaparak nihai bir liste yapmasına karar verildi. 29 Ağustos'ta

²⁴⁸ *La Turquie*, 7 Temmuz 1870, s. 2.

²⁴⁹ *La Turquie*, 30 Ağustos 1870, s. 2.

²⁵⁰ *The Levant Herald*, 23 Ağustos 1870, nr. 91, s. 3; *La Turquie*, 24 Ağustos 1870, s. 2.

²⁵¹ *The Levant Herald*, 5 Ağustos 1870, nr. 78, s. 2-3; *La Turquie*, 8 Ağustos 1870, s. 2.

²⁵² *La Turquie*, 1 Eylül 1870, s. 2.

yapılan toplantıda tüm çalışmalar tamamlanmış olmasına rağmen yukarıda da belirtildiği üzere bazı üyelerin toplantıya katılmaması²⁵³ sebebiyle nihai iane dağıtımı ile ilgili karar 5 Eylül'de yapılacak on birinci ve son toplantıya bırakıldı.

5 Eylül'deki son toplantıda iane dağıtımıyla ilgili karar alınabildi. Bu toplantının tutanaklarından anlaşıldığına göre, son toplantıda dahi iane dağıtılmasının ertelenmesi talebi gelirse de bu talep reddedilir. Eleştirilerin ve baskıların da bu reddedişte payı olması muhtemeldir. Bu talebin oluşmasının temel sebebi oluşturulan nihai listede hala yangınzede olduğu kesin olmayanların bulunmasıydı. Şöyle ki yapılan listeye göre yangınzedelerin hepsi milliyetlerine göre ayrıldı. Tüm bu milliyetler dört kategoride değerlendirildi: Kiracılar, evi olanlar, ailesi olmayanlar, kira geliri olanlar. Bu büyük dört kategori daha sonra beş alt gruba ayrıldı: Acil yardıma ihtiyacı olanlar, yangından çok fazla etkilenenler, yangından orta derecede etkilenenler, yangından en az mağdur olanlar, yangınzede oldukları bilinmeyen ama yardıma muhtaç olduğu kesin olanlar. Hazırlanan bu listede toplamda 27 milletten 28.689 kişiden oluşan 9.169 aile kayıtlıydı.²⁵⁴

Kişi sayısı ve toplanan iane üzerinden yapılan hesaplamalar sonucunda dağıtılacak kişi başı iane 3 lira olarak belirlendi.²⁵⁵ Ayrıca eşit dağılımın sağlanması için çadır kampında kalırken dağıtılan ianelerden yararlananların alacağı 3 liradan daha önceki aldıklarının da düşülmesine karar verildi.²⁵⁶ İane dağıtımı için *Baltazzi, Coronio, Diran Bey Duz, Frank* ve Agop Efendi Nuradyan'dan oluşan bir iane dağıtma komisyonu kuruldu. 30 Temmuz'a kadar gelip yangınzede olduğunu kanıtlayan²⁵⁷ ve kaybolan 28.689 kişi bu oluşturulan iane dağıtma komisyonu üyelerinin en az üçünün imzasını ve Merkez Komisyon başkanı Sadık Paşa'nın da onayını aldıktan sonra ödemeyi Bank-ı Osmanî müdürü ve aynı zamanda komisyon hazinedarı olan Mösyö *Deveaux* yapmaktaydı.²⁵⁸

Komisyonun yayınladığı listeye göre dağıtılacağı nihai iane 86.067 liradır. Fakat bu meblağın 11.216,90 lirası çadır kampında dağıtıldığı için toplam meblağdan düşüldü

²⁵³ *La Turquie*, 5 Eylül 1870, s. 2.

²⁵⁴ BOA, Y.EE., 28/33, 1 Cemaziyelahir 1287 (29 Ağustos 1870).

²⁵⁵ *La Turquie*, 7 Eylül 1870, s. 2; *The Levant Herald*, 8 Eylül 1870, nr. 101, s. 3.

²⁵⁶ *The Levant Herald*, 15 Eylül 1870, nr. 106, s. 3; *La Turquie*, 15 Eylül 1870, s. 3.

²⁵⁷ 2.808 kişi yangınzede olduğunu kanıtlayamasa da ihtiyaç sahibi oldukları kesin olarak belirlendiği için iane almaya hak kazandı.

²⁵⁸ *La Turquie*, 7 Eylül 1870, s. 2; *The Levant Herald*, 8 Eylül 1870, nr. 101, s. 3.

ve 74.850,10 liranın dağıtılacağı açıklandı. Burada şunu da belirtmek gerekir ki 86.067 lira komisyonun faaliyetleri boyunca topladığı meblağ değildir. Komisyon çadır kampların kurulması, orada yaşayanların ihtiyaçlarının giderilmesi gibi masrafların dışında kalan toplam ianeyi dağıtmıştı. Çadır kampta dağıtıldığı için düşünülen meblağ ise daha önce değinilen günlük olarak dağıtılan 8 yaşın altındakiler için 2, üstündekiler için 4 kuruşluk ödemeyi içermektedir. Gazetelerde yirmi beş gün içerisinde bu ödemenin gelip alınmaması durumunda yangınzedelerin haklarını kaybedeceği uyarısı da yapılmıştı. Yangınzedelerin hemen hepsine gazete ilanları ile ulaşılamamış olmalı ki nihai iane dağıtımından sonra da gazetelerde ianesini almayan yangınzedeler numaraları ile açıklanmış ve bunlara son bir şans daha verilmişti.²⁵⁹ Ayrıca yukarıda da değinildiği üzere yangından birkaç sene sonra da iane almadığını dile getiren yangınzedelerin şikâyetleri üzerine Şehremaneti'nin Komisyon üyelerini toplantıya çağırdığına dair haberler çıkmıştı. Fakat bu toplantının gerçekleşip gerçekleşmediği hakkında bir bilgiye sahip değiliz.

Neredeyse üç ay boyunca yangınzedeleri tespit ve kategorileştirme ile uğraşan komisyonun iane dağıtımını esnasında yaptığı kategorizasyonu hiçbir şekilde uygulayamaması ilginçtir. Bahsedilen kategoriler dikkate alınacak olursa bunların hepsine aynı miktarda iane dağıtılması pek de mantıklı gözüküyor. İane dağıtımında geç kalması sebebiyle her fırsatta eleştirilen komisyonun, kategorileştirmeye gittikten sonra tüm kategoriler için aynı meblağı ödemesinin basında hiçbir tepkiye yol açmaması da ilginçtir. Muhtemelen geç kalınması ile ilgili eleştiri ve baskılar dolayısıyla sıkışan komisyon, bazı üyelerinin de işlerini aksatması ile beraber bu işin içinden bir an önce sıyrılmak amacıyla böyle bir yol izlemişti. Netice itibarıyla, yurt içinde ve dışında oldukça aktif bir şekilde yapılan çalışmalar sonucunda toplanan hatırı sayılır miktardaki meblağ, yangınzedelerin yangın sonrası şoku atlatmaları ve yeniden hayata atılmaları için kullanıldı ve nihayetinde Merkez İane Komisyonu görevini tamamladı.

²⁵⁹ Yangınzede numaraları ile belirtilen 1 Sırp, 4 Rus, 1 İspanyol, 1 Halepli ve 11 Müslüman için yapılan bu çağrıda 10 gün içerisinde gelip ianeleri almazlarsa haklarını kaybedecekleri ilan edilmekteydi (*La Turquie*, 11 Kasım 1870, s. 3).

III. BÖLÜM - TESPİT VE İSKÂN

3.1 Yangın Sonrası Beyoğlu'nda Durum

Yangından sonra Beyoğlu'ndaki durumun inceleneceği bu bölümde, yangın alanının, buradaki binaların ve Beyoğlu halkının durumlarına değinilecektir. Bu minvalde yeniden yapılanma başlayıncaya kadar geçen sürede yangın alanının ne durumda olduğunun yanı sıra burada yapılan veya yapılması planlanan değişiklikler söz konusu edilecektir.

Beyoğlu'nun neredeyse tamamının etkilendiği yangından sonra 6. Daire-i Belediye'nin açıkladığı bilanço 65 sokak, 163 mahalle ve 3.449 evin yandığı yönündeydi. Ahşap evler tamamen yanıp kül olmuş, bazı kâgir evlerin de sadece dört duvarı ayakta kalmıştı. Yangın öncesi İstanbul'un en canlı sokağı olan Grand Rue de Pera (Cadde-i Kebir) ile beraber tüm Beyoğlu adeta ıssız bir çöl²⁶⁰ haline gelmişti. Bu çölün içinde ayakta kalan duvarlar ise yukarıda da değinildiği üzere vurgunculuk ve yağma yapmaya gelen çetelere sığınak olması ve ayrıca yıkılma tehlikesi içermesi yüzünden harik alanına kurulan çadır kamplarda yaşayan veya oradan geçen insanlar için korkutucu bir hal aldı. Bu sebeple belediye öncelikle bir komisyon ile hangi duvarların yıktırılacağını belirlemiş ve top atışlarıyla duvar yıkma işlemine başlamıştı. Yıkım alanına girişin yasaklanması ve zaptiyenin orada bulunması can kaybını engellemek adına atılan adımlardan biri olmanın yanı sıra, muhtemelen enkazın içindeki değerli eşyaların yağmasını engellemeyi de hedeflemekteydi.

Harik alanına görevi olmayanların girmesi yasaklansa da²⁶¹ top kullanılması hasebiyle yıkım tehlikeli oldu. Nitekim çalışmalar sırasında bazı ölümlerin meydana gelmesi üzerine²⁶² top atışları ile yıkım yapmaktan vazgeçildi. Buna rağmen çalışmalar sırasında yaralanan veya ölenlerin haberleri eksik olmadı.²⁶³ Çalışmalar oldukça yavaş ilerlemiş olmalı ki neredeyse yedi ay sonra bazı Beyoğlu sakinlerinin imzası ile gazetelerde konuyla ilgili bir dilekçe yayınlandı. Merkez İane Komisyonu'nda bulunan

²⁶⁰ *La Turquie*, 10 Haziran 1870, s. 1.

²⁶¹ *La Turquie*, 9 Haziran 1870, s. 2.

²⁶² *The Levant Herald*, 10 Haziran 1870, nr. 39, s. 2; *La Turquie*, 13 Haziran 1870, s. 2.

²⁶³ *The Levant Herald*, 23 Haziran 1870, nr. 47, s. 3; *La Turquie*, 14 Temmuz 1870, s. 2.

birçok üyenin de altında imzası bulunan dilekçe²⁶⁴, yıkım çalışmalarının hâlâ tam olarak bitirilmemesinden dolayı 6. Daire-i Belediye'ye karşı şikâyetleri içermekteydi. Fakat bu dilekçeden sonra da durum pek değişmemiş olacak ki Pera'da yeniden yapılanmaya izin verildiği tarihte hâlâ yıkılmayan hasarlı duvarların olduğuna dair haberlere rastlanmaktadır.²⁶⁵ Harik alanındaki yıkılma tehlikesi bulunan duvarların tam olarak ne zaman yıkıldığı ve molozların ne zaman temizlendiği hakkında net bir bilgiye sahip olamasak bile yangından neredeyse bir buçuk sene sonra hâlâ gazetelerde bu duvarlarla alakalı haberler ve şikâyetlere rastlanması sürecin oldukça uzun bir zaman aldığına işaret etmektedir. Bu bakımdan Keyvanoğlu'nun duvarların yıkılması ile ilgili bu işin bir haftada tamamlandığı yönündeki tespiti eksiktir.²⁶⁶ Tüm bu yıkılmayan duvar haberleri enkaz üzerindeki eşkıyalık ve yağmacılık haberleri ile paralellik göstermektedir. Bu paralellik duvarların yağmacılara mesken olduğu yönündeki görüşü destekler. Ayrıca enkaz üzerindeki tehlikeleri bertaraf etmek ve asayişi sağlamak için Zaptiye'nin harik alanı üzerinde geçici merkezler kurması²⁶⁷ da bu tip olayların görüldüğüne dair haberlerin doğruluğunu kanıtlar niteliktedir.

Yangın sonrası yavaş ilerlese de duvarların yıkımı devam etmiş, yıkılan duvarların molozları temizlendikçe de yollar açılmaya başlanmıştır. Pera'da bina yapımına ilişkin izin ise yangından yaklaşık 1 sene sonra verildi. Beyoğlu'ndaki yeni yapılanmadan ve bununla ilgili planlardan ileride daha detaylı bahsedileceği için burada sadece yeniden yapılanmanın başladığı tarihe kadar harik alanında ne gibi değişimler olduğuna değinilecektir. Yangın sonrası duvarları ayakta kalan bazı yapılar, sağlam oldukları anlaşıldıktan sonra ufak bir tadilatın geçirilerek tekrar kullanıldı. Yangın sonrası Beyoğlu'nun nasıl şekilleneceği hâlâ belli olmadığı için bu binalar büyük bir tamirattan geçirilmedi. Çünkü yolların genişletilmesi sebebiyle bazı binaların yıkılması söz konusu olabilirdi. Cadde-i Kebir üzerindeki *Le Cafe de la Couronne*, Gant D'Or Mağazası, Britanya Eczanesi, *Hotel de Pera*, Rumebe Kitabevi yangın sonrası açılan yapıların ilk örnekleriydi.²⁶⁸ Bunları *Bossy and Brun*, *Cafe du Luxembourg* ve bazı hamamların

²⁶⁴ *La Turquie*, 23 Aralık 1870, s. 2; *The Levant Herald*, 27 Aralık 1870, nr. 179, s. 3.

²⁶⁵ *The Levant Herald*, 21 Mart 1871, nr. 237, s. 3.

²⁶⁶ Merve Cemile Keyvanoğlu, "1870 Beyoğlu Yangını", s. 184.

²⁶⁷ *La Turquie*, 15 Ekim 1870, s. 2.

²⁶⁸ *The Levant Herald*, 23 Haziran 1870, nr. 47, s. 3.

açılması izledi.²⁶⁹ Dükkânların açılması ile beraber Beyoğlu'ndaki yaşam yavaş yavaş canlanmaya başladı. Beyoğlu'ndaki planlama henüz netleşmediği için yolların kalıcı olarak temizlenmesi ve tamir edilmesi gecikti. Yine de molozlar kaldırıldıkça geçici olarak eski yollar temizlendi ve kullanıma açıldı. Yolların temizlenmesi işini ihaleler açarak şirketlere veren 6. Daire-i Belediye bu süreçte halktan ve gazetelerden gelen şikâyetler sonrasında uygulamadan vazgeçti ve yolların temizliğini bizzat yapacağını açıkladı.²⁷⁰ Fakat buna rağmen yolların bozukluğu ve kirliliği hakkındaki şikâyetler kesilmedi.

Yangın sonrası yapılanma ile ilgili gerçekleştirilen toplantılarda yolların genişletilmesi tartışılan mevzular arasındaydı. Belediyenin mevcut yolları tamir etmeden beklemesinde bunun rolü olmalıdır. Harik alanındaki yollar için çalışma yapılmazken, Beyoğlu ile Tarabya ve İstanbul arasında yeni yolların yapımına başlanması²⁷¹ bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Tıpkı yolların yapımının ertelenmesi gibi geciken bir diğer durum da harik alanındaki su kaynaklarının artırılmasıdır. Yangın sonrası kurulan çadır kampların durumundan bahsedilen bölümde değinilen su sıkıntısını burada tekrar hatırlatmakta fayda var. Aslında yangın öncesinde de su, Beyoğlu için eksikliği çekilen bir kaynaktı. Zaman içerisinde farklı yerlerden Pera'ya su aktarılsa da 19. yüzyıl boyunca nüfusu giderek artan bölge için su hiçbir zaman bol bir kaynak olmadı. Yangın sonrası çadır kamplarda su sıkıntısı görülmekle beraber, kampların kaldırılmasının ardından açılan dükkânlarla birlikte yavaş yavaş canlanmaya başlayan bölge için su sıkıntısı artık basında daha yüksek bir sesle dile getirilmeye başlandı. Yollardaki bozukluğun giderilmesinin ertelenmesi gibi su sıkıntısının giderilmesi de Beyoğlu'nun yeni planlamasının belli olmasından sonraya bırakıldı. Planlamanın belli olmasından sonra Pera'ya dışarıdan su getirilmesi ile ilgili gelişmeler yaşanması bunu desteklemektedir.

²⁶⁹ *The Levant Herald*, 22 Temmuz 1870, nr. 67, s. 3.

²⁷⁰ *La Turquie*, 20 Mart 1871, s. 2.

²⁷¹ *The Levant Herald*, 6 Eylül 1870, nr. 100, s. 3. Bu yol 1871 yılının bahar ayında tamamlanarak oldukça kısa bir zamanda kullanıma açıldı (*The Levant Herald*, 25 Mart 1871, nr. 240, s. 3).

3.2 Beyoğlu'ndaki Önemli Binaların ve Yangınzedelerin Durumu

Bu bölümde Beyoğlu'nda bulunan bazı önemli binaların yangın sonrası durumlarına ve çadır kampların kaldırılmasının ardından kiralık evlere gönderilen insanlara değinilecektir. Yangının ortaya çıkardığı zararlar kısmında Ermeni Kilisesi, İngiliz Elçilik Sarayı, Amerika ve Portekiz konsoloslukları, Ermeni-Katolik Kilisesi, *Cafe du Luxembourg*, Beyoğlu Karakolu, Naum Tiyatrosu, *Syllogos* Rum kütüphanesi ve Alman Hastanesi gibi önemli yapıların yangından etkilendiğine değinilmiştir. Bu önemli yapıların yanı sıra *Mocos Cafe*, Macar elçiliği, *Jardin des Fleurs*, *Saint Jean Chrysostome* Katedrali, *Surp Yerrortutyun Gregoryen* Kilisesi, *Surp Asdvadzadzin* Kilisesi, *Surp Hovhan Vosgeperan* Kilisesi, *Sante Marie Draperis* Kilisesi ve Kamer Hatun Camisi 1870 yangınında zarar gören zikre değer yapılardır.

*Paris bulvarlarına yakışacak güzellikte*²⁷² olarak lanse edilen bu önemli yapılar özellikle 1848 yangını sonrasında başlayan kısmi kâgir yapılanmanın örnekleriydi. Bunlardan bazıları tamamen kül olurken *Cafe du Luxembourg* örneğindeki gibi bazılarının 4 duvarı sağlam şekilde kalmıştı. Duvarları yangını sağlam şekilde atlatan binalar tamiratlarla beraber yeniden açılmış, tamamen yananlar ise ya yeniden yapılmış ya da taşınmışlardı. Beyoğlu'nun yeniden yapılandırılması ilgili bölümde ele alınacağı için şimdilik sadece belirtilen kategorilere iki örnek verilecektir. *Syllogos* Rum Kütüphanesi yangından sonra yeniden inşa edilen yapılara örnektir. Beyoğlu'nda oldukça etkin olan *Syllogos* derneklerinin arşivlerini ve önemli eserleri içeren kütüphane²⁷³ yangından kurtarılamadı. 1872'de toplanan bağışlarla beraber Patrik *Anthimos*'un ilk tuğlayı koyması²⁷⁴ ile başlayan yeniden yapılanma 1875 yılı içerisinde bitti ve kütüphane yeniden kullanılmaya başlandı.²⁷⁵ İngiliz Elçiliği ise taşınan yapılar arasındadır. Geçici bir süre için taşınan elçilik, yanan elçilik binasının tamiratının ardından eski yerine geçmişti. Elçilik duvarları söndürme çalışmaları sayesinde sağlam olarak kurtarılabilmişti. Fakat elçiliğin tamiratının uzun süreceği anlaşılınca, bu süreçte elçiliğin geçici olarak başka bir yere taşınması gündeme geldi. Bu amaçla 1870 yangınına zarar

²⁷² Nur Akın, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, s. 154.

²⁷³ İo Çokona, *Çokkültürlü Pera*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2010, s. 80-81.

²⁷⁴ *The Levant Herald*, 25 Ocak 1872, nr. 239, s. 3.

²⁷⁵ Çağla D. Tağmat, "İstanbul'da Sosyo-Kültürel Helenizm'in Temsilcisi Bir Cemiyet: "Syllogos" (1861-1923)", *Tarihin Peşinde Dergisi*, Sayı: 13, 2015, s. 116-117.

görmeden atlanan yapılardan biri olan *Grand Hotel d'Orient* sahibi Mösyö *François Logothetti*'den²⁷⁶ yaklaşık iki buçuk yıllığına kiralandı. Çeşitli süreçlerin ardından bu önemli yapılar tekrardan açılrsa da ekonomik zorluklar çeken Naum Tiyatrosu yangından sonra tekrar açılmadı ve arsası satılığa çıkarıldı.²⁷⁷

Bu bölümün son kısmında çoğunluğu çadır kamplardan evlere çıkarılan yangınzedelerden oluşan Beyoğlu halkının yangın sonrası durumuna değinilecektir. Pera'nın Teke bölgesi (Bugünkü Galata Kulesi ve Galatasaray arasındaki bölge), Tatavla'nın üst kısmı (Şişli) ve Cadde-i Kebir ile Fındıklı arasındaki bölge (bugünkü Cihangir ve Kâtip Mustafa Çelebi) yangından kurtulan bölgeler olmuştu ve buradaki boş evler yangın sonrası maddi durumu çok sarsılmayan yangınzedeler tarafından kiralanmış ya da satın alınmıştı. Bununla paralel olarak yangından sonraki ilk birkaç ay gazetelerdeki kiralık ev haberlerinin ağırlıklı kısmını buradaki evler oluşturmaktadır. Fakat buralardaki ev sayısı dışarıda kalan nüfusun talebini karşılayamayacak kadar azdır. Bu yüzden yangınzedeler çadır kamplardan evlere çıkarken başkentin her yerine dağılmışlardı.

Müslüman mahallelerinde ikametlerine izin verilen yangınzedeler kendi istedikleri evlere çıkabildikleri gibi Merkez İane Komisyonu'nun gösterdiği evleri de tercih edebiliyordu. Ayrıca bu dönemde gazetelerdeki otel ilanlarının da bir hayli çoğalması, buralara olan taleplerin arttığına bir göstergesi olarak okunabilir. Özellikle elçilik çalışanları ya da Cadde-i Kebir civarında oturan yüksek gelirli insanların yeniden yapılanma izni çıkana kadar otellerde konaklamış olduğu düşünülebilir. Bu dönemde evlerini yangınzedelere ücretsiz olarak kiralayacakları ilanını verenler olmakla beraber kiralık evlerinin ücretlerini artıranların sayısı da hayli fazladır. Gazetelerde kira fiyatlarının artmasına dair şikâyetler neredeyse her gün görülmesine rağmen kira fiyatlarındaki artış durdurulamadı. Öyle ki 1870 yangınından yirmi yıl sonraki gazetelerde²⁷⁸ bile hâlâ kiralara fazla olmasından yakınılırken bunun 1870 yangını sonrası başladığı belirtilmekteydi. Beyoğlu'nun yanmayan yerlerine yerleşen insanlar için sokaklarda sürmekte olan eşkıyalık ve yağmacılık olayları tehdit oluşturmakta, aynı zamanda su kaynaklarının yetersiz olması da hayatı zorlaştırmaktaydı.

²⁷⁶ *The Levant Herald*, 25 Ağustos 1870, nr. 92, s. 1.

²⁷⁷ *The Levant Herald*, 23 Şubat 1871, nr. 218, s. 4; *La Turquie*, 24 Şubat 1871, s. 3.

²⁷⁸ *La Turquie*, 12 Eylül 1890, s. 2.

Pera yangınzedeleri ağırlıklı olarak Kadıköy ve Pangaltı'ya taşındı. Buna mukabil olarak da devlet vapur seferlerinin saatlerinde ve yerlerinde değişiklikler yaptı.²⁷⁹ Zorunlu göçlerle beraber nüfusları oldukça artan bu iki bölge hakkında gazetelerde sıklıkla şikâyetlere ve isteklere rastlanmaktadır. Özellikle kalabalığın getirdiği düzensizlik ve kirlilik şikâyetlerin temelini oluşturur. Basına yansıdığı kadarıyla gelen şikâyet ve isteklerin bazılarına müspet yönde cevap geldiği anlaşılmaktadır. Örneğin, Kadıköy'e taşınan Pera'lı nüfusun Avrupa ile olan ticarî ilişkilerinin yoğunluğu dolayısıyla Kadıköy'e bir telgraf merkezi kurulmasına yönelik istekleri 1871 yılının sonuna doğru gerçekleştirildi.²⁸⁰ Zaman içerisinde Beyoğlu'nda yapılanma başlayınca Beyoğlu'ndan çıkan nüfusun büyük bir kısmı geri dönse de *Raphael Cervati*'nin hazırlamış olduğu Şark Ticaret Yıllıkları'ndan takip edilebildiği kadarıyla bazıları hayatlarını Kadıköy ve Pangaltı'da sürdürmeye devam etti. 1869 ve 1881-82 yıllarına ait iki yıllığın karşılaştırmasından anlaşıldığı kadarıyla özellikle doktor, tuhafiyeci ve eczacı gibi meslek gruplarından bazı insanlar Beyoğlu'na geri dönmeyip göç ettikleri yerlerde hayatlarını devam ettirdiler.²⁸¹

Yangın sonrası ekonomik olarak en az zarar görenler bile mahallelerinden ve yaşam ortamlarından uzak kaldıkları için zorlanmışlardı. Ekonomik sıkıntı çekenler için ise zorluklar had safhadaydı. Nitekim yukarıda da bahsedildiği üzere, iane komisyonu görevini bitirdikten sonra dahi maddî durumu yerinde olanlar tarafından çeşitli piyangolar düzenlenerek durumu iyi olmayanlar için kaynaklar yaratılmaya çalışıldı. Elçilik çalışanları için bile ekonomik toparlanma hızlı bir şekilde gerçekleşmemiş ve maddî destek almaya devam etmişlerdi. Örneğin yangından 1 sene sonra Yunanistan hükümeti, Yunan konsolosluğunda çalışan 1870 yangınzedeleri için 12.000 drahmilik bir yardım daha göndermişti.²⁸²

²⁷⁹ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 9 Rebiülevvel 1287 (9 Haziran 1870), nr. 1416, s. 4.

²⁸⁰ *La Turquie*, 3 Ocak 1872, s. 2.

²⁸¹ Raphael Cervati, *Annuaire-Almanach du Commerce de L'Industrie, de L'Administration et de la Magistrature*, Constantinople, 1869, s. 335-450; Raphael Cervati, *Annuaire-Almanach du Commerce de L'Industrie, de L'Administration et de la Magistrature*, Constantinople, 1881-1882, s. 141-230.

²⁸² *La Turquie*, 16 Mayıs 1871, s. 2.

3.3 Müslüman Mahallelerine Gayrimüslim İskânının Yarattığı Sorunlar

Yangının ardından oluşan olağanüstü durum sonrası verilen izinle beraber Müslüman mahallelerine yerleşen Hristiyanların durumlarından bahsedilecek bu başlık altında yeni yerleşimcilere karşı Müslüman halkın tutumlarına, bu konuda resmî kurumlara yansıyan şikâyetlere ve bunun sonucunda devletin ne gibi adımlar attığına değinilecektir. Ayrıca yangın sonrası yeniden yapılandırılma sürecinde Müslüman işçilerin grev girişimleri de bu bölümde söz konusu edilecektir. Çünkü, Müslüman mahallesinde iskân edilen Hristiyanlar dolayısıyla yaşanan tartışmanın temeli olarak düşünülen Islahat Fermanı ile gelen eşitliğin, Müslüman işçilerin grev girişimlerinde de rolü vardı. Bu bakımdan birbirinin tamamlayıcısı olması itibariyle grevlerden bahsetmek faydalı olacaktır.

İlk olarak yangının hemen ardından basına yansıyan duruma bakılacak olursa Müslümanların Hristiyan yangınzedelere karşı oldukça yardımsever bir duruşu söz konusudur. Basına yansıyan bu yumuşak hava gelen iane defterlerinden anlaşıldığı kadarıyla çok da abartılı değildir. Zira gerek başkentten gerek imparatorluğun diğer yörelerinden gelen listelerde Müslümanların katkıları azımsanmayacak derecededir. İane yardımlarının yanı sıra gazetelere ilanlar vererek evlerini düşük ücretlerle hatta birkaç ay ücretsiz²⁸³ olmak üzere kiralayacaklarını açıklayan Müslümanlar da bulunmaktadır. Fakat tek tük de olsa ilk andan itibaren bazı imamların ve fanatiklerin, *gavurların*²⁸⁴ Müslüman mahallelerine iskânından oldukça rahatsız olduğuna dair haberlere de rastlanır. İstanbul'daki Gayrimüslim mahallelerindeki boş ev sayısının az olmasının ve Müslümanların ücretlerde kolaylık göstermesinin yanı sıra bunun iyi bir kazanç kapısı olmasının da Müslüman mahallelerindeki evlere yerleşilmesinde payı vardı. Bu kazanç iki taraf için de geçerlidir.

Bu kazancın anlaşılabilmesi için geriye dönerek süreci biraz incelemekte fayda vardır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Gayrimüslim evleri ile Müslüman evleri arasındaki fark gittikçe açılmaya başlamış ve bunun neticesinde Gayrimüslim evlerinin kirası diğerlerine nazaran artmıştı. Özellikle 1856 Islahat Fermanı'nın getirdiği haklarla beraber Gayrimüslimlerin kâgir ve lüks evler

²⁸³ *La Turquie*, 20 Haziran 1870, s. 2.

²⁸⁴ *The Levant Herald*, 20 Haziran 1870, nr. 45, s. 3.

inşa etmesi bunda çok etkilidir. Yangından sonra Beyoğlu'nun yanmayan kısmı ve Kadıköy gibi Gayrimüslim nüfusun yoğun olduğu yerlerdeki kira fiyatları iyice yükseldi. Özellikle yangından sonra maddî durumunda büyük değişiklik olmayan zengin kesim buralardaki evlere yerleşti. Nitekim *Raphael Cervati*'nin hazırlamış olduğu Şark Ticaret Yıllıkları'ndan anlaşıldığı kadarıyla Kadıköy'e taşınanlar arasında Pera'nın üst tabakasını oluşturan doktorlar, eczacılar ve tüccarlar mevcuttu. Ayrıca Beyoğlu'ndan buraya taşınan tüccarların Avrupa ile olan ticaretleri münasebetiyle Kadıköy'e bir telgraf merkezi kurulmasını istemeleri de bunu destekler niteliktedir.

Kadıköy'deki evlerde başlayan kira zamları İstanbul'un çeşitli yerlerine dağılan diğer yangınzedelerin ev kiralalarında da etkili oldu. Kira artışları sadece Gayrimüslim evleri ile sınırlı kalmadı, kiracısı Gayrimüslim olan Müslüman ev sahipleri de kiralaları arttırdı. Fakat Müslümanlara ait evlerin kiralalarının artış göstermesi buralara olan talepleri azaltmadı; çünkü, Müslümanların ev kiralaları artsa dahi aşırı artış gösteren Gayrimüslim evlerinden daha ucuzdu. İşte yukarıda bahsedilen karşılıklı kazanç durumu buydu. Hem Müslümanlar evlerini Gayrimüslimlere kiralayarak daha fazla kira elde ediyor hem de Gayrimüslimler, Müslüman evlerini kiralayarak nispeten daha az kira veriyordu.

1870'lerden itibaren devlet ekonomisinin krizler içine girmeye başladığı, 1870 yangını ile beraber birçok insanın fakirleştiği bir ortamda, Osmanlı'nın dış ticaretinde önemli bir figür²⁸⁵ olan Fransa'nın Prusya ile savaşa girmesiyle her şeyin fiyatının artması sonucu yangınzede olmayan Gayrimüslimler de Müslüman mahallelerine yerleşme iznini kullanıp pahalı evlerinden çıkarak nispeten daha ucuz olan Müslümanlara ait evlere taşındılar. Bu durumun engellenememesinde muhtemelen Merkez İane Komisyonu'nun yangınzedelerden gelen kendi istedikleri evi kiralama isteğini kabul etmesi etkili oldu. Çünkü bu isteğin kabul edilmesinin ardından yangınzedeler üzerindeki kontrol kayboldu. Böylelikle yangınzede olmayanlar da Müslüman mahallelerinde ev kiralamaya başladılar. Devlete gelen şikâyetlerden anlaşıldığı kadarıyla bazı ev sahibi Gayrimüslimler kendi evlerini yüksek fiyattan kiraya verip kendileri Müslüman mahallelerine yerleşerek, bazı Müslümanlar da Müslüman mahallesindeki evleri kiralayıp kendileri oturmadan bir başka Gayrimüslime daha pahalıya kiraya vererek bu durumu suiistimal ettiler.²⁸⁶ Bu, aynı

²⁸⁵ Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, s. 163-165.

²⁸⁶ BOA, ŞD., 3217/3, 9 Şaban 1289 (12 Ekim 1872).

zamanda Müslüman mahallelerindeki ahşap ev sayısını hızlı bir şekilde arttırdı. Yapım aşaması oldukça kısa süren ahşap evlerin tutarları Hristiyanlara birkaç aylığına kiraya verilerek kolayca çıkarılabilmekteydi. Bu bakımdan 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın başında İstanbul'daki Müslüman mahallelerinde çıkan büyük yangınların temel nedenlerinden olan ahşap ve bitişik yapılanmada 1870 yangını sonrası buralarda yapılan evlerin de etkisi oldu.

Yangınzede olmayan Gayrimüslimleri Müslüman mahallelerine taşınmaya iten temel neden yukarıda belirtildiği üzere daha az kira ödemektir. Fakat bunun yanı sıra başka nedenlerden de bahsetmek mümkündür. Beyoğlu'ndaki kira artışlarından bahsedilen bölümde bunun nedenlerinden biri olarak gösterilen kumarhanelerin ve kötü şöhretli evlerin yaygınlaşması aynı zamanda Gayrimüslimlerin Müslüman mahallelerine taşınma sebeplerinden biridir. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa ile artan ticaret ve ilişki ile doğru orantılı olarak artan zenginlik ve lüks ile beraber Beyoğlu'nda kumarhanelerin ve kötü şöhretli evlerin sayısında artış yaşandı. Her ne kadar yasal olmasa da arşivde ve basında sık sık buraların baskınlara uğradığı ve kapatıldığına dair bilgiler olsa da bunun önünün alınmadığı anlaşılmaktadır. Yangından sonra yeniden yapımına başlanan Pera'da bu tür evlerin sayısı giderek arttı. Yasal olmaması nedeniyle normalden daha fazla kira ödeyen bu tip işletmeler aynı zamanda Beyoğlu'ndaki kiraların aşırı artmasına neden oldu. Hem bu kira artışı hem de bu evlerin buldukları mahallelerde oluşturdukları güvensiz ve ahlaksız ortam nedeniyle birçok Gayrimüslim aile Müslüman mahallelerine taşındılar. Pera'nın Topçular ve Bayram mahalleleri bu tip evlerin en yoğun olduğu bölgeydi.²⁸⁷

Yukarıda da değinildiği üzere Gayrimüslim yangınzedelere Müslüman mahallelerine yerleşim izni verildiği andan itibaren az da olsa bununla ilgili şikâyetlerin olduğuna dair haberler basında yer buluyordu. Devlete gelen şikâyetlere bakılırsa neredeyse yangınzede Gayrimüslimlere Müslüman mahallelerine yerleşme izni verilmesinden itibaren halktan bu durumla ilgili şikâyetlerin geldiğine dair haberler gerçeği yansıtmaktadır. Fakat, yangının ardından acı henüz taze iken yapılan yardımlar ve gösterilen tolerans şikâyetlerden daha fazladır ve basında daha çok yer kaplamaktadır.

²⁸⁷ *The Levant Herald*, 16 Aralık 1872, nr. 64, s. 3.

Özellikle Islahat Fermanı ile beraber Müslümanların ve Gayrimüslimlerin eşit konum kazanması meselesi 1870 yangınından sonra tartışmaya açılmış gibidir. Nitekim Türkçe gazetelerde Gayrimüslimlere ve Avrupalılara karşı suçlayıcı yazılara rastlanır. 1870 yangını sonrası devletin ve Müslümanların Gayrimüslimlere yaptığı yardımlar övülürken, 1865'te yaşanan Hocapaşa yangını sonrası ne Avrupalıların ne de Osmanlı vatandaşı olarak görülen Gayrimüslimlerin hiçbir şekilde iane katkısı yapmamış olması tekrar gündeme getirilerek eleştirilir.²⁸⁸ Yangından iki sene sonra, 1872'den itibaren Müslümanların, mahallelerine yerleşen Gayrimüslimlerle ilgili şikâyetleri daha fazla dillendirilmeye başlandı.²⁸⁹ İmamların ve mahalle muhtarlarının etrafında birleşen Müslüman tebaa devlete dilekçeler yollayarak mahallelerine yerleşen Gayrimüslimleri şikâyet etmekte ve buralardan çıkarılmalarını istemekteydi.

Müslümanlardan gelen bu şikâyetlerden sonra bu kez de Pera basınında Tanzimat ve Islahat Fermanları ile gelen eşitliğe atıfta bulunan yazılar çıkar. 1870'lerde bunun hâlâ tartışılıyor olması, eşitliği getiren Islahat Fermanı'nın 1856 gibi yakın bir tarihte ilan edilmesinden kaynaklanıyor olmalıdır. Müslüman tebaa eski alışkanlıklarından kolay kolay vazgeçmek istemiyor, Gayrimüslim tebaa ise devleti, verilen eşitliğin garantörü olarak gördükleri Avrupa'ya şikâyet etmekle tehdit ediyordu.²⁹⁰ 1870 Beyoğlu yangını bu iki kutbu sadece iskân meselesinde karşı karşıya getirmez. Beyoğlu'nun yeniden yapılandırılmasında da eşitlik kavramı üzerinden bir başka çatışma yaşanır. Beyoğlu'ndaki inşaatlarda çalışan Müslüman işçiler, 1875 yılında Gayrimüslim işçilerin Avrupalı mühendisler tarafından kayırıldığı ve kendilerinin oldukça kötü koşullar altında çalıştırıldığı gerekçesiyle Avrupalı mühendisleri döver ve askerlerin de bu tepkiye destek vermesi²⁹¹ olayı Gayrimüslimler ile Müslümanların eşitliği tartışmasına dönüştürür. Devlet büyüklerinin araya girmesi ile bu tepki yatıştırıldıysa da işçilerin akıbetleri ya da isteklerinin gerçekleşip gerçekleşmediği hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Osmanlı'daki işgücünün çeşitli milletlerden insanları barındırması, siyasal istikrarın olduğu dönemlerde bir zenginlik iken, siyasal ve sosyal sorunların zirveye çıktığı 19. yüzyıldan itibaren çalışma hayatını olumsuz yönde etkileyen bir durum haline geldi. Özellikle Tanzimat ve

²⁸⁸ *Basiret*, 29 Rebiülevvel 1287 (29 Haziran 1870), nr. 109, s. 2.

²⁸⁹ *La Turquie*, 8 Nisan 1872, s. 2.

²⁹⁰ *The Levant Herald*, 11 Nisan 1872, nr. 44, s. 3.

²⁹¹ Oya Sencer, *Türkiye'de İşçi Sınıfı*, s. 138-139.

Islahat Fermanları ile başlayan ‘eşitlik’ döneminde işçilerin bireysel sıkıntıları ve kavgaları, ufak bir kıvılcım ile farklı millet ve dinden grupların arasında toplu bir kavgaya dönüşebiliyordu.²⁹² Nitekim Beyoğlu’ndaki Müslüman işçilerin kavgasına askerlerin destek olması bunu destekler niteliktedir.

Bu kesimler arasındaki tansiyonun artmasına neden olan şikâyetlere bakmak konunun anlaşılması için faydalı olacaktır. Şikâyetler genel itibariyle Kumkapı, Tophane, Kasımpaşa, Galata, Samatya, Balat ve Sünbül Sinan Dergâhı civarındaki²⁹³ Müslüman mahallelerinden gelir. Bu durum aynı zamanda Pera yangınzedelerinin İstanbul’un her tarafına dağıldığı tezini de destekler niteliktedir. Oldukça kârlı olması sebebiyle buralardaki çoğu evin Hristiyanlara kiralanması şikâyetlerin temelini oluşturmaktadır. Müslümanlar, kendi mahallelerinde azınlıkta kalmaktan, mahalle aralarında ‘*münasebetsizlikler ve uygunsuzluklar vuku bulduğu*’ için çocuklarının sokağa çıkaramamaktan, hatta evlerinin camlarından dahi bakamamaktan yakınır. Bunların yanı sıra bazı yerlerde azınlıkta kalan Müslümanların mahallelerini terk etmeleri sebebiyle camilerin taşlandığı, cemaatsiz kaldığı ve ezanlarla alay edildiği yönündeki şikâyetler de resmî makamlara ulaştırılanlar arasındaydı.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki mahallelerdeki Müslüman sayısının azalmasında, azınlıkta kalıp mahallelerini terk eden Müslümanların yanı sıra ev sahiplerinin daha fazla kâr elde etmek için Müslüman kiracıları zorla çıkararak evleri Gayrimüslimlere kiralaması da önemli rol oynar. Gelen şikâyetlerin içerisindeki ‘*bir cenazemiz zuhurunda ahaliden kimesne bulunmayup ücretle adem tutarak defin ettirilmekte*’ ifadesi biraz abartılı gibi gözükmeyle beraber mahallelerdeki Müslüman sayısının azaldığı seviyeyi anlatması bakımından zikre değerdir. Şikâyetçiler *ehl-i arz ve namus* olan yangınzedelerin dışındakilerin Müslüman mahallelerinden bir an önce, yangınzedelerin de Beyoğlu’ndaki yapılanma tamamlandıktan sonra çıkarılmasını talep ediyorlardı. Devlete ulaşan şikâyetler arasında yukarıda bahsedilenlerin tam tersi yönünde içeriğe sahip olanlar da mevcuttu. Örneğin Tophane’de Boğazkesen mahallesindeki bazı ev sahipleri yazdıkları bir dilekçe ile evlerini Gayrimüslimlere

²⁹² Kadir Yıldırım, *Osmanlı’da İşçiler (1870-1922) – Çalışma Hayatı, Örgütler, Grevler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 45.

²⁹³ Bugünkü Fatih sınırları içindedir.

kiralayamadıklarından ötürü şikâyetle bulunmuşlardı. Mahalleli bir grubun *yeniçeri zamanındaki gibi* zorbalık yaparak mahalleye Gayrimüslim sokmamasını şikâyet eden ev sahipleri, evlerinin boş kalması nedeniyle para kazanamamaktan yakınmaktaydı.²⁹⁴

Gelen şikâyetler üzerine Zaptiye vasıtasıyla durumu inceleyen devlet, şikâyetlerin gerçeği yansıtıp yansıtmadığını kontrol etti. Araştırmaların sonucunda Zaptiye'nin hazırladığı listede, civardaki çoğu evin Gayrimüslim yerleşimcilere açılması sebebiyle yirmi üç caminin cemaatsiz kaldığının ve toplamda dokuz mahallede elli sekiz evin şikâyetlerde bahsi geçen uygunsuzluklar sonucu Gayrimüslimlere geçtiğinin belirtilmesi, gelen şikâyetlerin çok da temelsiz olmadığını göstermektedir. Şikâyetler üzerine, Merkez İlane Komisyonu'nun Kasımpaşa'daki Bedreddin Mahallesi'ne yerleştirdiği yangınzedeler buradan çıkarılarak başka yerlere dağıtıldı.²⁹⁵ Bunların dışındakiler için ise Zaptiye'nin hazırladığı rapor doğrultusunda devlet, yangınzede olan olmayan ayrımı yapılmadan tüm Gayrimüslimlerin kira kontratlarının bitiminden sonra Müslüman mahallelerinden çıkarılması yönünde karar verdi.²⁹⁶

Beyoğlu'nun yeniden yapılandırıldığı bu süre içerisinde kiracılara yeni ev bulabilmeleri için süre kazandıran bu karar, aynı zamanda evini kiralayanların kira gelirlerinden olmalarını engellediği için muhtemelen herkesi memnun etmişti. Fakat zaman içerisinde bu kararın uygulanmadığına dair haberler basında çıkmaya başladı. Gayrimüslimler özellikle Pera, Galata ve Kasımpaşa bölgelerinde, kontratlarının bitmesine rağmen yeni kontrat yaparak veya kontratsız olarak Müslüman mahallelerindeki ikametlerini sürdürdüler. 1874 yılında eski uygulama olan *Hristiyanların Türk mahallelerinde kalmasını yasaklayan yasanın* yeniden uygulamaya konulduğu ilan edilerek 1870 yangını sonrası verilen izin bittiği ve bu evlerin 4 gün içerisinde boşaltılması gerektiği açıklandı.²⁹⁷ Bunun yanında bazı mahallelerin imam ve muhtarları hâlâ kontrat uzatma vakalarının olmasına tepki göstererek bu evlerin 3 gün içerisinde boşaltılması için bildiri yayınladı. Ayrıca Ayasofya imamı, Müslüman mahallelerine yerleşebilmek için mahalle muhtarlarından veya imamlarından alınması

²⁹⁴ BOA, ŞD., 3217/3, 9 Şaban 1289 (12 Ekim 1872).

²⁹⁵ BOA, ZB., 5/41, 4 Şaban 1289 (7 Ekim 1872).

²⁹⁶ BOA, ŞD., 3217/3, 9 Şaban 1289 (12 Ekim 1872).

²⁹⁷ *The Levant Herald*, 11 Eylül 1874, nr. 173, s. 2.

gereken kefilliğin Gayrimüslim tebaaya ve Avrupalılara kesinlikle verilmemesi için fetva verdi.²⁹⁸

Her ne kadar sert kararlar alınmış gibi gözükse de bu durumun önü alınmadı. Nitekim Gayrimüslimlerin Müslüman mahallelerinden ihraç edilmelerine dair devlete gelen şikâyetler 1875 yılında da devam eder. Devlet bu şikâyetlerin ardından, "*bir taraftan harik mahalleri imar edilmekte ve ahali-i İslam dahi sızlanmakta olduklarından üç aydan altı aya kadar ihraç edilmelerine*"²⁹⁹ karar verdi. Bu kararın ardından evlerden çıkarılmaların yaşanmış olması muhtemeldir; fakat, tıpkı daha önceki kararların bitirememesi gibi bu karar da Gayrimüslimlerin Müslüman mahallelerine yerleşmesini sonlandıramadı. Nitekim, kiracılar ve ev sahipleri arasındaki bu sorunlu ilişkilerin çözüme kavuşturulması amacıyla 1871'de 6. Daire-i Belediye dahilinde kurulan sulh mahkemesi 1918'e kadar varlığını devam ettirdi.³⁰⁰

3.4 Beyoğlu Yangınının Osmanlı Sigortacılığına Etkisi

1870 yangını sonrası Osmanlı'daki sigorta şirketlerinin durumu ve faaliyetlerine bakılacak olan bu başlıkta, Osmanlı'da o dönem faal olan şirketlere, bunların devletle ilişkilerine, yangın sonrası tutumlarına, yangın sebebiyle uğradıkları zararlara değinilecektir. Ayrıca yangın sonrası gerek Gayrimüslim gerek Müslüman tebaanın sigorta anlayışındaki değişikliklerden bahsedilecektir. Modern sigorta anlayışının Osmanlı'ya 1870 Beyoğlu yangını sonrası geldiğine dair literatürde genel bir kabul vardır. Bu genel kabul çerçevesinde konunun daha iyi anlaşılabilmesi için sigorta ve sigortacılığın gelişimine ve Osmanlı'ya girişine değinmekte de fayda vardır.

Her ne kadar modern sigorta anlayışının Osmanlı'ya 1870 yangını ile beraber girdiği kabul edilse de bu tarihten önce de Osmanlı'da sigortacılık olduğuna dair verilere sahibiz. Belirtilmemiş olsa dahi bu genel kabulde asıl etken, yangın sigortacısı şirketlerin Osmanlı'da temsilcilik açmaları ve halkın bu şirketlere rağbetinin yüksek oranda olması olmalıdır. 1870 öncesi duruma bakılacak olursa; Osmanlı'daki avarız vakıfları ile lonca ve ahilik teşkilatlarının oluşturdukları yardım sandıkları tam anlamıyla olmasa da sigorta

²⁹⁸ *La Turquie*, 11 Eylül 1874, s. 2.

²⁹⁹ BOA, ŞD., 1282/13, 3 Safer 1292 (11 Mart 1875).

³⁰⁰ Mustafa Cezar, *19. Yüzyıl Beyoğlusu*, s. 152-153.

benzeri uygulamalardı.³⁰¹ Ayrıca, özellikle gayrimüslim tebaa ve Osmanlı'da ikamet eden yabancıların bu tarihten önce yabancı sigorta şirketleri ile olan ilişkileri mevcuttu. Osmanlı'da şubeleri bulunmasa dahi bu sigorta şirketleri Osmanlı'da yaşayanlara da hizmet vermekteydiler. Fakat bu erken dönemde Osmanlı topraklarında yaşayanlar için verilen sigorta hizmeti ticaret alanıyla sınırlıydı. Ermeni ve Yahudi tüccarların 17. yüzyıldan beri ticarete sigortayı kullandıkları bazı mahkeme kayıtlarından anlaşılmaktadır.³⁰²

Dış ülkelere verilen kapitülasyonlar sonucu yabancı tüccarların Osmanlı ülkesindeki varlığı ile beraber sigorta işlemlerinde de kısmî bir artış yaşandı. Ayrıca, III. Selim ile Napolyon arasındaki mektuplaşmalarda, Napolyon hem devlete hem de tebaaya Fransız sigorta şirketlerinden yararlanmaları için çağrılar yapmıştı.³⁰³ Tüm bu davetlere ve Tanzimat Fermanı ile Kırım Savaşı sonrası Avrupa ile gelişen ilişkilere rağmen Osmanlı tebaasının büyük kısmı sigortaya gerek dinsel nedenlerle gerekse güvenemediklerinden dolayı şüpheyle yaklaştılar. Osmanlı'daki ilk sigorta şirketi *Riunione Adriatica di Sicurta*, 1862'de Giorgio ve Roberto Casseratto kardeşler tarafından İstanbul'da açıldı.³⁰⁴ 1874'te kapanan şirket sadece ticarî alanda faaliyet göstermişti. Yine 1864'te çıkan Deniz Ticaret Kanunu'nun içinde sigorta maddesi bulunmasına rağmen bu madde sadece deniz ticareti sigortasını kapsamaktaydı.³⁰⁵ Tam olarak ne zamanda beri kullanıldığı bilinmese de ticarî sigortanın Osmanlı'daki varlığı 1870 öncesine dayanır ve Avrupa'daki modern haliyle uygulanır. Bununla birlikte modern sigortacılığın Osmanlı'ya girişi 1870 Beyoğlu yangını sonrası olarak kabul edilmektedir.

Burada sorulması gereken soru, ilk şirket 1862'de kurulmuşken neden modern sigortacılığın 1870 yangınından sonra Osmanlı'ya girdiğinin kabul edildiğidir. Bunun için birkaç neden sayılabilir. Öncelikle, Osmanlı başkentinde Avrupa sermaye çevreleri ile kurdukları ilişkiler sonucu zenginleşen nüfusun büyük çoğunluğunun Beyoğlu

³⁰¹ Ömer Faruk Özsu, "Avrupa'da ve Osmanlı'da Sigortacılığın Gelişimi ve İktisadi Zihniyet", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2009, s. 15-16.

³⁰² Bülent Nuri Esen, *Sigorta Bilgisi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1945, s. 10.

³⁰³ Haydar Kazgan, Alkan Soyak, Murat Koraltürk, *Cumhuriyet'in 75 Yıllık Sigortacısı Koç Allianz*, Creative Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 29.

³⁰⁴ Fatih Kahya, *Osmanlı Devleti'nde Sigortacılık*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 72.

³⁰⁵ Bülent Nuri Esen, *Sigorta Bilgisi*, s. 11.

yangınından sonra tüm mal varlıklarını kaybetmesi sigortacılık anlayışının güçlenmesinde önemli bir dönüm noktası oldu. İleride daha detaylı bahsedileceği üzere, Pera'daki bazı evler 1870 yangını öncesi yabancı sigorta şirketleri vasıtasıyla sigortalatılmıştı. Yangın sonrası bu az sayıdaki evin zararlarının sigorta şirketlerince kısa sürede karşılanması sigortacılığa karşı olan bakışı olumlu yönde etkiledi. Öyle ki yangın sigortası gayrimüslim tebaa ve Osmanlı'da ikamet eden yabancıların yanı sıra Müslümanların da ilgisini çekmeye başladı.

İşte burada 1870 tarihini Osmanlı sigortacılığında dönüm noktası yapan ikinci gelişme yaşanır. 1870 yangını öncesi dinî bakımdan sakıncalı bulunan sigorta için 1870 yangını sonrası şeyhülislam tarafından "*Her ferdin Allah'ın kendine verdiği malı muhafaza ile mükellef olduğu*"³⁰⁶ belirtilerek caiz olduğuna dair fetva çıkarılır.³⁰⁷ Fetva metnine bu bilgiyi veren literatürde rastlanmamasına rağmen, yangın sonrası Türkçe gazetelerde sigorta reklamlarının yayınlanması, yabancı şirketlerin Osmanlı'da şubeler açmaya başlaması ve Müslümanların yangın sigortasını kullanmaya başlaması böyle bir fetva çıkarıldığı tezini destekler niteliktedir. Bu gelişmeler sonrasında artan sigorta talebi nedeniyle sigorta şirketleri Osmanlı'da şubeler açmaya başladı. 1870 sonrası artan sigorta şubesi ve sigorta ettirilen emlak sayısı, Pera yangınının Osmanlı'daki modern sigortacılık için dönüm noktası olduğu fikrini destekler.

Şunu belirtmekte yarar vardır ki Müslümanların 1870 yangını öncesi sigorta faaliyetlerinden uzak olmasını sadece dinî sebeplere bağlamak yanlış olur. Bu dönemden önceki süreçte sigortanın Osmanlı'da sadece ticarî alanda kullanıldığı düşünülecek olursa, Müslüman nüfusun büyük çoğunluğunun ticaretle, özellikle dış ticaretle uğraşmaması da onların sigorta ile daha erken dönemde tanışmalarını engelledi. Ayrıca sigortanın caiz olduğuna dair fetvanın yayınlanması Müslümanlar arasındaki tartışmaları azaltsa da bitirmemiştir.

Sigorta yapılan binaların dışına sigorta yapan şirket kim ise onun adı veya amblemi asılırdı. Müslüman evlerinin kapılarının üstüne 'Ya Hafız' veya 'Maşallah' gibi

³⁰⁶ Mustafa Avcı, "İslam'a Göre Sigorta", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1987, s. 5.

³⁰⁷ Turgut Akpınar, "Tarihte Sigorta ve Yurdumuzda Sigortaya Dair İlk Fetvalar", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 75, İstanbul, 1990, s. 34; Bülent Nuri Esen, *Sigorta Bilgisi*, s. 11.

yazılar bulunan levhaların asılması geleneği³⁰⁸ de bu minvalde değerlendirilebilir. Bu tip levhaların sadece sigortaya karşı olan Müslümanlar tarafından tepki olarak kullanıldığını iddia etmek doğru olmayabilir. Fakat bu yazıların asılmasıdaki ana niyetin bir bakıma evi kaza ve belalardan koruma olduğu düşünülecek olursa bu gelenek sigorta müessesesi ile ilişkilendirilebilir.

Yangına karşı sigorta yapan şirketler her ne kadar 1870 yangınından sonra Osmanlı'da şirketleşmeye başlasalar da bu tarihten önce de özellikle Beyoğlu'nda evlerini yabancı şirketler aracılığıyla sigorta yaptıranlar vardı. 1849'da İstanbul'da bulunan Albert Smith sigortacılığın Osmanlı'da olmadığını belirtmişti.³⁰⁹ Bunun yanında, 1851 Londra Büyük Sergisi'ni gezen bir Osmanlı aydınının, burada şahit olduğu yangına karşı sigortadan bahsederken verdiği tepkiler³¹⁰ daha önce yangın sigortası hakkında bilgisi olmadığını göstermektedir. Bu sebeple, İstanbul'daki evler 1870 yangınına yakın bir tarihte sigortalı olmalıdır. Nitekim İstanbul'daki evleri sigortalayan şirketlerden üçünün, *Royal*, *Imperial* ve *Sun* isimli üç büyük İngiliz sigorta şirketinin, 1870 yangınından iki sene önce İstanbul'daki az sayıdaki evi sigortaladığına dair bilgi³¹¹ bu tezi destekler niteliktedir.

Avrupa'da uzun yıllardır var olan yangın sigortacılığının Osmanlı topraklarına 19. yüzyılın ikinci yarısı gibi geç bir dönemde gelmesi ise sosyal hayatla ilgilidir. Sigorta şirketleri ahşap evleri yangına karşı sigortalıyordu. Bu yüzden 1850 öncesinde yangın sigortasının Osmanlı topraklarına girmemiş olması normal bir durumdur. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Müslümanlar ile eşit statü kazanmaları ve Avrupa finans çevreleri ile kurulan ilişkiler sonucu zenginleşmeleri, Pera'daki Gayrimüslim tebaanın sosyal hayatında değişikliklere sebep oldu. 1848 yangını sonrası yeniden yapılandırılan Beyoğlu'nda kâgir binalar inşa ettiler ve kullandıkları gündelik eşyaların sayısı ve lükslüğü artmaya başladı. Oldukça değerli hale gelen evlerin sigortalatılmasının gündeme gelmesi de bu çerçevede gerçekleşti. Bu sebeple yangına karşı sigorta Osmanlı'da ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kullanılmaya başlandı. 1865'te Hocapaşa'da çıkan

³⁰⁸ Kemalettin Kuzucu, "Kızıl ve Beyaz Afet Dönemlerinde Toplumsal Hayat", *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, IV, 396.

³⁰⁹ Albert Smith, *İstanbul'da Bir Ay*, s. 84-85.

³¹⁰ Erkan Serçe, *Bir Osmanlı Aydınının Londra Seyahatnamesi*, s. 68.

³¹¹ Greg Bankoff, Uwe Lübken, Jordan Sand, *Flammable Cities*, s. 92.

büyük yangın, Beyoğlu'ndaki az sayıda lüks evin yangına karşı sigorta edilmesinde itici kuvvet oldu.³¹² Beyoğlu yangınında yanan yaklaşık 3.500 ev içerisinde, en çok ev sigortalayan ikinci şirket olan *Sun*'ın sigortaladığı ev sayısının sadece 20 olması³¹³ sigorta yapılan ev sayısının azlığı hakkında bir fikir verebilir.

1870 yangını sonrası telgraf direklerinin zarar görmesi sebebiyle oluşan iletişimsizlik sonucu gazetelerde yangının bilançosunun abartıldığı ortamda, sigorta şirketlerinin yangın sebebiyle uğradığı zarar da oldukça yüksek gösterildi. Her ne kadar bu şirketlerin zararı karşılayamayacağına dair haberler³¹⁴ çıksa da Pera'daki sigortalı evlerin çoğunluğunu sigortalayan üç büyük İngiliz şirketi, *Royal*, *Sun* ve *Imperial*, zararların karşılanacağını açıkladılar.³¹⁵ Nitekim hasar tespiti ve ödeme için 3 memuru İstanbul'a gönderen³¹⁶ şirketler kısa zaman içinde sigorta yaptıkları evlerin zararlarını ödediler. Fakat bu üç büyük şirketin dışındaki, daha küçük çaplı beş sigorta şirketi İstanbul'da sigorta ettikleri evlerin zararlarını ya karşılamadılar ya da daha düşük göstererek zararın az bir kısmını ödediler.³¹⁷ Dönemin basınında Beyoğlu yangını dolayısıyla sigorta şirketlerinin uğradığı zarar hakkında çeşitli söylentiler olmakla beraber hemen hemen hepsi ortalama 100.000 poundluk zarar olduğu konusunda hemfikirdir. *Royal* 30.000, *Sun* 26.000, *Imperial* ise 25.000 pound zarar ödeyerek³¹⁸ yangından en çok etkilenen sigorta şirketleri oldular. Yaklaşık 19.000 poundluk kısım ise geriye kalan beş sigorta şirketinin ödemesi gereken zarardı.

Her ne kadar bu 5 şirket ödemeleri geciktirmiş, kısmen ödemiş hatta bazıları hiç ödemiş olsa da 3 büyük İngiliz sigorta şirketinin kısa bir zaman içinde tüm zararları ödemesi Osmanlı'da sigortaya olan bakışı olumlu yönde etkiledi. Müslümanların da yangın sonrası verildiği iddia edilen fetva ile sigortaya sıcak bakmaya başlaması sonucu Osmanlı'da sigorta şirketlerine olan talepler arttı. Fakat Osmanlı şehirlerinin dar sokaklardan, ahşap ve sık yapılardan oluşmasının yanında yangın söndürme teşkilatının

³¹² Fatih Kahya, *Osmanlı Devleti'nde Sigortacılık*, s. 77-78.

³¹³ Greg Bankoff, Uwe Lübken, Jordan Sand, *Flammable Cities*, s. 92.

³¹⁴ *The Levant Herald*, 7 Haziran 1870, *The Levant Herald Eki* (Supplement of the Levant Herald), s. 1; *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 8 Rebiülevvel 1287 (8 Haziran 1870), nr. 1415, s. 1; *Basiret*, 11 Rebiülevvel 1287 (11 Haziran 1870), nr. 96, s. 1.

³¹⁵ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 11 Rebiülevvel 1287 (11 Haziran 1870), nr. 1417, s. 2.

³¹⁶ *Basiret*, 25 Rebiülevvel 1287 (25 Haziran 1870), nr. 106, s. 1.

³¹⁷ *La Turquie*, 29 Haziran 1870, s. 1-2.

³¹⁸ Greg Bankoff, Uwe Lübken, Jordan Sand, *Flammable Cities*, s. 92.

düzensizliği ve ekipmanının yetersizliği Osmanlı pazarını sigorta şirketleri için riskli hale getirmekteydi. Bu nedenle şirketler Osmanlı'daki sigorta primlerini arttırarak bu dezavantajı gidermeye çalıştılar.³¹⁹ Avrupa'daki şehirlerden daha çok sigorta primi verilecek olması dönemin basınında, özellikle Pera basınında, çok fazla eleştirilse de sigortaya olan ilgi azalmadı. Prim artışlarının yaşandığı bu dönemde Osmanlı pazarına yeni giren İsviçre menşeli *Helvetia* isimli sigorta şirketi Avrupa'daki prim fiyatlarını uygulayan tek sigorta şirketi idi.³²⁰

Yangından sonra şirketlerin İstanbul'da şube açması hızlı bir şekilde gerçekleşse de dönemin basınında sigorta reklamları geniş yer kaplamaya başladı. Ayrıca bazı sigorta şirketleri açılan iane defterlerine katkıda bulunarak gazetelerde isimlerini duyurdular.³²¹ Muhtemelen bu yolla prestij kazanmaya çalıştılar. Prim artışlarına rağmen yangından sonraki 2 haftalık sürede İstanbul ve *Bilâd-ı Selâse'de* (Galata, Eyüp, Üsküdar) yaklaşık 300 ev eşyaları ile birlikte sigorta ettirildi.³²² Yangından önce İstanbul'da en çok ev sigortalayan ikinci şirket olan *Sun*'ın sadece 20 ev sigorta ettiği bilgisini tekrar hatırlayacak olursak, iki haftalık sürede sigortalanan ev sayısının oldukça fazla olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Galata'nın yanında İstanbul, Eyüp ve Üsküdar gibi Müslümanların çoğunlukla yaşadığı yerlerin sigorta yaptırılan yerler içinde gösterilmesi Müslümanların sigortaya olan ilgilerini ortaya koymaktadır. Nitekim yabancı sigorta şirketleri 1870 sonrası Türkçe gazetelerde de tanıtım ve reklam yayınlamaya başlamıştı.³²³

Sigorta şirketlerinin Osmanlı pazarına girmesi bankalarla beraber ve genelde onların üzerinden gerçekleşti. Örneğin, 1872 yılında Osmanlı'da şube açan ilk yangın sigortası şirketleri olan *Northern, North British* ve *Sun Bank Hanson* isimli bir İngiliz bankasının önderliğinde İstanbul'da faaliyet göstermeye başladı.³²⁴ 1870 yangınından sonra yeniden yapılandırılan Beyoğlu'nda, Voyvoda Caddesi yeni ekonomik sektörler olan banka ve sigorta şirketlerinin yoğunlukta olduğu bir finans merkezi oldu. Bu özelliği

³¹⁹ *La Turquie*, 29 Haziran 1870, s. 1-2.

³²⁰ *La Turquie*, 22 Haziran 1870, s. 2; *The Levant Herald*, 2 Temmuz 1870, nr. 54, s. 3.

³²¹ *The Levant Herald*, 7 Temmuz 1870, nr. 57, s. 3; *La Turquie*, 8 Temmuz 1870, s. 2.

³²² *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 18 Rebiülevvel 1287 (18 Haziran 1870), nr. 1422, s. 1.

³²³ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 7 Receb 1287 (3 Ekim 1870), nr. 1497, s. 4.

³²⁴ Haydar Kazgan, Alkan Soyak, Murat Koraltürk, *Cumhuriyet'in 75 Yıllık Sigortacısı Koç Allianz*, s. 36.

münasebetiyle zaman içinde Bankalar Caddesi olarak anılan bölge İstanbul'un en önemli merkezlerinden biriydi.³²⁵

1872'de *Northern, North British*³²⁶ ve *Sun* İstanbul'da şube açan ilk şirketler oldu. Bu üç İngiliz şirketini 1878'te şube açan Fransız *La Foncier* şirketi takip etti.³²⁷ Bunların yanında kimi sigorta şirketleri 1870 öncesinde olduğu gibi şube açmadan Osmanlı'daki insanlara sigorta hizmeti sağlamaya devam etti. Beyoğlu yangını ile başlayan şubeleşmeye ivme kazandıran ise 1881'de kurulan Düyun-ı Umumiye oldu.³²⁸ Avrupa'daki finans çevrelerine Osmanlı'da daha rahat hareket etme imkânı veren bu gelişme sigortacılığı olumlu yönde etkiledi. 1890'lı yılların başında Osmanlı'da şube açan sigorta şirketi sayısı 15 iken 20. yüzyılın başında bu sayı 44'e ulaştı.³²⁹ 12 Temmuz 1900'de bu 44 şirketin katılımıyla kurulan Yangın Sigorta Şirketleri Sendikası'nın adı 1916'da Türkiye'de Çalışan Sigorta Şirketleri Cemiyeti olurken üye sayısı da 81'e ulaşmıştı.³³⁰

1870 Beyoğlu yangını sonrasında bazı sigorta şirketlerinin zararları eksik karşılaması veya hiç karşılamaması sonucu oluşan mağduriyet sigortaya olan ilgiyi azaltmamıştı; fakat, sigortacılığın yaygınlaşması mağduriyetlerin daha da artarak devam etmesine neden oldu. Osmanlı'da sendikalaşan sigortacılar çalışmalarını Londra'da bulunan Yangın Sigortacıları Komitesi'ne (*Fire Offices Committee*) bağlı olarak özerk bir şekilde yürütmekteydi. Mali durumları ve faaliyetleri Osmanlı denetiminden uzak olan sigorta şirketlerinin isimleri sık sık dolandırıcılıkla anılmaktaydı. Prim ödemelerini toplayan şirketler kaza durumlarında müşterilerinin zararlarını ödemeyi geciktirmekte ya da ödememekteydi. Sigorta şirketlerine karşı açılan davalar ise davaların uzun yıllar sürmesi ve şirketlerin yurt dışı menşei olması hasebiyle genel itibarıyla müşterilerin aleyhine

³²⁵ Edhem Eldem, *Bankalar Caddesi – Osmanlı'dan Günümüze Voyvoda Caddesi*, Osmanlı Bankası Bankacılık ve Finans Tarihi Araştırma ve Belge Merkezi, İstanbul, 2000, s. 22-23.

³²⁶ Zafer Toprak, *Geçmişten Geleceğe Anadolu Sigorta*, Ofset Yapımevi, İstanbul, 2010, s. 21.

³²⁷ Fatih Kahya, *Osmanlı Devleti'nde Sigortacılık*, s. 72.

³²⁸ Fatih Kahya, "Osmanlı Döneminde Sigorta Şirketlerinin Rağbet Ettiği Şehirler", *VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, eds. Rahmi Deniz Özbay, Cihan Yapıştıran, İstanbul Yayınları, İstanbul, 2016, s. 104.

³²⁹ Ali Akyıldız, *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri*, Türk Ekonomi Bankası A.Ş., İstanbul, 2001, s. 56.

³³⁰ Murat Koraltürk, Fatih Kahya, "*Mal Canın Yongasıdır*" David M. Kohen Koleksiyonundan Belgelerle Osmanlı İmparatorluğu'nda Sigortacılık, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2009, s. 96.

sonuçlanmaktaydı. Osmanlı'da faaliyet gösteren sigorta şirketlerine karşı yapılan şikayetler ve açılan davalar yurt dışı basınına yansıtılacak kadar ileri seviyelere ulaşmıştı.³³¹

3.5 İtfaiye Teşkilatının Modernizasyonu

1870 Beyoğlu yangını, Osmanlı'daki sigortacılık anlayışının değişmesinde dönüm noktası olduğu gibi yangın söndürme kurumlarının modernleştirilmesinde de önemli rol oynadı. 1870 yangınına müdahale eden tulumbacıların neden başarısız olduğuna değinilen bölümde Osmanlı itfaiyeciliğinden bahsedilmişti. Bu kısımda ise 1870 yangını sonrası basında sesli şekilde dile getirilen tulumbacıların ıslahına dair çağrılar ve onlarla ilgili şikâyetler, devletin ıslahat yapmadan önce yaptığı araştırmalar ve nihayetinde yapılan ıslahatlar söz konusu edilecektir. Ayrıca devletin tulumbacıları modernize etmesinde önemli rol oynayan sigorta şirketlerinin ıslahat çağrılarına da değinilecektir. Nitekim ilgili bölümde bahsedildiği üzere, 1870 yangını sonrası Osmanlı'da şubeleşmeye başlayan sigorta şirketleri için bu pazarın riskli olmasının sebeplerinden biri de buradaki itfaiye kurumlarının gelişmemiş olmasıydı.

Tulumbanın Osmanlı'ya gelişinden itibaren itfaiyecilik alanında ve tulumbalarda herhangi bir ilerleme olmadığından daha önce bahsedilmişti. Özellikle başkentte çıkan her yangından sonra tulumbacıların ve yangın söndürme tekniklerinin iyileştirilmesi gündeme gelmiş; fakat, herhangi bir iyileştirme olmamıştı. Özellikle 1848 Beyoğlu yangınından sonra tulumbacıların eğitimsizliği ve kullandıkları tulumbaların yetersiz olduğu artık iyice gün yüzüne çıkmıştı. Meclis-i Mahsus'ta tartışılan bu konu üzerine tulumbaların geliştirilmesi ve teşkilata iyi eğitim verilmesi kararı alınsa³³² da 1870 yangını alınan bu kararların uygulanmadığını göstermektedir. Nitekim yangın sonrasında özellikle Pera basınındaki gazeteler, tulumbacıların disipline ve organize edilmelerine dair yıllardır yazılar yayınladıklarından fakat devletin herhangi bir iyileştirmede bulunmadığından yakınmaktaydı.³³³ Şikâyetler genel itibariyle

³³¹ Ali Akyıldız, *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri*, s. 56.

³³² Mustafa Cezar, *Osmanlı Başkenti İstanbul*, s. 360.

³³³ *The Levant Herald*, 8 Haziran 1870, Haftalık Versiyonu (Weekly Edition), s. 4; *La Turquie*, 9 Haziran 1870, s. 1-2.

tulumbacıların eğitimsizliği ve ekipmanlarının yetersizliği konularında yoğunlaşsa da bunun dışında tulumbacıların başıbozuk hareketlerde bulunarak, yağmacılık yaparak toplumun huzurunu bozduğuna dair şikâyetlere de rastlanır. Disiplinsizlikleri ve toplumu huzursuz etmeleri bakımından dönemin basınında yeniçerilere benzetilmeleri oldukça yerinde bir tespittir. Devletin sürekli bu kurumu ıslah etme ve eğitime yönünde kararlar alması da bunu destekler niteliktedir.

Basında tulumbacılarla ilgili şikâyetler yüksek sesle dile getirilse de bu kurumla ilgili hoşnutsuzluğun ilk kez seslendirilmediği malumdur. Bu yüzden Osmanlı'nın 1870 yangını sonrası itfaiye alanında ıslahatlar yapmasında basından ve halktan gelen şikâyetleri itici güç olarak göstermek eksik ve yanlış olur. İtfaiye ıslahının kesin bir şekilde devletin ajandasına girmesini sağlayan itici kuvvet dış baskılardı. Yangının Avrupalı yerleşimciler ve Gayrimüslim tebaanın yoğunlukta bulunduğu Pera'da çıkmış olması, birçok Avrupa elçiliğinin yangından zarar görmesi, Avrupalı büyük sigorta şirketlerinin yangın dolayısıyla zarara uğraması gibi sebepler itfaiye teşkilatının ıslah edilmesi konusunda Osmanlı'ya dışardan baskılar gelmesini kaçınılmaz kıldı. Tulumbacıların ıslahına dair ilk dış uyarı İstanbul'da sefirlikleri bulunan *düvel-i ecnebiyeden* geldi. Tulumbacıların düzensizliklerini yangının yayılmasında baş sorumlu olarak gösteren sefaretler bu kurumun *hüsn-i intizam* dairesinde olması gerektiğine dair devlete uyarıda bulundular.³³⁴

Yangın sebebiyle zarara uğrayan üç büyük sigorta şirketinden ikisi, Sun ve Imperial, İstanbul'da şubeleri bulunmaması dolayısıyla İngiltere sefirliği üzerinden Tulumbacıların ıslahı konusunda devlete bir yazı gönderdi. Yangın sonrası uğradıkları zararı tespit ve ödeme için İstanbul'a memur gönderen bu şirketler, tulumbacıların düzensizliği ve eğitimsizliklerinin yangının yayılmasında ve bu denli yıkıcı olmasında birinci sorumlu olarak gösteren raporda,³³⁵ tulumbacıların eğitilmesinin ve düzenli hale getirilmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktaydılar. Şirketler eğer istenirse tulumbacıların ve sakaların eğitiminde devlete yardım edebileceklerini de belirtmişlerdi. Avrupa'daki sigorta şirketlerinin kendi bünyelerinde özel tulumba alayları mevcuttu. Hatta İstanbul'da şubeleştikten sonra burada da özel tulumba alayları kurmayı düşünmüşlerse de bu

³³⁴ *Basiret*, 16 Rebiülevvel 1287 (16 Haziran 1870), nr. 100, s. 1.

³³⁵ BOA, ŞD., 2393/12, 6 Receb 1287 (2 Ekim 1870).

gerçekleşmemiştir.³³⁶ Bu durum çerçevesinde bakılacak olursa yangın sonrasında uğranılacak zararı en alt seviyeye çekmek için itfaiye alayları kuran sigorta şirketlerinin Osmanlı'ya yaptıkları tulumbacı eğitiminde yardımcı olma tekliflerinin, boş bir teklif olmadığı söylenebilir.

Bunun yanı sıra kâgir yapıların teşvik edilmesi, kâgir evler ile ahşap yapılar arasına yangın duvarları yapılması, tulumbacıların teçhizatlarının yenilenmesi, mahallelerdeki su depolarının artırılması, gaz ve yanıcı madde depolarının şehir içinden çıkarılması gibi yangın söndürmede etkin olabilecek öneriler de raporda mevcuttu. Her ne kadar tulumbacıların eğitimi için yapılan yardım teklifi değerlendirilmemiş olsa da yangın sonrası devletin attığı bazı adımlar sigorta şirketlerinin yaptığı diğer önerilerin dikkate alındığını göstermektedir. Tulumbacıların kullandığı aletlerin modernize edilmesi için Avrupa'ya yeni siparişlerin verilmesi³³⁷, Pera'daki su depolarının artırılması için Kâğıthane Deresi'nden Pera'ya su basılması,³³⁸ kâgir ev inşasını teşvik etmek için kireçtaşından alınan 20 paralık ekstra verginin belli bir süre kaldırılması³³⁹ buna örnek olarak gösterilebilir. Şunu belirtmekte yarar vardır ki şirketler tarafından yapılan önerilerin birçoğu zaten yıllardır basında dile getirilen ve devletin de farkında olduğu konulardı. Devletin bu önerileri 1870 yangını sonrası dikkate alması, genelde dış baskıların ve özelde sigorta şirketlerinin verdiği raporun etkili olduğunu gösterir.

Tulumbacıların eğitimi ve yeniden düzenlenmesi devlet tarafından hızlı bir şekilde hayata geçirilemese de bu husustaki dış baskıları hafifletmek adına bazı iyileştirmeler yapılmıştı. Devlet yukarıda verilen üç örneğin dışında gelecekte yaşanabilecek olası yangınları engelleme ve söndürme adına bazı adımlar attı. Bu minvalde "*bir nefer ketebe ile tulumba müdürleri*" atanarak *tulumba meclisi*³⁴⁰ oluşturulması 1870 yangınından sonra tulumbacıların düzene sokulmasına ilişkin ilk adım oldu. Ayrıca her üç senede bir tulumba müdürlerine ve muavinlerine takım elbise dağıtılması kararlaştırılmış ve arşivdeki belgelerden anlaşıldığı kadarıyla bazen geç kalınsa da bu karar uygulanmıştı. Dağıtılan elbise sayısını içeren bu belgelerde, aynı

³³⁶ *The Levant Herald*, 31 Ekim 1874, nr. 209, s. 2.

³³⁷ *Basiret*, 18 Rebiülevvel 1287 (18 Haziran 1870), nr. 101, s. 3.

³³⁸ BOA, A.}MKT.MHM., 463/5, 10 Receb 1290 (3 Eylül 1873).

³³⁹ *La Turquie*, 24 Ocak 1874, s. 1.

³⁴⁰ BOA, İ.DH., 617/42952, 15 Cemaziyelevvel 1287 (13 Ağustos 1870).

zamanda o dönemde İstanbul'da bulunan tulumba, tulumba müdürü ve muavini sayısı hakkında bilgiler de mevcuttur.³⁴¹

Bunun yanı sıra Avrupa'daki örneklerden hareketle bazı değişiklikler de yapıldı. 1870 yangınına söndürme çalışmalarına değinilen bölümde Osmanlı'da çıkan yangınlarda söndürme çalışmalarına halkın da katıldığı hatta ilk müdahaleyi yaptığından bahsedilmişti. Bu durumun söndürme çalışmalarında düzenli ve sistemli çalışmayı engellediği düşüncesi Avrupa'da daha öncesinde var olan bir fikirdi. Nitekim Londra'daki bir yangın sırasında tulum bacıların dışında olaya dahil olanların olay yerinden çıkarıldığı ve bunun için bazen zor kullanıldığı bilinmektedir.³⁴² 1851'de Londra'da uygulanmakta olan bu protokolün Osmanlı'da tatbik edilmesi 1870 yangını sonrasına denk gelir. Devlet, yangın yerlerine görevli ve sorumlu olmayan kişilerin yaklaştırılmaması için karar alarak³⁴³ hem yangın söndürme çalışmalarının düzenli ve sistemli olmasını hedefliyor hem de bu tip olağanüstü durumlarda oluşan güvenlik zafiyetinden yararlanılarak yapılan yağma ve vurgunların da önüne geçmek istiyordu.

Yukarıda bahsedilen itfaiyecilik ile alakalı gelişmelerin Osmanlı üzerindeki baskıları hafifletmediği söylenebilir. Çünkü tulum bacılarla ilgili şikâyetler ve eleştiriler özellikle Pera basınında yer almaya devam etti. Devletin tulum bacıların modernizasyonu ile ilgili bu geç kalışında dönemin basınının da belirttiği üzere ihmal söz konusudur. Fakat, Osmanlı'nın kesin bir modernizasyona başlamadan önce Avrupa'daki tüm tulumba sistemlerini incelemek istemesi de bu geç kalışta paya sahipti. Bu inceleme evresi dört yıl gibi uzun bir zaman alınca ister istemez devletin üzerindeki baskılar da azalmadı. Nitekim 1874'te İstanbul'da bulunan *De Amicis*'in tulum bacılardan bahsettiği bölümden³⁴⁴ anlaşıldığı kadarıyla tulum bacılara dair herhangi bir iyileştirme yapılmamıştı. Bu dört yıllık süre içerisinde çeşitli devletlerdeki³⁴⁵ ve özellikle de neredeyse yapılan her yenilikte ilk bakılan ülke olan Fransa'daki tulum bacılık sistemi incelendi.³⁴⁶

³⁴¹ İstanbul genelinde 27 tulumba bulunurken, toplam tulumba müdürü ve muavini sayısı 691'dir (BOA, ZB., 8/12, 20 Rebiülevvel 1292 (26 Nisan 1875).)

³⁴² Erkan Serçe, *Bir Osmanlı Aydınının Londra Seyahatnamesi*, s. 69.

³⁴³ BOA, A.}MKT.MHM., 471/63, 11 Zilkade 1290 (31 Aralık 1873).

³⁴⁴ Edmond De Amicis, *İstanbul (1874)*, s. 308.

³⁴⁵ Erkan Tural, "Türkiye, Hollanda, İngiltere ve Amerika'da Modern İtfaiye Teşkilatının Kuruluşu", *Çağdaş ve Yerel Yönetimler Dergisi*, Sayı: 1, Ankara, 2004, s. 73-74.

³⁴⁶ *Basiret*, 6 Cemaziyelevvel 1287 (4 Ağustos 1870), nr. 135, s. 1.

Sadece Avrupa'daki örneklerle yetinilmedi, aynı zamanda Amerika'daki tulumba sistemi hakkında da Washington sefaretinden bilgi alındı. Fakat *Fabes* isimli mühendisin Amerikan tulumbacılığı ile ilgili gönderdiği rapor geç kalması sebebiyle dikkate alınmadı.³⁴⁷ Bu rapor muhtemelen Osmanlı'nın tulumbacıların modernizasyonu için Avusturya-Macaristan örneğini kabul etmesinden sonra devlete ulaştı. Devlet bir yandan Avrupa ve Amerika'daki örnekler hakkında raporlar isterken bir yandan da mühendis Korsi gibi Osmanlı tebaası olan yetişmiş insanlardan tulumbacıların modernizasyonu ile ilgili raporlar alıyordu.³⁴⁸ En nihayetinde toplanan tüm raporlar ve bilgiler neticesinde devlet, yukarıda da belirtildiği üzere, o dönem için en ileri seviyede olduğu düşünülürken³⁴⁹ Avusturya-Macaristan örneğini benimsedi.

Tulumbacıların modernizasyonu için Avusturya-Macaristan imparatorluğundan *Kont Szechenyi* İstanbul'a getirildi. Fakat *Szechenyi*'nin 1874'te ıslahat için gelişi İstanbul'a ilk gelişi değildir. Basından takip edilebildiği kadarıyla *Szechenyi* başka bir nedenden dolayı Beyoğlu yangınından sonra İstanbul'a gelmişti. 1870'teki ziyaretinden bahseden *La Turquie*, bir demiryolu müteahhiti olan *Kont Edmond Szechenyi*'nin Galata ile Pera arasında bir demiryolu oluşturma projesi için İstanbul'a geldiğini belirtir. Bu proje kabul görmez. Fakat, gazetenin haberi ilginç bir ayrıntıyı içerir. *Szechenyi* ile beraber iki mühendisin daha İstanbul'a geldiği ve bunların demiryolu projesi dışında yangınlarla mücadeleyi kolaylaştıran itfaiyeci kıyafeti de getirip Sultan'a takdim ettiği haberin ilgi çeken detaydır.³⁵⁰ Avusturya-Macaristan tulumbacılığının tercih edilmesinde de bu ziyaretin etkili olduğu söylenebilir. Çünkü diğer devletlerden gelen raporların yanında itfaiyeci kıyafeti gibi somut bir örnek ile beraber itfaiyecilik hakkında bilgisi olan üç mühendisin bizzat gelip devletle görüşmüş olması muhtemelen Avusturya-Macaristan örneğini daha öne almıştı. Ayrıca *Szechenyi*'nin ismi de bu tercihte etken olmalıdır. Şöyle ki, Londra'da itfaiye eğitimi alan *Szechenyi* 1870 yılının başında Budapeşte'de bir itfaiye örgütü kurmuştu. Dönemin en büyük yangınların biri olarak görülen 1873 Vagon Fabrikası yangınında Avusturya'daki tüm itfaiye örgütlerini başarılı

³⁴⁷ BOA, HR.TH., 12/10, 15 Aralık 1872.

³⁴⁸ BOA, HR.TO., 115/78, 9 Mart 1872.

³⁴⁹ Kemalettin Kuzucu, "Babıali Yangınları (1808-1911)", s. 134-135.; Yüksel Çelik, "Tulumba", s. 370; Erkan Tural, "Türkiye, Hollanda, İngiltere ve Amerika'da Modern İtfaiye Teşkilatının Kuruluşu", s. 73-74.

³⁵⁰ *La Turquie*, 18 Haziran 1870, s. 2.

şekilde yönlendirmesi, onun şöhretini arttırmıştı.³⁵¹ Bu başarılı kariyer onun ismini ve Avusturya-Macaristan tulumbacılığını ön plana çıkardı.

1870'te *Kont Edmond Szechenyi* ile ilk irtibat kurulmasına rağmen onun İstanbul'a getirilmesi 1874 yılının son aylarını buldu. 1870 yangınından sonra yabancı sigorta şirketlerinin ve Avrupa devletlerinin İstanbul'daki sefaretleri aracılığıyla tulumbacıların modernizasyonu ile ilgili Osmanlı üzerinde kurdukları baskı yukarıda bahsedilen suni adımlarla hafifletilemese de 1874 yılına kadar bu konu ertelendi. Basından takip edilebildiği kadarıyla bu süreçte İstanbul'da zaman zaman yangınlar çıkmaya devam etti ve her seferinde 1870 yangınına atıfta bulunularak tulumbacıların modernizasyonu gündeme getirildi. Nihayetinde 1874'ün Eylül ayında Seraskerlik çatısı altında kurulan bir komisyonun yaptığı yoğun çalışmalar neticesinde Avusturya-Macaristan tulumbacılarının örnek alınmasıyla bir modernizasyona gidilmeye karar verildi.³⁵² Bu karardan yaklaşık bir ay sonra *Szechenyi* ve kendisi gibi itfaiye uzmanı olan arkadaşı *Baroni* 24 Ekim'de İstanbul'a geldi.³⁵³

Bir irade ile İstanbul'daki itfaiye alaylarının başına getirildiği açıklanan³⁵⁴ *Kont Edmond Szechenyi*, 1874 yılının Kasım ayında Avusturya-Macaristan elçisi *Kont Zichy* ile birlikte Sultan Abdülaziz ile görüşerek³⁵⁵ "itfaiye alayı efradını bir müddet-i kalil için talim etmek üzere" görevine başladı. *Szechenyi* ve yanında getirdiği *Baroni*'ye Osmanlı'da kalacakları bu geçici süre için 200 Osmanlı altını ödemesi³⁵⁶ yapılır. Her ne kadar geçici olarak getirilse de *Edmond Szechenyi*'nin uzun yıllar Osmanlı hizmetinde kaldığı, İstanbul'da öldüğü ve Feriköy mezarlığına defnedildiği bilinmektedir.³⁵⁷ Ayrıca kendisi Sultan II. Abdülhamid zamanında Paşa derecesine yükseltilmişti.³⁵⁸ Her ne kadar İstanbul'daki yangınlar 1870 sonrası büyük zarar vermeye devam etse de *Szechenyi*'nin itfaiyecilik alanında yaptığı ıslahatlar beğenilmiş olmalı ki geçici olarak getirilmesine rağmen ömrünün son zamanlarına kadar Osmanlı itfaiyeciliğine hizmet vermeye devam

³⁵¹ Kemalettin Kuzucu, "Szechenyi Paşa ve Osmanlı İtfaiyesinin Modernleştirilmesi (1874-1922)", s. 34.

³⁵² *The Levant Herald*, 12 Eylül 1874, nr. 174, s. 2.

³⁵³ BOA, İ.HR., 265/15896, 8 Şevval 1291 (18 Kasım 1874).

³⁵⁴ *La Turquie*, 22-23 Kasım 1874, s. 2.

³⁵⁵ *La Turquie*, 26 Kasım 1874, s. 1.

³⁵⁶ BOA, İ.HR., 265/15896, 8 Şevval 1291 (18 Kasım 1874).

³⁵⁷ Baroni daha sonrasında ülkesinden gelen bir teklif sonucu 1879'da Avusturya'ya geri dönmüştü (Kemalettin Kuzucu, "Szechenyi Paşa ve Osmanlı İtfaiyesinin Modernleştirilmesi (1874-1922)", s. 35).

³⁵⁸ BOA, HR.TO., 166/52, 27 Aralık 1879.

etti. Nitekim daha önce de değinildiği üzere İstanbul'da yangın çıkmasının, kısa zamanda büyümesinin ve söndürülememesinin tek sebebi tulumbacıların organizasyon bozukluğu veya teçhizatının yeterli olmaması değildi.

1874 yılının kasım ayında görevine başlayan *Kont Edmond Szechenyi* bir ay sonrasında Sadrazama yapılan değişiklikler ile ilgili bir rapor sundu ve yeni teçhizatı ile ilk modern pompacıyı ona takdim etti. Basına yansıdığı kadarıyla bu gelişmelerden memnun kalan sadrazam, *Szechenyi*'nin isteği doğrultusunda Avrupa'dan yeni pompalar satın alınacağı sözünü verir.³⁵⁹ İlk değişimi pompacıların teçhizatında gerçekleştiren *Szechenyi*, dört taburdan oluşması planlanan İstanbul itfaiye alayının ilk etapta sadece bir taburunu oluşturabildi.³⁶⁰ *Szechenyi*'nin vaat ettiği bu dört taburu oluşturması oldukça uzun bir zaman aldı. Bunda muhtemelen eleman yetiştirmenin ve gerekli teçhizatı sağlamanın zorluğu etkili olmuştu. 1882 yılına gelindiğinde ikisi Taksim'de biri de İstanbul'da olmak üzere toplam üç tabur itfaiye alayı kurulabilmişti.³⁶¹ 1882'den sonra dördüncü alay da oluşturuldu. Daha sonrasında bu dört tabura 1884 yılında ilk Türk deniz itfaiyesi olan bir de bahriye itfaiye taburu eklendi.³⁶² Yeni oluşturulan itfaiye taburuna eğitim vermek için ise Taksim'de merdivensiz bir tatbikat evi kurdu.³⁶³

Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamid'in saray fotoğrafçısı görevinde bulunan Abdullah Biraderler, *Szechenyi*'nin gerçekleştirmiş olduğu bu yenilikleri de fotoğraflamışlardı. Gerek yeni kurulan bahriye itfaiye taburu gerekse de Taksim'deki evde tatbikat yapan yeni itfaiye alayları Abdullah Biraderlerin fotoğraflarında yer almaktadır. Tüm bu verilen eğitimlerin ardından, yurtdışından siparişleri verilen pompaların da gelmesi ile beraber 1875 yılının son ayında yeni itfaiye alayları artık İstanbul'da çıkacak yangınlara müdahale edecek duruma geldi.³⁶⁴ Modern bir şekilde oluşturulan yeni itfaiye alaylarının yanında eski usul mahalle tulumbacılığı da bir yandan devam etmişti. Fakat o dönem İstanbul'da bulunan *Bertrand Bareilles*'in tulumbacılardan

³⁵⁹ *La Turquie*, 23 Aralık 1874, s. 1.

³⁶⁰ Kemalettin Kuzucu, "Babıali Yangınları (1808-1911)", s. 135-136.

³⁶¹ Raphael Cervati, *Annuaire-Almanach du Commerce de L'Industrie, de L'Administration et de la Magistrature*, s. 34.

³⁶² Kemalettin Kuzucu, "Szechenyi Paşa ve Osmanlı İtfaiyesinin Modernleştirilmesi (1874-1922)", s. 41.

³⁶³ *The Levant Herald*, 6 Ocak 1875, s. 5.

³⁶⁴ *The Levant Herald*, 15 Aralık 1875, s. 5.

bahsettiği bölümden³⁶⁵ anlaşıldığı kadarıyla mahalle tulumbacılığında herhangi bir modernizasyon ve düzelme söz konusu değildi. Mahalle tulumbacılığı ve 1874'te *Kont Edmond Szechenyi* tarafında kurulan itfaiye alayları 1923'e kadar beraberce varlığını sürdürmüştü.³⁶⁶ 1923'te ise bunlar kaldırılarak, itfaiye işi belediyelere bırakılmıştır.³⁶⁷

³⁶⁵ Bertrand Bareilles, *İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri*, Çeviri: Ali Berktaş, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 65-67.

³⁶⁶ Yüksel Çelik, "Tulumba", s. 370.

³⁶⁷ *İtfaiye Tarihçesi ve İstatistiği (1714-1946)*, s. 6; Kemalettin Kuzucu, "Szechenyi Paşa ve Osmanlı İtfaiyesinin Modernleştirilmesi (1874-1922)", s. 51-52.

IV. BÖLÜM - İMAR

4.1 Pera'nın Yeniden İnşası Hakkındaki Tartışmalar

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren lüksün ve sosyal canlılığın İstanbul'daki merkezi olan Pera, 1870 yangını sonrası dönemin başında ıssız çöllere benzetilmekteydi. Gerek yangın esnasında gerekse yangın söndürüldükten sonra yağmacıların hedefi haline gelen bölge için yetkililer önlem alsada enkaz üzerinde yağma ve eşkıyalık yapıldığına dair haberler ve şikâyetler basından eksik olmadı. Daha önce de değinildiği üzere dört duvarı sağlam kalan bazı dükkânların küçük çaplı bir tadilatın sonra tekrar açılmaya başlaması ile 'ıssız çöl' Beyoğlu'ndaki hayat yavaş yavaş tekrar canlanmaya başladı. Gerek dükkânını yeniden açanlar gerekse de yolları temizleyen ve kısmen onaran 6. Daire-i Belediye kalıcı ve büyük yatırımlar gerektiren tamiratlar yapmadılar. Fakat Beyoğlu'nun yeniden yapılandırılmasına dair yeni bir planın ortaya çıkması neredeyse bir yıla yakın bir zaman aldı. Bu başlık altında, bu bir yıllık süreç içerisinde Pera'nın yeniden yapılandırılmasına dair atılan adımlara, ortaya çıkan yeni planlara, halkın ve devletin bu planlara tepkisine ve en nihayetinde Beyoğlu'nun yeniden yapılandırılması için kabul edilen plana değinilecektir.

Özellikle Tanzimat Fermanı ile başlayan dönemden itibaren İstanbul'da çıkan yangınlardan sonra harik alanının bir haritası yaptırılırdı. 1863'te yürürlüğe konan Turuk ve Ebniye Nizamnamesi ile yangın alanının haritasının yaptırılması zorunluluk haline getirildi.³⁶⁸ Bu haritalar sayesinde yanan alanlar daha net bir şekilde ortaya konmaktaydı. Bu alanlardaki sokak, ev ve kullanılmayan arazi genişlikleri incelendikten sonra yeniden yapılandırma sırasında bu genişliklerin ne kadar değişeceğine karar verilmekteydi. Her yangın sonrası kâgir yapılanma, sokakların genişletilmesi ve evlerin, aralarında kamusal alanlar olacak şekilde adalar halinde yapılması yönünde kararlar alınsa bunların takip edilememesi ve uygulanamaması yüzünden başkentte sık ve ahşap yapılanma 'geleneği' devam etmekteydi. Bu süreklilik her seferinde yeni yangınlara davetiye çıkardığı için kendi içerisinde bir kısır döngü yaratmaktaydı.

³⁶⁸ İlhan Tekeli, "19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü", s. 20-25.

1870 Beyoğlu yangını sonrası da harik alanının yeniden yapılandırılması için gündeme gelen ilk şey yangın haritasının yaptırılması oldu. 6. Daire-i Belediye mühendisleri tarafından yapılan harik haritaları³⁶⁹ dışında Çırağan Sarayı kalfaları Sarkis ve Agop Beylere de birer harik haritası yaptırıldı.³⁷⁰ Padişaha sunulmak üzere hazırlanan bu haritalar dışında halkın kullanımına sunulmak üzere yapılan haritalar da mevcuttu. *La Turquie*'deki 1870 yangını ile ilgili yazı dizisini daha sonrasında bir kitapçık halinde yayınlayan Doktor *Brunetti*'nin, bu kitapçığın sonuna kendi yaptığı bir harik haritasını eklemesi³⁷¹ bunun örneklerinden biridir. Sultana sunulması hasebiyle daha ayrıntılı olan harik haritalarından anlaşıldığı kadarıyla yangın öncesi Pera'da üzerinde bina bulunan arazi 324.000 metrekare (464.000 arşın kare) genişliğinde iken sokakların kapladığı alan 102.200 metrekaredir (146.000 arşın kare). Pera'daki boş arazilerin genişliği ise toplamda 33.600 metrekaredir (48.000 arşın kare).

Yangından kısa bir süre sonra harik haritasını hazırlatan devlet, Beyoğlu'nun yeniden inşası için plan oluşturmada ve inşaatlara izin vermede bu kadar erken davranmadı. Pera'da yeniden yapılanmaya neredeyse yangından bir sene sonra izin verildi. Bu bir yıllık süre içerisinde özellikle Pera basınında 6. Daire-i Belediye ve devlet yetkilileri oldukça sert eleştiriler aldı. Pera'nın yeniden yapılandırılması ile ilgili ortaya çıkan planlardan önce bu şikâyetlerden bahsetmek dönemin perspektifini anlamak bakımından faydalıdır. Çadır kampların boşaltılması için Gayrimüslimlerin Müslüman mahallelerinde ikametlerine izin verilmesi ile barınma probleminin çözüleceği düşünülse de yukarıda da belirtildiği üzere, bu yöntem hem bazı kesimlerce tepki ile karşılanmış hem de suiistimal edilmişti. Bu bakımdan yangın sonrası barınma problemi tam olarak giderilemedi. İstanbul'un hemen hemen her yerinde kiraların artması ile beraber harikzedeler Pera'da yeni evlerin inşasına izin verilmesi için devlete dilekçeler gönderdiler.³⁷²

Gelen bu istekler devlet tarafından kabul görmediği gibi ahşap yapılanmayı içerdiği için Pera basını tarafından da sert bir şekilde eleştirildi ve basın devletin arkasında

³⁶⁹ *Takvim-i Vekayi*, 15 Rebiülevvel 1287 (15 Haziran 1870), nr. 1237, s. 2; *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 16 Rebiülevvel 1287 (16 Haziran 1870), nr. 1421, s. 1; *Basiret*, 16 Rebiülevvel 1287 (16 Haziran 1870), nr. 100, s. 1.

³⁷⁰ *Basiret*, 22 Rebiülahir 1287 (22 Temmuz 1870), nr. 125, s. 2-3.

³⁷¹ Docteur Brunetti, *Episode De La Catastrophe De Pera*, s. 37.

³⁷² BOA, HR.TO., 203/78, 9 Temmuz 1870.

yer aldı. Pera basını ile devletin arasının açılmaya başlaması devletin yanan yerlerin yeniden yapılandırılması için bir yarışma başlatması ile oldu.³⁷³ Her ne kadar ehil olmayan kişiler tarafından çok sayıda proje sunulmasının Pera'nın yeniden inşasını geciktireceği yönünde eleştiriler getirilse de kimi imzalı kimi imzasız yapılandırma projeleri bu gazetelerde de geniş yer buldu. Hem yangınzedelerden hem de mahallelerine Gayrimüslim yerleştirilen Müslümanlardan gelen şikâyetlerin artması üzerine devlet Pera'da geçici ahşap yapılanmaya izin verdi. Bu izin ve devletin ilk etapta 'Tarla' planı çerçevesinde Pera'yı yeniden yapılandırmaya karar vermesi³⁷⁴ Pera basınının devlete karşı olan eleştirilerinin dozunu iyice arttırdı. Geçici ahşap yapılanmaya izin verilmesinin ardından özellikle Tatavla ve Feriköy'de ahşap evler kısa sürede inşa edildi.

1870 yangını sonrası gerek daha fazla kira geliri elde etmek için Müslüman mahallelerinde, gerekse de geçici olarak yerleşmek amacıyla Pera'da ahşap evler inşa edilmesi sebebiyle İstanbul'daki kereste fiyatları zamlandı.³⁷⁵ Artan eleştiriler sonrası bu geçici ahşap evlerin çatısının kiremitle kapatılması yasaklandı. Bunun yerine mumlu bez ya da çinko sac ile kapatılabileceği açıklandı.³⁷⁶ Bu tip bir karar alınması muhtemelen evlerin geçici olduğunu göstermek ve basındaki eleştirileri bastırmak içindi. Geçici ahşap yapılanmaya izin verildikten kısa bir süre sonra Pera'da tütüncü, meyve ve sebze ve kahveci dükkânlarının açıldığına dair haberlerin çıkması³⁷⁷ ahşap yapılanmanın ne kadar kısa bir sürede gerçekleştirilebildiğini göstermektedir. Basında eleştiri alan bir diğer konu da yeni planların içerisinde kamu alanları ile ilgili bir bölüm olmadığına dair duyumlardı. Bu durumun çok fazla eleştirilmesi³⁷⁸ devletin de ilk adımı bu minvalde atmasına sebep olmuş gibidir. İleride detaylandırılacağı üzere, henüz Pera'nın yapılanma planı belli olmadan, Taksim'de bir halk bahçesi yapıldı.

Pera'nın yeniden yapılandırılmasına dair planlardan bahsetmeden önce Osmanlı'da yangınlar sonrası genel olarak ne tip planlar uygulandığına bakmak konunun açıklanması bakımından faydalı olacaktır. Osmanlı'da meydana gelen yangınlardan sonra yanan alanların yeniden yapılandırılması için genel itibarıyla izlenen üç farklı yol

³⁷³ *La Turquie*, 30 Haziran 1870, s. 1-2.

³⁷⁴ *The Levant Herald*, 21 Ekim 1870, nr. 132, s. 3.

³⁷⁵ *Basiret*, 27 Rebiülahir 1287 (27 Temmuz 1870), nr. 128, s. 1.

³⁷⁶ *The Levant Herald*, 4 Kasım 1870, nr. 142, s. 3.

³⁷⁷ *La Turquie*, 8 Kasım 1870, s. 2.

³⁷⁸ *The Levant Herald*, 13 Haziran 1870, nr. 41, s. 3; *La Turquie*, 14 Haziran 1870, s. 1-2.

mevcuttu. Birinci ve neredeyse en sık kullanılan yöntem harik alanlarını yanmadan önceki hali ile aynen inşa etmektir. Bu yöntem, Tanzimat ile beraber Osmanlı'da görülmeye başlanan modern şehircilik uygulamalarının öncesinde kullanılmaktaydı. Fakat yukarıda da bahsedildiği üzere, Osmanlı Devleti modern şehircilik yolunda adımlar atsa da tam anlamıyla bunları hayata geçiremedi. Bu sebeple bu ilk yöntem imparatorluğun sonuna kadar kimi harik alanlarında uygulanmaya devam etti.

İkinci yöntem tevsi yoluyla yeniden yapılandırmaydı. Bu yöntemde de yanar yerler eski planları üzerine inşa edilmekteydi. Fakat ilk yöntemden farklı olarak sokaklar ve kaldırımlar genişletilirken, evler küçültülmekte ve yoğun yapılaşmanın önüne geçilmeye çalışılmaktaydı. Modern şehircilik ile beraber tevsi yoluyla yeniden yapılandırma en çok kullanılan yöntem oldu. Yukarıda değinilen harik alanlarının haritasının yapılması da bu yöntem ile ilintilidir. Nitekim 1863'te yürürlüğü konan Turuk ve Ebniye Nizamnamesi ile yangın alanının haritasının yaptırılmasının zorunluluk haline getirilmesi de bu yöntemin en sık kullanılan yöntem olduğunu kanıtlar niteliktedir. Pera'nın 1870 yangını sonrası yeniden yapılandırılmasında da bu yolun uygulanması hasebiyle bu yöntem hakkında daha detaylı bilgi ileride verilecektir.

Üçüncü ve en az kullanılan yöntem ise tarla kaidesine göre tanzim edilen haritayı uygulamaktır. Yani harik alanının eski planı dışında tamamen yeni bir plan çizilmekte ve yepyeni bir yapı oluşturulmaktaydı. Bu yöntemin az kullanılmasının iki temel nedeni vardır. Birincisi, bu yöntem diğer ikisine nazaran daha uzun süre gerektirmekte ve maddî olarak daha külfetli olmaktadır. Her ne kadar Osman Nuri Ergin bunun bir zandan ibaret olduğunu belirtse de³⁷⁹ bu yöntemin uzun süre gerektirdiği ve daha külfetli olduğu tahmin edilebilir. Şöyle ki tarla kaidesi oluşturulması içerisinde istimlak yapmayı da içermektedir. Devletin mal sahiplerinden arsalarını satın alması, yeniden bir proje çizdirmesi, bu proje çerçevesinde yeni yolların ve ev arazilerinin belirlenmesi ve nihayetinde yapıma başlanması bu planın uygulanması için gereken süreyi uzatmakta ve maddi külfeti artırmaktadır. Şehirlerin eski planlara göre inşa edilmesi istimlak ve yeni proje gibi ön çalışmaları içermediği için daha az zaman istemektedir. Nitekim 1870 yangını sonrası Pera için de gündeme gelen tarla planı çok pahalı ve yapımı zor olması

³⁷⁹ Osman Nuri Ergin, *Mecelle*, III, 1250-51.

nedeniyle iptal edilmişti.³⁸⁰ Bu yöntemin yaygın bir şekilde kullanımını engelleyen bir diğer sebep de halkın bu yönteme sıcak bakmamasıdır. Özellikle nispeten iyi yerlerde arsaları olanlar veya buldukları muhitten çıkmak istemeyenler bu planın uygulanmasının gündeme geldiği zamanlarda gerek dilekçelerle gerek gazetelerle memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdi. Bunun en iyi örneklerinden bir tanesi 1870 Beyoğlu yangınıdır.

Yangından kısa bir süre sonra tarla planının uygulanacağına dair haberler gazetelerde yer bulmaya başladı.³⁸¹ Yukarıda bahsedildiği üzere devletin 1870 yangını sonrası Pera'nın yeniden yapılandırılması için proje yarışması açması, tarla planı üzerinde durduğuna işaret etmektedir. Nitekim yapılandırma için kullanılan tarla planı dışındaki iki yöntemin uygulanması söz konusu olsaydı yeni bir plan oluşturulması için bir yarışma açmazdı. Çünkü eski plan ya aynen ya da daha genişletilerek tekrar uygulanırdı. Yeni plan için yarışma açılması ve tarla planının uygulanacağını basına sızması sonrası özellikle Pera basınında bununla ilgili şikâyetler daha yüksek sesle dillendirilmeye başlandı. Dönemin basınına sızan tarla planı haberleri arşivdeki belgelerle paralellik göstermesi itibariyle doğru haberlerdir. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla devlet tarla planı üzerinde araştırmalar yapmış ve bir proje hazırlamıştı. Fakat nihayetinde bu planın uygulanması için gereken 25 milyon kuruşa yakın paranın karşılanmasının hazineyi oldukça zor bir duruma sokacak olması ve arsalarından vazgeçmek istemeyen halkın yoğun tepki göstermesi sonucunda bu plandan vazgeçilir.³⁸²

Tarla planına göre uzun yıllardır Pera'nın ve İstanbul'un en lüks ve şaşaalı caddesi olan Grand Rue de Pera (*Cadde-i Kebir*) ikinci plana atılıyor ve yeni bir ana arter yapılması ön görülüyordu. Tarla planından vazgeçilmesinde, uygulanmasının uzun sürmesinin ve çok maliyetli olmasının yanı sıra Cadde-i Kebir'i arka plana atmasının da payı vardı. Herhangi bir spesifik örneğe rastlanılamasa da Beyoğlu'nun en zengin ve politik olarak güçlü ailelerinin arsa ve ev sahibi olduğu caddenin ana arter olmaktan çıkartılması, muhtemelen bu aileleri rahatsız etmiş olmalıdır. Nitekim Pera'nın yeniden yapılandırılmasında tarla planından vazgeçilip tevsi yöntemi uygulanınca bu ailelerden

³⁸⁰ *The Levant Herald*, 22 Temmuz 1870, nr. 67, s. 3.

³⁸¹ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, 23 Rebiülevvel 1287 (23 Haziran 1870), nr. 1426, s. 1; *The Levant Herald*, 27 Haziran 1870, nr. 50, s. 2; *La Turquie*, 7 Temmuz 1870, s. 1-2.

³⁸² BOA, İ.DH., 623/43351, 24 Şaban 1287 (19 Kasım 1870).

bazıları yolların genişletilmesi için arsalarından ödün vermemek için şikâyetlerde bulunmuşlardı. Bu güçlü ailelerin arsalarının değerini düşürecek bu tip bir yeniden yapılanmaya karşı sessiz kaldıkları da düşünülemez. Grand Rue de Pera'nın eski halinden daha geniş bir şekilde planlanan bu yeni ana arter daha kuzeyde yer almakta ve Taksim Kışlası yakınlarındaki Aziziye ve Hendek mahallelerinden başlayarak Tepebaşı boyunca İngiliz Elçiliği'nin arkasındaki *Hotel d'Orient*'e kadar inmekteydi.³⁸³ Muhtemelen bu yolla Pera'daki yerleşimin yayılması planlanmıştı. Çünkü bu yol güzergahı üstünde *Petit Champ* ve *Grand Champ* isiminde mezarlıklar geniş yerler kaplamaktaydı. Bu boş arazilerin yerleşime açılması ile beraber yeni sokaklar geniş bir şekilde yapılabilecek ve yerleşim kuzeydeki boş arazilere kayacağı için yoğun yerleşimin önüne geçilecekti. Ayrıca bu yeni arterin etrafına büyük meydanlar, tiyatrolar ve oteller gibi modern yapılar yapılarak Pera'nın Avrupa şehirlerindeki meşhur caddelerden biri olması planlanıyordu.³⁸⁴ Fakat bu plan yukarıda belirtilen sebeplerden ötürü uygulamaya konulamadı.

Tarla planının iptal olmasından sonra 6. Daire-i Belediye reisi Salih Bey başkanlığında toplanan Belediye Meclisi halkın da kabul edeceği bir plan oluşturmak üzere geçici bir komisyon oluşturdu.³⁸⁵ Kısa bir süre içerisinde Osmanlı'da Tanzimat'tan itibaren yangın sonrası yeniden yapılandırılmalarda en çok başvurulan yöntem olan tevsi yolu ile Pera'nın yeniden yapılandırılması yönünde bir karar veren komisyon bu kararını hükümete ilettiler.³⁸⁶ 1870'in son ayında tevsi yolunun izleneceği artık kesinleşirken devletin hâlâ inşaata izin vermemesinin sebebi bu genişlemenin ne kadar olacağını bir türlü belirlenememesiydi. Sokakların genişletilmesi sebebiyle arsalarından ödün vermek zorunda kalan mülk sahipleri tevsi planına da çok sıcak bakmadı. *Camondo* ailesi gibi dönemin en zengin ve güçlü aileleri tevsi yönteminden dolayı duydukları rahatsızlıkları 6. Daire-i Belediye'ye ilettiler.³⁸⁷ Çünkü bu ailelerin servetlerinin önemli bir bölümünü gayrimenkul yatırımları oluşturmaktaydı.³⁸⁸ Ayrıca bazı mülk sahiplerinin de cuma

³⁸³ BOA, İ.DH., 623/43351, 24 Şaban 1287 (19 Kasım 1870).

³⁸⁴ *The Levant Herald*, 27 Haziran 1870, nr. 50, s. 2.

³⁸⁵ *The Levant Herald*, 22 Kasım 1870, nr. 155, s. 3.

³⁸⁶ *The Levant Herald*, 5 Aralık 1870, nr. 164, s. 3.

³⁸⁷ *La Turquie*, 26 Kasım 1870, s. 2.

³⁸⁸ Nora Şeni, Sophie Le Tarnec, *Camondolar – Bir Hanedanın Çöküşü*, Çeviri: Yaman Aksu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 42; Uğur Tanyeli, "İstanbul Mimarisinde Radikal Değişim Evresi: XVIII ve XIX. Yüzyıllar", *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, VIII, 336.

selamlığı sırasında Sultan Abdülaziz'e bu konuyla ilgili şikâyet dilekçesi verdiğine dair haberler mevcuttur.³⁸⁹ Bunda ilk etapta çizilen planda arazinin engebeli oluşunun göz ardı edilmesinin de payı vardır.³⁹⁰

Arazi sahiplerinin de şikâyetleri doğrultusunda yeni bir plan oluşturuldu. Cadde-i Kebir'in ilk etapta 17,5 metre (25 arşın) genişliğinde olması planlanırken,³⁹¹ gelen şikâyetlerin ardından en nihayetinde 14 metrede (20 arşın) karar kılındı. Bunun 7 metresi (10 arşın) yol, 3,5'ar metresi (5'er arşın) de iki taraftaki kaldırımlar içindi.³⁹² Pera'daki sokaklar beş kategoriye ayrıldı. Buna göre birinci kategorideki sokakların 14 metre (20 arşın), ikinci kategoridekilerin 10,5 metre (15 arşın), üçüncü kategoridekilerin 8,4 metre (12 arşın), dördüncü kategoridekilerin 7 metre (10 arşın) ve beşinci kategorideki sokakların ise 5,6 metre (8 arşın) genişlikten az olmaması³⁹³ yönünde karar verildi.³⁹⁴ Tüm bu planlamanın hükümet tarafından onaylanması ile beraber neredeyse yangından 10 ay sonra yeni yapıların inşası için 13 Mart'ta izin verildi.³⁹⁵ Zengin ailelerin ve nüfuzlu kimselerin şikâyetlerinin bu denli etkili olduğu Pera'da planlanan şekilde bir yapılanmanın olduğunu düşünmek oldukça iyimser bir tavır olacaktır. Nitekim planın kabul edilmesinden itibaren bazı yerlerde uygulanmadığına dair şikâyetler dönemin basınında yer bulmuştur. Fakat her ne olursa olsun Pera'nın eskisinden daha geniş bir şekilde inşa edildiği de yadsınamaz bir gerçektir.

4.2 Yeni Plan Çerçevesinde Yapılaşma

On ay boyunca yaşanan tartışmalar doğrultusunda yeniden yapılandırılması büyük bir problem haline gelen Pera için en nihayetinde Osmanlı'da Tanzimat'tan beri yangın sonrası yapılandırmalarda en yaygın kullanılan yöntem olan tevsi yönteminin uygulanması kararı verildi. Tıpkı planın belirlenmesi aşamasında olduğu gibi

³⁸⁹ *The Levant Herald*, 17 Mart 1871, nr. 234, s. 2.

³⁹⁰ Zeynep Çelik, *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti*, s. 53-54.

³⁹¹ *The Levant Herald*, 13 Şubat 1871, nr. 211, s. 2.

³⁹² *The Levant Herald*, 2 Mart 1871, nr. 223, s. 2.

³⁹³ Bu genişlikler daha öncesinde şöyleydi: Birinci sınıf sokaklar 15 (10,5 metre), ikinci sınıf sokaklar 12 (8,4 metre), üçüncü sınıf sokaklar 10 (7 metre), dördüncü sınıf sokaklar 8 (5,6 metre), beşinci sınıf sokaklar 6 (4,2 metre) arşın genişliğindeydi (Vedia Dökmeci, Hale Çıracı, *Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1990, s. 40).

³⁹⁴ *The Levant Herald*, 9 Mart 1871, nr. 228, s. 2.

³⁹⁵ *The Levant Herald*, 21 Mart 1871, nr. 237, s. 3.

yapılandırma esnasında da çeşitli istekler, şikâyetler ve problemler meydana geldi. Burada yeni plan çerçevesinde Pera'nın yeniden yapılandırılmasına değinilecektir. Bu minvalde, yangın sonrası buradaki çalışmaları ve hayati olumsuz etkileyen hasarlı duvarların ve molozların temizlenmesi, yükselmeye başlayan inşaatlar, devletin yeniden yapılanma için getirdiği kurallar ve kolaylıklar, bu süreçte devlete gelen istekler, meydana gelen bazı usulsüzlükler ve bu suiistimallere karşı devletin aldığı önlemler incelenecektir.

Daha önce de değinildiği üzere yangın sonrası bazı kâgir binaların duvarları ayakta kalmayı başarmıştı. Fakat bunlar yıkılma tehlikesi içermesi ve yağmacılık yapanlara mesken olması itibarıyla Pera için olumsuz bir etki yaratmaktaydı. Pera'nın yeniden yapılanma planının belirlenmesinde geç kalınması bu molozların temizlenmesini de etkiledi. Bu konu ile ilgili devlete gelen şikâyet dilekçeleri her geçen gün arttı. Çünkü Pera yangın sonrası hem çadır kamplarda kalanlar hem de daha sonrasında geçici ahşap yapılarda yaşayanlar ile beraber iskân bölgesi olmaya devam etti. Gelen şikâyetler sonucunda 6. Daire-i Belediye baş mühendisi Karatodori Efendi'nin molozların kaldırılması için bizzat görev yapacağı açıklansa³⁹⁶ da dönemin basınında molozlarla ilgili şikâyetlerin ardı arkası kesilmedi. Yangından on ay sonra yeniden yapılanmaya izin verildiği tarihlerde bu şikâyetler daha çok dile getirilmeye başlandı. Bunda özellikle inşaatlarda çalışan bazı işçilerin hasarlı duvarların altında kalıp sakatlanması etkili oldu.³⁹⁷

Bazı hasarlı duvarlar yıkılsa dahi molozları taşınmadığı için yeniden yapılanma süreci oldukça sancılı geçti. Pera sokakları molozların biriktiği çöp yığınlarına dönüştü. Yukarıda da değinildiği üzere bu duvarların yıkılmaması ve molozların taşınmaması haberleri ile yağmacılık haberleri paralellik gösterir. Beyoğlu'nun bu denli karışık ve düzensiz olduğu bir zamanda inşaatların başlaması yağmacılık faaliyetlerini de arttırdı. Kâgir yapılanmanın zorunlu tutulmasının ardından kullanılmaya başlanan yapı malzemelerinin o dönem için pahalı malzemeler olması hırsızlık olaylarını arttırdı. Yapılarda kullanılan tuğlalar ve taşlar çalındı.³⁹⁸ 6. Daire-i Belediye bu sorunun çözümü

³⁹⁶ *La Turquie*, 4 Ocak 1871, s. 2.

³⁹⁷ *The Levant Herald*, 4 Nisan 1871, nr. 217, s. 2.

³⁹⁸ *The Levant Herald*, 21 Kasım 1871, nr. 197, s. 3.

için en nihayetinde sorumluluğu halk ile paylaşma kararı aldı. Belediye gazetelerde ilan yayınlarak Hamalbaşı, Kalyoncu Kulluğu, Tarlabası, Topçular ve Sakızağaç mahallelerinde arsaları bulunanların arsaları üzerindeki molozları yolun üzerine kadar süpürmeleri gerektiğini aksi takdirde ceza alacaklarını ilan etti.³⁹⁹ Muhtemelen bu şekilde mahallelerin daha hızlı bir şekilde temizleneceğini düşündüler. Dönemin basınından anlaşıldığı kadarıyla bu yöntem istenildiği kadar etki yaratmamış ve halktan gereken ilgiyi görmemişti.⁴⁰⁰ Fakat geç de olsa zaman içinde hasarlı duvarlar yıkıldı, molozlar temizlendi ve inşaatlar yavaş yavaş yükselmeye başladı.

Sokakların temizlenmesinden sonra belediyenin ağırlık verdiği ikinci konu yolların inşası oldu. Yolların inşası ve düzenlenmesi için temel iki hedef mevcuttu. Birincisi yokuşlu olan Pera sokakları mümkün olduğunca düzleştirilmeye çalışılacak ikincisi ve daha önemlisi yollar tevsi planı çerçevesinde genişletilecekti. 1870 öncesi İstanbul'da yollar nispeten daha düz ve eğimsiz iken Pera'da yollar hem eğimliydi hem de tam olarak eşit seviyede düzleştirilmediği için at ve araba ile bu yollarda yolculuk yapmak zordu.⁴⁰¹ Beyoğlu'nda yapılması planlanan tramvay ve omnibüs gibi yenilikleri hayata geçirmek için bu düzenlenmeler oldukça elzemdi. Fakat yapılan düzleştirme çalışmaları istenilen seviyelerde gerçekleştirilemediği için her yağmur sonrası çukurda kalan bölgeleri su bastığına ve derin çamur deryaları oluştuğuna dair haberler ve şikâyetler basından eksik olmadı.⁴⁰² Nitekim Beyoğlu'ndaki yolların düzleştirilmesine dair çalışmalar uzun yıllar boyunca devam etti.⁴⁰³

Pera'nın içinde bu yenilikler yapılmaya çalışılırken aynı zamanda Pera'yı dışarıya bağlayan yolların yapımına da başlandı. Özellikle Pera'da ikamet eden Avrupalı yerleşimcilerin öncülük ettiği yazlık-kışlık ev uygulaması bu yol yapımlarında etken oldu. Avrupalıların ardından 1868'de Galata ve Beyoğlu dışında yerleşim hakkı tanınan Frenkler de Boğaziçi kıyılarında yazlıklar inşa etmeye başladılar. Böylelikle Boğaziçi civarında Tarabya, Büyükdere ve Kandilli gibi Gayrimüslim mahalleleri ortaya çıktı.⁴⁰⁴ Boğaziçi kıyılarında yazlıklar inşa eden Sefirler, Avrupalı yerleşimciler ve Pera'lı zengin

³⁹⁹ *La Turquie*, 26 Eylül 1871, s. 3.

⁴⁰⁰ *La Turquie*, 18 Kasım 1871, s. 2.

⁴⁰¹ Nassau W. Senior, *A Journal Kept In Turkey and Greece*, Harvard College Library, Londra, 1859.

⁴⁰² *The Levant Herald*, 3 Kasım 1871, nr. 184, s. 3; *La Turquie*, 6 Kasım 1871, s. 2.

⁴⁰³ BOA, Y.PRK.ŞH., 1/8, 3 Safer 1296 (27 Ocak 1879).

⁴⁰⁴ Vedia Dökmeci, Hale Çıracı, *Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu*, s. 37.

Gayrimüslim tebaa yazları burada geçirmekte, kışın ise Pera'ya geri dönmekteydiler. Sefarethanelerin ve Pera'daki zengin kesimin burada yaptığı yazlıklar sebebiyle Büyükdere caddesi 'Boğaziçi'nin Pera'sı' olarak adlandırılmaya başlandı.⁴⁰⁵ Bu yazlıklar ile kışlıklar arasında ulaşımın kolaylaştırılması adına 1870 sonrası Pera ile Tarabya arasında bir şose yolu inşasına başlandı. İngiliz mühendis *Graçino*'ya yaptırılan 12 kilometrelik yolun her bir kilometresi için 15.000 frank harcanmıştı. Devlet bu masraflar için meşhur Galata bankerlerinden Mösyö Zarifi ile anlaşmıştı. Bu anlaşma gereği yolun bitiminden itibaren geri ödeme başlayacak ve ilk yedi ay Mösyö Zarifi'ye faiz ödenmeyecekti.⁴⁰⁶ Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla altı-yedi ay içerisinde tamamlanan⁴⁰⁷ yolun geri ödemesi bu denli hızlı gerçekleşmedi. 1873 yılında yolun bazı ödemelerini Şura-yı Devlet Reisi Kâmil Paşa'nın kendi hayratı olarak ödemesi⁴⁰⁸ Zarifi ile yapılan kontrat gereği devletin yol için faiz ödemek zorunda kaldığını göstermektedir. Bunun yanı sıra Arnavutköy'ü Pera-Tarabya yoluna bağlayacak yolun inşası⁴⁰⁹ da yine Pera'yi yazlıkların olduğu Boğaziçi'ne bağlama çalışmalarından biridir.

Pera ile dış bölgelerin arasındaki ulaşımı sağlayan yollara nispeten Beyoğlu'nun içindeki yolların düzenlenmesi, düzleştirilmesi ve genişletilmesi oldukça uzun bir süre aldı. Daha önce de değinildiği üzere, yolların genişletilmesi bazı arsa sahiplerinin mallarını daralttığı için ilk etapta hoş karşılanmadı. Tüm muhalefete rağmen yapılan çalışmalar sonucu yolların genişletilmesi için bazı yerlerin yıkılarak yolların genişletilmesine karar verildi. Sefarethaneler bu konuda hükümeti destekledi. Örneğin Rus elçiliği, Pera Caddesi'nin genişletilmesine katkı olarak, yolun karşı tarafındaki evlerin sahiplerine tazminat vereceğini açıkladı,⁴¹⁰ İngiliz elçiliği ise binasının önündeki yolun genişletilmesi için gerekli alanı herhangi bir tazminat istemeden belediyeye terk etti.⁴¹¹ Yukarıda da belirtildiği üzere, tevsi planının tamamen gerçekleştirildiğini söylemek yanlış olur. Fakat gerek arşiv belgelerine gerek dönemin basınına ve gerekse

⁴⁰⁵ Turgut Saner, "Boğaziçi Yapılarındaki Mimari Üsluplar", *Geçmişten Günümüze Boğaziçi*, ed. Haluk Sezgin, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul, 2008, I, 132.

⁴⁰⁶ BOA, İ.DH., 620/43145, 10 Receb 1287 (6 Ekim 1870).

⁴⁰⁷ *The Levant Herald*, 25 Mart 1871, nr. 240, s. 2.

⁴⁰⁸ BOA, A.}MKT.MHM., 462/89, 9 Receb 1290 (2 Eylül 1873).

⁴⁰⁹ *The Levant Herald*, 28 Ocak 1871, nr. 200, s. 3.

⁴¹⁰ *La Turquie*, 28 Nisan 1871, s. 2.

⁴¹¹ *La Turquie*, 15 Kasım 1872, s. 1.

de Beyoğlu'nun çekilen fotoğraflarına⁴¹² dayanılarak sokakların 1870 öncesine göre genişletildiği söylenebilir.

Yol genişletilmesi için ilk keşif İngiliz Elçiliği civarında yapılsa da⁴¹³ bu keşfin sonucunda yapılması gereken genişletme çalışmaları 1873 yılına kadar sarktı.⁴¹⁴ Bu doğrultuda yapılan ilk genişletme çalışması, Gümüşsuyu ve Taksim arasındaki yolun üzerinde bulunan bazı dükkânların 49.335 kuruş tazminat ödenerek yıkılmasıydı.⁴¹⁵ Bunu Grand Rue de Pera'yı genişletme adına Mısır Otelı (İngiltere Otelı) civarında başlayan çalışmalar izledi. Otelin civarındaki arsalardan belli tavizler alınarak cadde genişletilmeye başlandı. Bu minvalde arsasından ilk kez pay alınan *Franchini* isimli bir Gayrimüslim oldu.⁴¹⁶ Arşivdeki belgelerden anlaşıldığı kadarıyla genişletme çalışmaları için 6. Daire-i Belediye her ev ve arsa için keşif yapmakta ve her bir zira⁴¹⁷ için ücret ödemekteydi. Muhtemelen herkese farklı teklifler yapılmaktaydı. Çünkü yapılan tekliflerden memnun olmayanların devlete şikâyet dilekçesi göndermeleri üzerine ödenen ücretlerde değişiklik yaşanmıştı.⁴¹⁸

Arsalardan pay alarak yolları genişletmeye başlayan devlet bu paylar için ödenecek tazminatları ödemede uzun bir süre gecikti. Bu sebeple oldukça fazla şikâyet gelmesi üzerine tazminatları ödemek için 6. Daire-i Belediye bünyesinde Abro Efendi başkanlığında bir komisyon dahi kuruldu. Fakat bu borçların ödenmesi neredeyse yangından on bir sene sonrasına kadar uzadı. Abro Efendi'nin raporuna göre 1881 yılına geldiğinde ödenmesi gereken tazminat miktarı 15.000 lira gibi yüksek bir meblağdı.⁴¹⁹ Yolların genişletilmesi için alınan toplam arsa bedelinin yaklaşık 27.000 lira⁴²⁰ olduğu düşünülecek olursa on bir sene içerisinde borçların yaklaşık olarak yarısının ödendiği söylenebilir.

⁴¹² Çelik Gülersoy, *Beyoğlu'nda Gezerken*, s. 27.

⁴¹³ BOA, HR.TO., 246/10, 6 Haziran 1871.

⁴¹⁴ BOA, A.}MKT.MHM., 459/11, 21 Cemaziyelevvel 1290 (17 Temmuz 1873).

⁴¹⁵ BOA, ŞD., 675/40, 24 Safer 1289 (3 Mayıs 1872).

⁴¹⁶ *The Levant Herald*, 18 Mayıs 1872, nr. 69, s. 3.

⁴¹⁷ Zira yaklaşık olarak 70-90 santim arasında uzunluğa denk gelmektedir.

⁴¹⁸ BOA, ŞD., 680/19, 20 Cemaziyelahir 1290 (15 Ağustos 1873).

⁴¹⁹ BOA, ŞD., 2444/21, 10 Şevval 1298 (5 Eylül 1881).

⁴²⁰ Yaklaşık 22.300 lira harik arazisi üzerindeki arsalarından bir kısım pay verenlere, 4.350 lira harik arazisindeki arsasının tamamını verenlere, 225 lira ise harik arazisinde olmayıp yol genişletilmesi için arsalarından pay verenlere (BOA, ŞD., 679/27, 7 Cemaziyelevvel 1290 / 3 Temmuz 1873).

6. Daire-i Belediye gazetelere ilan vererek bazı sokakların yapılandırılması ve kaldırım taşı döşenmesi işlerini ihaleye açtı.⁴²¹ Bu şekilde yapılacak masrafların en aza indirilmesi planlanmıştı. Yapılan yol çalışmaları neticesinde İstanbul'un parke taşı ile döşenen ilk sokakları Beyoğlu sokakları oldu.⁴²² Beyoğlu yangın mahallinin yapımı için gerekli tüm masrafların hazineden karşılanacağına dair belgeden anlaşıldığı kadarıyla devletin yol yapımı, arsa satın alınması, alt yapı hizmetlerinin sağlanması, işçilerin maaşları gibi giderler için toplamda 70.000 liraya yakın masrafı olmuştu.⁴²³ Fakat bu masrafların ileride daha da arttığı söylenebilir. Çünkü zaman içerisinde ortaya çıkan Beyoğlu'na su pompalanması, yeni halk bahçelerinin açılması, karakolhane, mutasarrıflık binası gibi yeni kamu binalarının yapılması ve yol çalışmalarının devam ettirilmesi gibi yeni masraflar bu belgede yer almamaktadır. Beyoğlu Mutasarrıflık binası için 1868 yılından beri Mösyö *Kumbari*'nin evi kiralık olarak kullanılmaktaydı.⁴²⁴ Bina 1870 yangınında zarar görmemesine rağmen yıllık kirasının çok fazla olması sebebiyle yangın sonrası Mutasarrıflık için yeni bir binanın yapılması gündeme geldi.⁴²⁵ Bu amaçla yangın sonrası sadece 4 duvarı ayakta kalan Beyoğlu karakolunun yerine mutasarrıflık binası yapılmasına karar verildi.⁴²⁶ Binanın ne zaman tamamlandığı tam olarak bilinemesi de 1875 yılındaki bir gazete haberinden anlaşıldığına göre bina eskisinden daha görkemli bir halde tamamlanmış haldeydi.⁴²⁷

Yeniden yapılanmaya izin verildiği tarihten itibaren Beyoğlu'nda hızlı bir şekilde binalar yükselmeye başladı. Her ne kadar tarla planı uygulanmaya konulmadıysa da bu planın Beyoğlu'nu kuzeye doğru yayma ve genişletme hedefi tevsi planının içerisinde uygulanmaya çalışıldı. Bu sayede kuzeyde bulunan ve tarla planında yeni ana arter olması düşünülen Tarlabası caddesi, tevsi planının kabul edilmesinden sonra ana arter olamasa dahi Grand Rue de Pera ile yarışacak seviyeye geldi. Şose yol ile genişletilen caddenin iki kenarına kaldırımlar yapılmış ve gaz ile aydınlatılması gerçekleştirilmişti.⁴²⁸ Beyoğlu'nun genişlemeye başlaması ile bazı usulsüzlükler de meydana geldi. Özellikle

⁴²¹ *La Turquie*, 15 Haziran 1870, s. 3.

⁴²² Mustafa Cezar, *19. Yüzyıl Beyoğlusu*, s. 163.

⁴²³ BOA, ŞD., 679/27, 7 Cemaziyelevvel 1290 (3 Temmuz 1873).

⁴²⁴ BOA, İ.DH., 619/43042, 9 Cemaziyelahir 1287 (5 Eylül 1870).

⁴²⁵ BOA, İ.DH., 634/44126, 11 Rebiülahir 1288 (30 Haziran 1871).

⁴²⁶ BOA, A.}MKT.MHM., 463/39, 16 Receb 1290 (9 Eylül 1873).

⁴²⁷ *The Levant Herald*, Haftalık Versiyonu (Weekly Edition), 30 Haziran 1875, nr. 26, s. 5.

⁴²⁸ *The Levant Herald*, 21 Eylül 1874, nr. 180, s. 3.

mezarlıkların ve ağaçlıkların kapladığı geniş alanlar sahtekârların hedefi oldu. Bunun temel nedeni devletin Beyoğlu'ndaki bazı mezarlıklara ölü defnedilmesine izin vermemesiydi. Şöyle ki Pera'nın kuzeyinde bulunan mezarlıkları zaman içinde arsa haline getirip şehri bu tarafa doğru yaymayı planlayan hükümet, Teşvikiye (Şişli) yakınlarında yeni mezarlık sahası oluşturduğu⁴²⁹ için Beyoğlu'ndaki mezarlıklar bakımsız ve kendi haline bırakıldı.

Yangın sonrası İstanbul'da kerestenin fiyatının artması sonucu buralardaki ağaçlar kaçak bir şekilde kesildi. Kesilen ağaçlar sonrası ortaya çıkan boş araziler ise usulsüz şekilde arazi şekline konulup üzerine inşaat yapılmaya başlandı. Bu konu üzerine devlet Gümüşsuyu,⁴³⁰ Tepebaşı ve Kasımpaşa'da⁴³¹ bulunan mezarlıkların etrafına duvar örülmesine ve bu ağaçları kesenlerin bulunup cezalandırılmasına karar verdi. Bu duvarların inşaatı için yaklaşık 230 liraya yakın harcama yapıldı.⁴³² Fakat duvarların yeterli uzunlukta yapılmaması dolayısıyla bu tip eylemleri durduramadığı anlaşılıyor. Bu sebeple yaklaşık bir sene sonra bu duvarların yükseltilmesi için Üsküdarlı Hacıyan Kalfa görevlendirildi.⁴³³ Beyoğlu'nun genişletilmesi amacıyla mezarlık alanlarının yerleşime açılması 1930'lu yıllara kadar sürmüştü⁴³⁴, Beyoğlu mezarlıklarından günümüze ulaşabilenler Sütlüce, Hasköy ve Kulaksız (Kasımpaşa) mezarlıkları olmuştur.⁴³⁵

1870 yangını sonrası Beyoğlu'nda geçici olarak ahşap yapıya izin verilse dahi yapılanmaya izin verildikten sonra kâgir bina yapılması zorunlu kılındı. Ayrıca devlet kâgir yapılanmayı desteklemek adına 13 Mart 1871'den 13 Mart 1874'e kadar üç yıl süre ile kireçtaşından alınan ekstra vergileri de kaldırdı.⁴³⁶ Ayrıca yangından zarar gören elçiliklere her türlü yardımda bulunuldu. Örneğin devlet, Avusturya sefaretine, sefarethaneleri tamir olana dek işlerini görmeleri için Kulekapısı'nda kâgir bir ev verdi;⁴³⁷ Beyoğlu Kışlası arazisinin bir kısmını İtalyan Elçiliği'ne bıraktı;⁴³⁸ İngiliz elçiliğinin

⁴²⁹ BOA, ŞD., 1279/35, 20 Zilkade 1289 (19 Ocak 1873).

⁴³⁰ BOA, A.}MKT.MHM., 454/74, 21 Rebiülevvel 1290 (19 Mayıs 1873).

⁴³¹ BOA, A.}MKT.MHM., 454/96, 23 Rebiülevvel 1290 (21 Mayıs 1873).

⁴³² BOA, ŞD., 679/27, 7 Cemaziyelevvel 1290 (3 Temmuz 1873).

⁴³³ BOA, ŞD., 95/42, 28 Muharrem 1291 (17 Mart 1874).

⁴³⁴ Erkin Şenol, *Adım Adım Pera-Galata-Samatya*, Kurmay Yayınevi, Ankara, 2006, s. 15.

⁴³⁵ H. Necdet İşli, "Osmanlı Mezarlıkları", *Geçmişten Günümüze Beyoğlu*, I, 421.

⁴³⁶ *La Turquie*, 24 Ocak 1874, s. 1.

⁴³⁷ BOA, İ.DH., 619/43083, 22 Cemaziyelahir 1287 (19 Eylül 1870).

⁴³⁸ BOA, İ.HR., 249/14815, 23 Safer1288 (14 Mayıs 1871).

zarar gören dış duvarlarını yaptırdı;⁴³⁹ sefarethane yapılmak üzere Alman Devleti'ne Ayazpaşa Caddesi üzerinde bir arsa tahsis etti;⁴⁴⁰ Rusya Sefaretine Pangaltı'da bir hastane inşa etmesi için izin verdi.⁴⁴¹

Alman Devleti'nin durumu diğerlerinden farklıdır. Şöyle ki Almanya, sefarethanesi yangından etkilenmemesine rağmen yeni bir sefarethane inşa etmek için Osmanlı'ya başvurmuştu. 1871 gibi yangına çok yakın bir zamanda kurulan Alman Devleti'nden önce İstanbul'da elçiliği bulunan Prusya'nın elçilik binası Pera'nın ana merkezinden uzaktaydı.⁴⁴² Almanya'nın bu isteği aynı zamanda Pera'nın özellikle Grand Rue de Pera'nın Osmanlı'nın ana merkezlerinden ve vitrinlerinden biri olduğunu da gösterir niteliktedir. Rusya, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin yanında muhtemelen Almanya da burada bulunarak hem gücünü göstermek hem de Osmanlı üzerindeki nüfuzunu artırmak istemekteydi. Almanya aynı zamanda 1844'te İstanbul'da açtığı hastaneyi de 1870 sonrası yapılanmadan yararlanarak 1875'te bugün hâlen bulunduğu yere, nispeten daha merkezi bir yere taşımıştı.⁴⁴³ Elçiliklerin yanında yangın sebebiyle binası zarar gören *La Turquie* gazetesi de devlet yardımlarından payını aldı. Yeni bir matbaa kurması amacıyla bu gazetenin imtiyaz sahibi Mösyö Bordiyano'ya Hendek Caddesi'nden 248,5 metrelik (355 arşın) arazi ihsan edildi.⁴⁴⁴

1840 yıllarında yapılan Pera haritalarında boş olan yerler, mezarlıklar da dahil, 1870 sonrası yapılan haritalarda yerleşim alanı olarak gözükmektedir. Pera'nın kuzeye doğru genişlemesi 20. yüzyılın başlarına kadar devam etti.⁴⁴⁵ Buradaki 1870 sonrası yapılanmada ev tipleri de değişmeye başladı. 1870 öncesinde tercih edilen bahçeli büyük konaklar artık yerini bitişik düzenli kâgir evlere bırakmaya başladı. Bu değişim gazetelere verilen kiralık ve satılık ev ilanlarından da takip edilebilir. Yangının hemen sonrasında Pera'da yangından etkilenmeyen bölgeler için gazetelere verilen ev ilanlarındaki evler genel itibarıyla büyük, bahçesi bulunan konaklardır. Fakat üç-dört yıl içerisinde yeni

⁴³⁹ BOA, HR.TO., 246/79, 7 Mayıs 1872.

⁴⁴⁰ BOA, İ.MMS., 48/2049, 9 Zilhicce 1290 (28 Ocak 1874).

⁴⁴¹ BOA, İ.HR., 263/15788, 24 Cemaziyelevvel 1291 (9 Temmuz 1874).

⁴⁴² Raphael Cervati, *Annuaire-Almanach du Commerce de L'Industrie, de L'Administration et de la Magistrature*, s. 51.

⁴⁴³ Vedia Dökmeci, Hale Çıracı, *Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu*, s. 35.

⁴⁴⁴ BOA, İ.HR., 254/15111, 20 Safer 1289 (29 Nisan 1872).

⁴⁴⁵ Zeynep Çelik, *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti*, s. 35-36.

yapılanmalarla beraber bu tip ev ilanlarına artık rastlanmaz. Artık ev ilanlarını kâgir apartman daireleri oluşturmaktadır.

İstanbul genelinde, en hızlı biçimde kâgir ve çok katlı yapılaşmaya dönüşen bölge Galata ve Pera olsa da⁴⁴⁶ bunun çok kısa bir zaman içinde olduğunu söylemek yanlış olur. 1870'teki Pera yangını ile Amerika'da aynı sene Chicago'da çıkan yangın sonrası iki bölgedeki yapılanmayı karşılaştıran bir kaynakta Chicago'daki yangından otuz ay sonra 18 bin evin inşa edildiğinden fakat Pera'daki yangından kırk yedi ay sonra sadece 6 bin evin inşa edilebildiğinden bahseder.⁴⁴⁷ 8 Şubat 1875 tarihinde *La Turquie*'de çıkan Pera'da hâlâ istenilen seviyede yapılanmanın sağlanamadığına dair haber⁴⁴⁸ bu kaynakta ortaya konan veriyi destekler niteliktedir. Bu iki yangının söndürülme aşamalarının ve ardında bıraktıkları zararların karşılaştırması dönemin basınında da kendine yer bulmuştur.⁴⁴⁹ Taksim'e yakın olan Bekâr ve İmam sokakları Beyoğlu'nda en erken yenilenen sokaklar olmuştur. 1873'e gelindiğinde bu sokakların yolları genişletilmiş ve yolun her iki tarafında kâgir evler yapılmıştı.⁴⁵⁰

Eski sokakların yenilenmesinin yanı sıra mezarlıkların ve boş ağaçlık arazilerin yerleşime açılması ile beraber yeni sokaklar da oluşturulmuştur. Örneğin bugünkü adı Erol Dernek Sokak olan İstiklal Caddesi'nin yakınında bulunan sokak, 1870 öncesi boş bir arazi idi. Dönemin zengin ailelerinden *Alleon* (Alyonlar) ailesinin yangın sonrası buradaki araziyi satın alıp ev inşa etmesi ile beraber burada yepyeni bir sokak oluşturuldu. Bu sokağın oluşumunda oldukça etkili olmaları nedeniyle sokağın ismi de o dönem için Alyon Sokağı verildi.⁴⁵¹ Yangın sonrası yeni kurulan sokaklar olduğu gibi eskiden var olup yangın sonrası yaşadığı değişimler dolayısıyla isim değişikliğine uğrayan sokaklar da mevcuttur. Mesela, yangın öncesi Voyvoda Caddesi olarak bilinen bölge yangın sonrası Osmanlı ekonomisinde oldukça etken olan bankaların ve sigorta şirketlerinin

⁴⁴⁶ Nur Akın, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, s. 266.

⁴⁴⁷ Greg Bankoff, Uwe Lübken, Jordan Sand, *Flammable Cities*, s. 94.

⁴⁴⁸ *La Turquie*, 8 Şubat 1875, s. 2.

⁴⁴⁹ *The Levant Herald*, 24 Ekim 1871, nr. 177, s. 2.

⁴⁵⁰ *La Turquie*, 29 Ocak 1873, s. 1.

⁴⁵¹ Behzat Üsdiken, *Pera ve Beyoğlu'nda Bankalar, Bankerler, Sarraflar, Tefeciler, Kuyumcular*, Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul, 2000, s. 136.

toplandığı bir yer oldu. Bu değişim sonrası caddenin ismi bugün hâlen olduğu gibi Bankalar Caddesi olarak değiştirildi.⁴⁵²

Özellikle Pera basınında, Osmanlı tebaasında Beyoğlu'nu modern bir şekilde yapılandırarak mühendis ve mimarların olmadığına dair eleştiriler yapılanma başladığı tarihten itibaren sık sık göze çarpar. Nitekim daha önce belirtildiği üzere, 1870 öncesi İstanbul'da kâgir yapılanmanın bir türlü hayata geçirilememesinin sebeplerinden biri de İstanbul'daki ev ustalarının çoğunun ahşap ev yapmada uzmanlaşmış ve kâgir ev yapma hususunda niteliksiz olmalarıydı. Beyoğlu'nda 1870 sonrası yapılan modern ve kâgir binaların çoğunda Avrupalı mimarların imzasının olması bu eleştirilerin çok da yersiz olmadığını gösterir niteliktedir. Yangın sonrası birçok Avrupalı mimar ve mühendis İstanbul'a gelerek buradaki yapılanma işlerini üstlenmişti. Avrupalı mimar şirketleri gazetelere verdikleri ilanlarda 'sağlam, kâgir ve modern' evler vaat ediyordu. Bunların içerisinde İtalyan mimar *Guglielmo Semprini* Beyoğlu'nda en çok yapıya imza atandır. *Semprini* Pera'da hem yeni kâgir binalar inşa hem de yangın sonrası zarar gören *Sante Marie Draperis* Kilisesi gibi önemli binaları restore etti.⁴⁵³

Avrupalıların inşa ettikleri yeni kâgir evler 1870 öncesi Pera'da inşa edilen kâgir evlerden özellikle cephesel olarak farklılıklar gösterir. İnşa edilen yeni kâgir evlerin cephelerine Avrupa mimarisinden esinlenerek suret heykelcikleri kondu.⁴⁵⁴ Bugün hâlâ ayakta olan bu binalardan bazılarında görülebilen bu heykelcikler ile beraber Pera'ya teatral bir hava katıldığı söylenebilir. İç dekorasyonlarda da değişiklik olmasına rağmen havalandırma, ışıklandırma ve ısıtma ile ilgili eksiklikler sebebiyle Pera'da inşa edilen çoğu yeni modern ev Avrupa'daki örneklerinden geridedir.⁴⁵⁵ Bununla birlikte Çiçek Pasajı gibi yüksek bütçeli bazı binalar su tesisatı, gaz ile aydınlatma ve bodrum katta her daireye özel odun kömür deposu gibi niteliklere sahip olmasıyla Avrupa'daki evlerle kıyaslanabilecek seviyededir.⁴⁵⁶ Ayrıca yeni kâgir evler inşa olunurken bunların yangınlara karşı dayanıklı olmasına da dikkat edilmiştir. Bu minvalde 1870 yangınının

⁴⁵² Edhem Eldem, *Bankalar Caddesi – Osmanlı'dan Günümüze Voyvoda Caddesi*, s. 22-23.

⁴⁵³ İo Çokona, *Çokkültürlü Pera*, s. 58.

⁴⁵⁴ Ömer Kokal, Hakan Gülsün, "19. Yüzyıldan Beyoğlu'na Bakan Yüzler", *Geçmişten Günümüze Beyoğlu*, I, 185.

⁴⁵⁵ Elifnur Tandıçgüneş, "Beyoğlu İstiklal Caddesi 19. Yüzyıl Apartmanlarının Avrupa Konut Kültürü İçinde Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2014, s. 155.

⁴⁵⁶ Elifnur Tandıçgüneş, "Beyoğlu İstiklal Caddesi", s. 164.

Pera'daki kâgir binalara sıçramasının en büyük nedeni olan çatıların ısıya dayanıksız ahşap ve kurşun ile kaplanması yangın sonrasında yasaklanmıştı. Daha önce de bahsedildiği üzere, bu malzemelerin yerine yeni yapılan ve var olan kâgir binaların çatısının yangına daha dayanıklı malzeme olan kiremit ile kaplanması kararlaştırılmıştı. Yapılarının üstündeki kurşunları söküp Tophane'ye verenlerin kiremit masraflarını ise Maliye Nezareti bizzat karşılamıştı.⁴⁵⁷

Pera'da inşa edilen evlerin kullanışsızlığı ve kâgir olsa bile yeterince kuvvetli yapılmaması dönemin basınında sıklıkla dile getirilir. Kullanılan malzemelerin gerekli kalitede olmadığı ve evlerin taşlarını dizen sıvacıların da yeterli tecrübeye sahip olmadığı eleştirilerin temelini oluşturmaktadır.⁴⁵⁸ Basında ve arşivde bazı binaların yapım aşamasında iken çöktüğüne dair veriler bulunması bu eleştirilerin çok da yersiz olmadığına işaret etmektedir. Ayrıca yangından dört yıl sonra Pera'da bulunan Avrupalı gezgin *Edmond De Amicis* de Pera'da kâgirleşmenin başladığından, fakat bazı binaların henüz yapım aşamasında iken yıkıldığından söz etmektedir.⁴⁵⁹ Binaların yapım aşamasında çökmesi can kaybına yol açmazken bazı inşaat ustaları ve ameleler yaralanmıştır. Sakatlanan bu işçiler için iş göremeyecekleri süre tahkikat sonucunda belirlenir ve bu süre boyunca ev sahibinin işçiye günlük 20 kuruş ödemesi sağlanırdı.⁴⁶⁰

Pera'nın kâgir, görkemli ve modern binalar ile yeniden inşa edilmesi 1870 yangını sonrası ortaya çıkan kira ve arsa fiyatlarındaki artış trendini devam ettirdi. Özellikle Taksim-Galatasaray arasındaki bölge olan Grand Rue de Pera eskisinden daha değerli bir yer haline geldi. Örneğin yangın öncesi bu cadde üzerindeki kâgir evini arsası ile beraber 6 bin liraya satılığa çıkardığı halde müşteri bulamayan Mikhail Abdulaciyan, yangın sonrası evi yanmış olmasına rağmen sadece arsayı 10 bin lira karşılığında o dönemin en ünlü bankerlerinden *Hristaki Zographos*'a sattı.⁴⁶¹ Pera'daki arsa bedellerinin 1870'den sonra ne denli yükseldiği ile ilgili verilebilecek bir diğer örnek de Kemal Karpat'ın tespitidir: "*Pera'da 80 cm²'lik bir arsanın bedeli 1.000 ila 1.200 kuruş iken kent*

⁴⁵⁷ BOA, MB.İ., 36/4, 1 Cemaziyelevvel 1294 (14 Mayıs 1877).

⁴⁵⁸ *The Levant Herald*, 27 Kasım 1871, nr. 201, s. 3.

⁴⁵⁹ Edmond De Amicis, *İstanbul (1874)*, s. 311-326.

⁴⁶⁰ BOA, ŞD., 2873/8, 19 Rebiülevvel 1290 (17 Mayıs 1873).

⁴⁶¹ *La Turquie*, 6 Mayıs 1873, s. 2.

merkezinin dışında aynı büyüklükte bir arsanın bedeli yalnızca 15 ila 20 kuruştur."⁴⁶² Karpat'ın tespiti biraz abartılı gibi gözükse de Pera'daki arsa fiyatlarının ne denli yükseldiğini gösterir mahiyettedir. Bu kira ve arsa artışlarında kâgir ve modern binalar kadar kötü şöhretli evlerin ve kumarhanelerin de etkili olduğunu tekrar hatırlatmakta fayda vardır. İlgili bölümde daha detaylı açıklanacağı üzere, 1870 sonrası sosyal canlılıkta zirveye çıkan Pera'da kumarhanelerin ve kötü şöhretli evlerin sayısı gittikçe çoğaldı. Yasadışı yapılanmalar olmaları hasebiyle normalden daha çok kira ödeyen bu tip işletmeler Pera'daki kiraların artışında etken bir rol oynamıştı.

Yangından neredeyse on sene sonra İstanbul'a gelen *Bertrand Bareilles*'in başkent ile ilgili gözlemleri Pera'daki kâgirleşme seviyesini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Haliç'e gemi ile yanaşan birinin iki farklı şehir göreceğini belirten gezgin, sur içi İstanbul'da ormanlar ile iç içe geçmiş ahşap yapılar olduğunu; fakat Galata tarafındaki şehirde ise bu tip yapılara hiç rastlanmadığını belirtir. Grand Rue de Pera'da yolun iki tarafında kâgir apartmanların bulunduğu ve Galatasaray lisesine kadar yol üzerinde bir de kaldırımın olduğundan bahseder.⁴⁶³ Onun değindiği şekilde tüm Pera'nın tamamen kâgirleşmiş olması biraz abartı gibi duruyor. Bugün bile orada bazı ahşap yapılara rastlanması muhtemeldir. Fakat abartılı dahi olsa onun gözlemleri, 1870 öncesi evlerin çoğunluğunu ahşap yapıların oluşturduğu Pera'nın geçirdiği değişimi net bir şekilde ortaya koymaktadır.

4.3 Pera'da Gelişen ve Değişen Yaşam

Bu başlık altında yeniden inşa edilen Pera'da sosyal hayatı canlandıran ve yaşamı kolaylaştıran yeniliklere değinilecektir. Bunlar iki kısımda ele alınabilir. Birincisi 1870 öncesinde de var olan fakat yangında zarar gördüğü için canlandırılanlar, ikincisi ise daha öncesinde var olmayıp 1870 sonrasındaki modern şehirleşme ile yeni yapılanlardır. Bu minvalde sosyal hayatı canlandıran ve sıkışık yapılanmaları engelleyen halk bahçeleri ile pasajlardan, Pera'daki haberleşme ve ulaşım ağındaki yeniliklerden ve geçmişten beri devam eden su sıkıntısından bahsedilecektir.

⁴⁶² Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Çeviri: Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s. 136.

⁴⁶³ Bertrand Bareilles, *İstanbul'da Frenk ve Levanten Mahalleleri*, s. 32-35.

Daha önce sözü geçtiği üzere yangın sonrası ortaya çıkan ilk yapılanma planlarında kamu alanlarının olmadığına anlaşılmaması dönemin basınında fazlaca eleştirilmişti. Devlet, yangın sonrası üzerinde bulunan baskıyı atmaya adıma yapılanma ile ilgili ilk adımı, daha yeni yapılanma planı belirlenmeden bir halk bahçesi yapmaya başlayarak attı. Yangından bir ay gibi kısa bir süre sonra Taksim'deki halk bahçesinin duvarları yapılmaya başlandı.⁴⁶⁴ Bu bahçenin yapıldığı alanda yangından önce Ermeni mezarlığı ve ağaçlıklar vardı.⁴⁶⁵ 2 Ekim 1870'te açılan halk bahçesi⁴⁶⁶ dönemin basınından anlaşıldığı kadarıyla İstanbul'un tüm yerlerinden ziyaretçi alan popüler bir yerdi. Ağaçlık yürüyüş parkurunun yanı sıra içerisinde oturmak için banklar ve sandalyeler de mevcuttu. Dönemin gazetelerinin bahçenin özellikle pazar günleri 3.500-4.000 kuruş kazandığını belirtmesi⁴⁶⁷ ziyaretçi sayısının oldukça fazla olduğunu göstermektedir. Ayrıca buraya gelen ziyaretçilere canlı müzik hizmeti de sunulmaktaydı.⁴⁶⁸ Belediye bahçenin inşaatını tamamladıktan sonra burayı yıllık şekilde ihaleye çıkartarak işletmecilere devretmekteydi. Belediye buna rağmen buraya gelen ziyaretçilere ücretsiz limonata dağıtarak buradaki hizmetlerini sürdürmüştü.⁴⁶⁹ Zaman içerisinde buraya evcil hayvan getirilmesine dair istek ya da gelen evcil hayvanlardan rahatsız olanlardan şikâyet gelmiş olmalı ki belediye gazetelerde ilan yayınlayarak tasmaı olsa dahi köpeklerin halk bahçesine alınmayacağını belirtmişti.⁴⁷⁰ Taksim'de açılan bu halk bahçesi sadece Beyoğlu'nda değil İstanbul'da açılan ilk halk bahçesiydi.⁴⁷¹

İstanbul'da açılan ikinci kamu alanı da yine 1870 yangını sonrası Beyoğlu'nda yapıldı. Tepebaşı'nda olan bu ikinci halk bahçesinin yapım aşaması Taksim'deki kadar kısa sürmedi. Buradaki arazi üzerinde park yapılmadan önce Levantenlerin '*Petit Champs des Morts*' (Küçük Mezarlık) adını verdiği Müslüman mezarlığı bulunmaktaydı. Fakat bu arazi oldukça eğimli olduğu için üzerinde yapılar yapmak çok zordu. İlgili bölümde bahsedileceği üzere, bu dönemde Beyoğlu ile Karaköy arasında bir tünel yapımına da başlanmıştı. Tünelin kazılması sonucu çıkan topraklar bu eğimli arazinin düzleştirilmesi

⁴⁶⁴ *La Turquie*, 27 Temmuz 1870, s. 2.

⁴⁶⁵ Seza Durudoğan, "Taksim Bahçesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, VII, 196.

⁴⁶⁶ *The Levant Herald*, 29 Eylül 1870, nr. 116, s. 3; *La Turquie*, 6 Ekim 1870, s. 2.

⁴⁶⁷ *The Levant Herald*, 18 Ekim 1870, nr. 130, s. 3.

⁴⁶⁸ *La Turquie*, 25 Kasım 1870, s. 2.

⁴⁶⁹ *The Levant Herald*, 18 Ekim 1870, nr. 130, s. 3.

⁴⁷⁰ *The Levant Herald*, 25 Kasım, nr. 157, s. 4.

⁴⁷¹ Mustafa Cezar, *Osmanlı Başkenti İstanbul*, s. 350-351.

için Tepebaşı'nda biriktirmeye başlandı. 1871 yılında yapılan çalışmalar neticesinde Tepebaşı'ndaki Müslüman mezarlığı tamamen kaldırıldı ve burası düz bir arazi haline getirildi. O dönem için buraya Abdülaziz Meydanı adı verildi.⁴⁷² Bu arazi düzleştirilmeye başlandığı andan itibaren burada bir halk bahçesi yapılması planlandıysa da ilk etapta bu uygulanamadı. Bu yüzden boş arazide birkaç yıl tiyatrolar, kumpanyalar ve sirkler kuruldu.⁴⁷³ 1871'de planlanan halk bahçesi ancak 24 Temmuz 1880'de açılabilirdi. Parkın mimarı *Edouard Blacque*'ın etkisi ile bahçe, İngiliz bahçe mimarisi tarzında düzenlendi.⁴⁷⁴ Tepebaşı bahçesinin yerinde bugün TRT'nin Tepebaşı stüdyoları bulunmaktadır.

İçinde dükkânlar bulunan, genellikle üzeri kapalı ve her iki yanı sokağa, caddeye açılan çarşılar olan pasajlar 1870 yangını öncesinde de Pera'da görülen yapılardı. Örneğin Beyoğlu'nun en eski pasajı olan Panaia Pasajı 1840'lı yıllarda yapılmıştı ve 5 Haziran yangınında da zarar görmemişti.⁴⁷⁵ Fakat 1870 sonrası yapılan pasajlar hem kâgir hem de daha büyük olmaları bakımından eskilerinden çok daha ileri seviyededir. Ayrıca 1870 sonrası Osmanlı'da yaygınlaşan sigortacılık, mimarlık, mühendislik gibi yeni iş kollarının da dükkânlar açması ile bu pasajlardaki dükkân çeşitliliği eski pasajlardan daha fazla oldu. 1870 sonrası yapılan kâgir pasajların alt katları bu dükkânlara ayrılırken üst katlarında apartman daireleri yapıldı.

Bu pasajların en güzel iki örneğinden söz etmekte fayda vardır. Avrupa Pasajı,⁴⁷⁶ 1870 yangını öncesi Levantenlerin '*Jardin des Fleurs*' dedikleri çiçek bahçeleri bulunan boş bir arazi üzerine inşa edildi. Bu boş arazi daha öncesinde Osmanlı'da sirk gösterileri yapan *Louis Soullier*'e verilmişti.⁴⁷⁷ Yangın sonrası bu boş araziyi satın alan Ermeni Ohing Ailesi⁴⁷⁸, Avusturyalı mimar *Domenico Pulgher*'e bir tarafı Meşrutiyet caddesine diğer tarafı Balıkpazarı'na bakan bir pasaj inşa ettirdi. Pasaj 1874 yılında tamamlandı. 1870 sonrası yapılan bir diğer önemli pasaj '*Cite de Pera*' ya da bilinen adıyla Çiçek Pasajı'dır. Yangında yok olan Naum Tiyatrosu'nun yerine yapılmıştır. Yukarıda

⁴⁷² Osman Nuri Ergin, *Türkiye'de Hanlar, Kervansaraylar, Oteller ve Çeşitli Barınma Yerleri*, s. 149.

⁴⁷³ Onur İnal, *Pera'dan Beyoğlu'na*, Sistem Yayıncılık A.Ş. & Galata, İstanbul, 2006, s. 114.

⁴⁷⁴ Vefa Zat, *Eski İstanbul Otelleri*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2005, s. 18.

⁴⁷⁵ Haluk Sezgin, "Pasajlar", *Geçmişten Günümüze Beyoğlu*, I, 238.

⁴⁷⁶ İçerisindeki aynalar sebebiyle 'Aynalı Pasaj' olarak da bilinir.

⁴⁷⁷ Onur İnal, *Pera'dan Beyoğlu'na*, s. 121.

⁴⁷⁸ Feriha Büyükkunal, *Bir Zaman Tüneli Beyoğlu*, Doğan Kitap, İstanbul, 2006, s. 115.

belirtildiği üzere ekonomik zorluklar çeken Naum ailesi tiyatroyu yeniden açamayınca arsayı satılığa çıkarmıştı.⁴⁷⁹ Dönemin ünlü bankerlerinden *Hristaki Zographos* arsayı satın alıp, mimar *Zannos Kleanthis*'e bir ucu Tiyatro sokağına diğer ucu Grand Rue de Pera'ya açılan pasajı yaptırdı. 1876'da yapının açılması sonrası *Zographos*'un 6. Belediye'ye yaptığı başvurusu üzerine Tiyatro Sokağı'nın ismi *Zographos* Sokak olarak değiştirildi.⁴⁸⁰ Bu yapı yukarıda bahsedilen Avrupa'daki örnekleri ile kıyaslanabilecek modernlikte inşa edilen yapıların en başta gelenlerinden biridir. Bu bakımdan kendinden sonra Pera'da inşa edilen yapılar için örnek olmuştur.⁴⁸¹

Pera'daki hayatı canlandıran yeniliklerin bir diğer ayağını da haberleşme ve ulaşımdaki gelişmeler oluşturmaktadır. Daha önce de bahsedildiği üzere 1870 yangınında hasar gören telgraf merkezi geçici olarak yangını zarar görmeden atlatan *Cafe de Croissant*'a taşınmıştı. Grand Rue de Pera üzerindeki telgraf telleri de yangında zarar görmüştü. Yangın sonrası haberleşmenin aksatılmadan sağlanması için telgraf telleri geçici olarak Grand Rue de Pera'nın güneyindeki Ağa Hamamı Sokağı'na dikilmişti. Yaklaşık 3 yıl boyunca bu geçici direkler ve telgraf merkezi kullanıldıktan sonra yeniden yapılanmanın başlaması ile direkler ve merkez tekrardan eski yeri olan Grand Rue de Pera'ya taşındı.⁴⁸²

Pera'nın yollarının düzleştirilmesinin ve genişletilmesinin buradaki ulaşımı rahatlatma amacı taşıdığı yukarıda belirtilmişti. İstanbul'da taşımacılık genel itibarıyla atlarla ve at arabalarıyla yapılırdı. 16. yüzyıldan beri İstanbul sokaklarında arabalar genellikle harem kadınları tarafından kullanılırken, arabayı bir rehabet sembolü olarak gören erkekler ise at üstünde seyahat ederdi.⁴⁸³ Bu dönemden itibaren gerek yurtiçindeki gerekse yurtdışındaki gelişmelerle beraber araba şekillerinde ve teknolojisinde değişimler olur. Fakat İstanbul sokaklarının darlığı ve yolların engebeli oluşu araba kullanımını olumsuz etkilemekteydi. Sultan İbrahim döneminde kısa bir süre için de olsa araba kullanımının yasaklanması⁴⁸⁴ muhtemelen bu durumdan kaynaklanıyordu. Hem 19.

⁴⁷⁹ *The Levant Herald*, 23 Şubat 1871, nr. 218, s. 4.

⁴⁸⁰ Behzat Üsdiken, *Pera ve Beyoğlu'nda Bankalar, Bankerler, Sarraflar, Tefeciler, Kuyumcular*, s. 121.

⁴⁸¹ Elifnur Tandaçgüneş, "Beyoğlu İstiklal Caddesi", s. 164.

⁴⁸² *La Turquie*, 19 Nisan 1873, s. 2.

⁴⁸³ Mehmet İpşirli, "Araba", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 3, İstanbul, 1991, s. 244.

⁴⁸⁴ Ali Akyıldız, *Haremın Padişahı Valide Sultan*, s. 278; Mehmet İpşirli, "Araba", s. 243.

yüzyılda harem hayatının saray dışına açılması⁴⁸⁵ hem de Tanzimat ile Gayrimüslimlerin şehir içinde ata binme eşitliğine erişmesi⁴⁸⁶ ile beraber İstanbul'da araba kullanımını oldukça yüksek seviyelere ulaştı. Nitekim Tanzimat'tan itibaren sokak ve yol ile ilgili alınan kararlarda yolların genişletilmesi ve kaldırım yapılmasına önem verilmesi arabanın kullanımının arttığına işaret etmektedir.⁴⁸⁷

Pera ve Galata'daki araba kullanımını artışında yukarıdaki faktörler geçerli olmakla beraber ekonomik faaliyetler de etkili olmuştu. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ticaretin çok geliştiği bölgede hem dükkân sayısında hem de nüfusta artış yaşandı. Artan ticaret ve nüfus araba kullanımını olumlu yönde etkiledi ve ulaşımı iyileştirme adına adımlar atılmasını sağladı.⁴⁸⁸ Toplu taşıma araçlarının Osmanlı'da kullanılmaya başlanması da bu döneme denk gelir. Neredeyse 17. yüzyıldan beri Fransa ve İngiltere'de kullanılmakta olan omnibüs⁴⁸⁹ adı verilen ve atların çektiği toplu taşıma araçlarının Osmanlı'da kullanılmaya başlanması 19. yüzyılın ortalarını buldu. Atların çektiği bu eski otobüsler zamanla İstanbul sokaklarında dolmuş gibi seferler yapmaya başlasa da yolların darlığı ve engebeli oluşu nedeniyle bu seferler sık sık aksamakta ve trafiği de tıkamaktaydı.

Pera'daki yolların yangın sonrası genişletilmesi ve düzleştirilmesi sayesinde yangın sonrası omnibüs seferleri daha sık yapılmaya başlandı. Tabi bunda yangın sonrası buradaki nüfusun artması da etkili oldu. Başkentin değişik yerlerinde yaşayan Gayrimüslimler yangın sonrası modern şekilde inşa edilen Pera'ya taşınmaya başladı. Bu durum nedeniyle yangın öncesi Gayrimüslim ve Müslüman nüfusun nispeten dengede olduğu bölge, yangından sonra hızlı bir şekilde Gayrimüslim nüfusun ağırlıkta olduğu bir yer haline geldi. Yangın sonrası birçok yangınzedenin Pangaltı'da yerleşmesi sonucu omnibüs seferleri ilk etapta Pangaltı ile Tepebaşı arasında gerçekleştirildi.⁴⁹⁰ Daha sonrasında Grand Rue de Pera'daki yapılanmalar ve yol çalışmaları ilerledikçe seferler

⁴⁸⁵ Ali Akyıldız, *Haremın Padişahu Valide Sultan*, s. 279-280.

⁴⁸⁶ Mehmet İpşirli, "Araba", s. 244.

⁴⁸⁷ İlhan Tekeli, "İstanbul'un Modernleşme Öyküsü", *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, I, 192.

⁴⁸⁸ Ayşe Derin Öncel, *Apartman - Galata'da Yeni Bir Konut Tipi*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 126.

⁴⁸⁹ Omnibüslerin 17. yüzyıldaki örnekleri sekiz yolcu taşıyabiliyordu. On sekiz yolcu taşıyabilen daha büyük araçların üretilmesi 1819'dan sonradır (Çelik Gülersoy, *Eski İstanbul Arabaları*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul, s. 13).

⁴⁹⁰ *La Turquie*, 28 Ağustos 1871, s. 2.

bu cadde boyunca uzatıldı. 21 Ağustos 1872’de seferler Pangaltı, Galata ve Pera durakları arasında yapılmaya başlandı.⁴⁹¹ Bunun yanı sıra yangın sonrası yeniden yapılanma sayesinde büyük bir cadde haline gelen Tarlabası Caddesi boyunca da omnibüs seferleri başlatıldı.⁴⁹² Omnibüslerin gündüz saatlerinde 10 dakikada bir, akşamüzeri ise 5 dakikada bir geçmesi⁴⁹³ hem omnibüsün sık kullanıldığını hem de Pera’nın artık canlanmış olduğunu gösterir niteliktedir.

Omnibüs seferlerinin yanı sıra özellikle Pera ile Galata arasındaki ulaşımı kolaylaştırmak adına demiryolu yapımı erken tarihlerde gündeme geldi. Özellikle Avrupalı sermaye çevrelerinden demiryolu inşa etme teklifleri yangının hemen sonrasında⁴⁹⁴ gelse de bunlar kabul görmemiş olmalı ki herhangi bir çalışma yapılmadı. Fakat 1870 yılında Rum Finans grubu ve Osmanlı Bankası ile birlikte *Camondo* ailesinin ortak şirketi olarak *Societe des Tramways de Constantinople* (Dersaadet Tramvay Şirketi) kuruldu.⁴⁹⁵ Pera ile Galata arasındaki ulaşımı geliştirmek için demiryolu döşenmesi ile tramvayın kullanılması 1883 yılında gerçekleşti. Avrupalı sermayedarlardan Osmanlı’ya gelen tekliflerden bir diğeri de Tünel açılması ile ilgiliydi. 1867’de İstanbul’a turistik gezi için gelen bir Fransız olan *Gavand*, İstanbul’un en zengin iki merkezi olarak belirttiği Beyoğlu ile Galata arasındaki ulaşımın oldukça kötü koşullar altında gerçekleştiğini görür.⁴⁹⁶ 1867’deki tünel projesi teklifi kabul edilmezse de 1870 yangını sonrası Beyoğlu ile Galata arasında bir tünel açma teklifi ile yeniden Osmanlı’ya başvurur. Yapılan görüşmeler neticesinde İngiliz bir şirketin ortaklığı ile Mösyö *Gavand*’a Tünel açması için imtiyaz verildi.⁴⁹⁷ 1874’te tamamlanan ve 17 Ocak 1875’te açılan ve hâlen faal olan Tünel, Londra’dakinden sonra dünyanın ikinci ve en kısa tüneli oldu.⁴⁹⁸ Tünelin bu denli geç açılmasında, tünelin inşaatını yapacak şirketin kurulmasının ve tünelin geçeceği arsaların istimlakinin uzun sürmesi etkilidir.⁴⁹⁹ İstimlakın uzun sürmesi projenin halk

⁴⁹¹ *La Turquie*, 23 Ağustos 1872, s. 2.

⁴⁹² *La Turquie*, 24 Aralık 1872, s. 2.

⁴⁹³ Ayrıca kullanım ücreti 2 kuruştur. (*La Turquie*, 16 Eylül 1872, s. 2).

⁴⁹⁴ 1874’te Osmanlı İtfaiye Teşkilatını modernize etmek için Avusturya’dan getirilen Kont Edmond Szechenyi, yangın sonrasında Galata ile Pera arasında bir demiryolu yapma projesini sunmak için 1870’te İstanbul’a gelmişti (*La Turquie*, 18 Haziran 1870, s. 2; BOA, ŞD., 675/20, 12 Safer 1288 / 3 Mayıs 1871).

⁴⁹⁵ Nora Şeni, Sophie Le Tarnec, *Camondolar*, s. 126.

⁴⁹⁶ Eugene-Henri Gavand, *İstanbul Tüneli*, Çeviri: Vahdettin Engin, İETT İşletmeleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2011, s. 23.

⁴⁹⁷ BOA, A.}DVN.MKL., 10/31, 29 Zilkade 1288 (9 Şubat 1872).

⁴⁹⁸ Vedia Dökmeci, Hale Çıracı, *Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu*, s. 38-39.

⁴⁹⁹ Vahdettin Engin, *Tünel’den Füniküler’e*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 57.

tarafından duyulması sebebiyledir. *Gavand*, tünel yapılacağını açıklamadan, gereken toprakların yaklaşık üçte birini ucuz bir şekilde satın almıştı. Fakat tünelin yapılacağı halk tarafından öğrenilince, tünel projesi üstünde arsası bulunanlar toprakları için uçuk fiyatlar talep ettiler. Bunun üzerine *Gavand*, Nafia Nezareti'ne başvurmuş⁵⁰⁰ ve istimlak işi projenin gerçekleşme süresini uzatmıştı.

1870 yangınının söndürülememesinin sebeplerinden birini teşkil eden su kıtlığı, sadece Beyoğlu'nda değil neredeyse tüm başkentte yaşamı zorlaştıran etmenlerin başında geliyordu. Pera'daki kuyulardan çıkan sular az olduğu gibi yukarıda da belirtildiği üzere yokuşlu bir arazi üzerinde bulunan Pera'ya dışarıdan su taşınması da oldukça masraflı bir işti. Yangın sonrası altyapısı büyük zarar gören bölgede su kıtlığı had safhalara ulaştı. Çeşme olan yerlerden hamallar vasıtasıyla su taşınarak geçici önlemler alınmaya çalışılsa da çeşmelerden akan suların az olması nedeniyle problem ortadan kalkmadı. Bunun giderilmesi adına Kâğıthane'den Pera'ya su basılmasına karar verildi. Fakat, Kâğıthane'den buraya su pompalama çalışmaları konulan pompaların güçsüzlüğü sebebiyle ilk etapta başarısızlıkla sonuçlandı.⁵⁰¹ Daha sonrasında pompaların değiştirilmesi ile Kâğıthane'den Pera'ya su basılmaya başlandı.⁵⁰² Her ne kadar sorun bir nebze giderilirse de gerek Pera'da gerekse tüm başkentte su sıkıntısı imparatorluğun sonuna kadar hep var olmaya devam etti.

4.4 İki Farklı Şehir

1880'lere yakın Osmanlı başkentine gelen *Bertrand Bareilles* Haliç'e gemi ile yaklaşan birinin iki yakada iki farklı şehir⁵⁰³ gördüğünden bahseder. Bu başlığın ana konusunu da 1870 sonrası yeniden yapılandırılan Pera ile sur içi İstanbul'un farklılıkları oluşturacaktır. Bu minvalde farklılıkların temelini oluşturan kâgirleşme, nüfus hareketleri, kira ve arsa fiyatlarının artışları ve sosyal canlılık söz konusu edilecektir. Ayrıca, 19. yüzyılın son çeyreğinde devletin İstanbul'un kâgirleştirilmesi hususunda attığı adımlarda Pera'daki modern şehirleşmenin ne denli etkili olduğuna değinilecek; bunların yanı sıra Pera'daki

⁵⁰⁰ Eugene-Henri Gavand, *İstanbul Tüneli*, s. 26-27.

⁵⁰¹ *La Turquie*, 5 Kasım 1872, s. 2.

⁵⁰² BOA, A. JMKT.MHM., 463/5, 10 Receb 1290 (3 Eylül 1873).

⁵⁰³ Bertrand Bareilles, *İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri*, s. 32.

modern yapılanmanın Osmanlı'daki otelciliğin dönüm noktalarından biri olması hasebiyle Osmanlı'daki otelcilik müesseseleri ve bunların 1870 sonrası kaydettiği aşamalar incelenecektir.

19. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı'da yaşayan Müslim ve Gayrimüslimlerin yaşam standartlarında pek bir farklılığın olmadığından ve ancak bu tarihten sonra bazı Gayrimüslimlerin Avrupa'daki sermaye çevreleri ile kurdukları ticari ilişkiler sayesinde yaşam tarzlarının yavaş yavaş değiştiğinden daha önce bahsedilmişti. Bu değişiklikler sonucu eskiye nazaran daha lüks olan Pera, 1870'te yaşadığı tarihindeki en büyük yangın sonrası yerle bir olmuştu. Her ne kadar birçok can ve mal kaybına sebep olsa da yangının Pera'daki bu yavaş değişimi hızlandırdığı ve modern ve kâgir yapılanma için bir fırsat⁵⁰⁴ olduğu inkâr edilemez. Bu değişimlerin yaşanmasında Avrupa sermayesinin özellikle 1853 Kırım Savaşı sonrası Osmanlı topraklarında daha rahat hareket edebilmesinin de etkisi olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Hem Avrupa sermayesinin hem de bunlarla ekonomik ilişkiler kuran Gayrimüslim Osmanlı tebaasının çabalarıyla 1870 yangını sonrası Pera modern bir şekilde yeniden yapılandırıldı. Ama bu yapılandırmada devletin rolü de göz ardı edilmemelidir. Bu süreçte devlet zaman zaman hem sefaretler hem de Pera basını tarafından yoğun eleştiriler almış ve baskı altında kalmıştı. Fakat özellikle Tanzimat sonrası her alanda olduğu gibi şehircilik alanında da Batı'nın örnek alınmasının ve bu yönde reformlar yapılmasının en az bu eleştiriler ve baskılar kadar devletin modern şehirleşmeye destek vermesinde etkili olduğunu belirtmek gerekir.

Bertrand Bareilles'in başkentte iki farklı şehrin olduğuna dair ifadesi yapılanma sonrasında Pera'nın kâgirleşme seviyesini gösterdiği gibi İstanbul'un bundan ne kadar uzakta olduğunu da içermektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi, 1870 sonrası Pera'nın tamamen kâgirleştirilmiş olduğunu söylemek oldukça keskin bir ifade olmakla beraber bugün bile bunu söylemek güçtür. Mustafa Cezar, Bareilles'in gözlemine bir üçüncü yer olan Üsküdar'ı da ekler. 19. yüzyılın yarısından sonra Osmanlı başkentini ziyaret eden ve ondan bahseden yerli ya da yabancı yazarların İstanbul ve Üsküdar için *kötüleyici* ve *iç karartıcı* ifadeler kullandıklarını belirtir.⁵⁰⁵ Avrupa'dan gelen yabancılar için geldikleri

⁵⁰⁴ Jilly Traganou, Miodrag Mitrasinovic, *Travel, Space, Architecture*, Ashgate Publishing, Farnham, England, 2009, s. 91.

⁵⁰⁵ Mustafa Cezar, *Osmanlı Başkenti İstanbul*, s. 330.

Avrupa şehirleri, karşılaştırma yapmak ve bu iki yeri yermek için yeterlidir. Ama Cezar'ın bahsettiği yerli yazarların karşılaştırma yapmak için kullandıkları ana örnek ise hiç şüphesiz Pera olmalıdır. Nitekim başkenti gezmeye gelen Avrupalılar dahi İstanbul'un kâgirleşme ve modern şehirleşme seviyesini göstermek için Pera'yı örnek olarak kullanmışlardı. *Bareilles* de bu yazarlardan biridir. Kâgirleşme seviyesindeki farklılığın yanı sıra yolların ve ulaşım araçlarının farklılığından da bahseden *Bareilles*, İstanbul'da hâlâ atlarla ve hamallarla taşımacılık yapıldığından; oysa Pera'da yolların geniş olması hasebiyle at arabalarının ve omnibüslerin kullanıldığından ve ayrıca tünel gibi ileri seviye ulaşım teknolojisinin varlığından söz eder.⁵⁰⁶ Yazar 1883'e kadar İstanbul'da kalsaydı muhtemelen tramvayı da bu farklılıkların arasına ekleyecekti. Ayrıca Pera'da İstanbul'a göre daha erken tarihlerde sokak aydınlatması ve gaz kullanımı olması da bu iki şehri ayıran özellikler arasındadır. Tüm bunlarla beraber Avrupa'daki şehirlerden pek de farkı olmayan Pera, sadece İstanbul ve Üsküdar için değil tüm imparatorluk için modernliğin bir simgesi haline gelmişti.⁵⁰⁷

İstanbul ve Pera'nın farklı iki şehir olarak lanse edilmesinin bir diğer ayağını da nüfus hareketleri oluşturmaktadır. Şöyle ki 19. yüzyılın ortalarına kadar Pera'da Gayrimüslim ve Müslüman nüfus arasında nispeten bir denge mevcuttu. 1848 yılında Pera'da yaşayan 137.400 nüfusun dağılımı 66.700 Müslüman ve 70.700 Gayrimüslim şeklindeydi.⁵⁰⁸ Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu denge hızlı bir şekilde bozulmuş ve Pera'daki Müslüman nüfus giderek azalmıştı. Nitekim Merkez İane Komisyonu'nun yangından etkilenen afetzedelerle ilgili hazırladığı tabloda Müslümanların sayısının diğerlerine nazaran az olması da bunu destekler niteliktedir.⁵⁰⁹ 1870 sonrası nüfus dağılımına bakıldığında Pera nüfusunun %47'sinin yabancı uyruklu, %32'sinin Gayrimüslim Osmanlı tebaası ve geriye kalan yüzde 21'inin de Müslüman olduğu görülmektedir.⁵¹⁰

Pera'da kalan az Müslüman nüfus da çoğunlukla Pera'nın daha dış mahallelerinde ikamet etmekteydi. Müslüman nüfusun azalması ve giderek merkezden dış mahallelere

⁵⁰⁶ Bertrand Bareilles, *İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri*, s. 33.

⁵⁰⁷ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, s. 135.

⁵⁰⁸ Mustafa Cezar, *19. Yüzyıl Beyoğlusu*, s. 357.

⁵⁰⁹ BOA, Y.EE., 28/33, 1 Cemaziyelahir 1287 (29 Ağustos 1870).

⁵¹⁰ Elifnur Tandaçgüneş, "Beyoğlu İstiklal Caddesi", s. 133.

doğru taşınmasında sosyal ve ekonomik etmenler etkili olmuştu. 1870 sonrası Pera'daki arsaların fiyatlarının sert bir şekilde yükseldiğinden daha önce bahsedilmişti. Yangın sonrası bu arsalar genellikle zengin Gayrimüslimler ve Avrupalı yatırımcılar tarafından satın alındı ve üstlerine Avrupa'dan getirtilen mimarlara büyük kâgir yapılar yaptırıldı. Arsaları yüksek fiyattan satın alan ve yine maliyeti yüksek olan kâgir yapılar yaptıran yatırımcılar bu yeni evleri yüksek fiyattan kiraladılar veya sattılar. Bunların yanında sosyal hayatın canlanması, kumarhane ve kötü şöhretli evlerin 1870 sonrası çoğalması da bu fiyat artışlarında etkili oldu. Nispeten daha düşük gelirli olan Müslüman tebaa bu sebeple daha ucuz evlerin olduğu bölgelere yöneldi. Müslümanların büyük bir çoğunluğu ekonomik olarak bu yeni evlere güç yetiremedi. Gücü yeten Müslümanların birçoğu da kendi geleneklerinin ve hayat alışkanlıklarının dışında bir hayatın geliştiği Pera'dan uzak durmaya çalıştı. Müslümanlar için Pera'dan uzaklaşma nedeni olan bu sebepler, başkentin çeşitli yerlerindeki özellikle maddi durumu iyi Gayrimüslim tebaanın ve Avrupalıların da Pera'ya taşınmasına vesile oldu. 1874'te bu yeni Pera ile ilgili "*Avrupalı sokağın ortasında yüksek sesle konuşuyor, gülüyor, şakalaşıyor; Müslüman kendisini gurbette gibi görüyor, ve başını İstanbul'daki kadar dik tutmuyor*" ifadesini kullanan *Edmond de Amicis*'in bu gözlemi biraz abartılı olsa dahi bu bölümün başından itibaren söz edilen iki şehrin nasıl farklılaştığını ortaya koymaktadır.

Pera ile İstanbul arasındaki özellikle kâgirleşme bakımından farkın açılması İstanbul'un da kâgirleştirilmesi hususunu ortaya çıkardı. Bu sebeple Beyoğlu'ndaki ahşap yapıların yasaklanması ve kâgir yapılanmanın zorunlu tutulmasına dair uygulama İstanbul ve Boğaziçi için de zorunlu hale getirildi.⁵¹¹ Fakat bu kanun çıkmadan evvel Boğaziçi'nde ve İstanbul'da yapımına başlanmış olan ahşap evlerin sonlandırılması için bir beis olmadığı da belirtildi. şuna da değinmek gerekir ki özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinden imparatorluğu yıkıldığı ana kadar buralarda çıkan yangınlar, kâgirleşmenin zorunlu tutulmasının İstanbul ve Boğaziçi'ndeki kâgirleşme oranını Pera'daki kadar yüksek seviyelere çekmediğini gösterir niteliktedir. İstenilen seviyelere ulaşlamasa da Pera'nın 1870 sonrası kâgirleşme seviyesi İstanbul'un kâgirleştirilmesi için temel itici faktörlerden birisidir. Nitekim İstanbul'da yeni yapılacak yapıların kâgir olmasının gerekliliği hususunda devlete bir rapor sunan Saffet Paşa'nın Beyoğlu'nun 1870 sonrası

⁵¹¹ BOA, A.}MKT.MHM., 480/16, 13 Rebiülevvel 1293 (8 Nisan 1876).

bir Avrupa şehrini andırması sonucu İstanbul'un bir harabe şeklinde görüldüğüne dair ifadesi⁵¹² bunu destekler niteliktedir.

Pera'nın Avrupa şehirlerini andırması sadece kâgirleşme seviyesi ile ilgili değildir. 1870 sonrası artan sosyal canlılık da bu benzetmede paya sahiptir. 1870 öncesinde de özellikle tiyatroların ve her ne kadar illegal olsa da kumarhanelerin ve kötü şöhretli evlerin varlığı Pera'ya dışarıdan ziyaretçi çekmekteydi. Öyle ki padişahların dahi buradaki Naum tiyatrosuna gelerek bazı oyunları izledikleri bilinmektedir.⁵¹³ Bu aktivitelerin yanı sıra özellikle sefarethanelerin ve bazı sosyal kuruluşların düzenlediği geceler ve balolar da Pera'daki sosyal canlılığa katkıda bulunmaktaydı. Yangın, Pera ile birlikte bütün bu canlılığı da yerle bir etti. Neredeyse 1872 yılına kadar Pera'da, yurtdışından gelen birkaç tiyatro kumpanyası⁵¹⁴ haricinde sosyal aktiviteden bahsetmek güçtür. Bu tarihten sonra gerek sefarethanelerin tamirattan geçirilerek açılması gerekse de yeni yapıların ortaya çıkması ve nüfusun artması ile başlayan dönemden itibaren yangın sebebiyle kesintiye uğrayan sosyal hayat, hiç olmadığı kadar yüksek bir seviyeye çıktı. Yangın öncesinde, devletin Naum ailesine tiyatro için verdiği imtiyaz yangın sonrasında bu ailenin yaşadığı maddi zorluklar sebebiyle Mızıka-i Hümayun şefi Guatelli Paşa'ya verildi. Guatelli Paşa imtiyaz sonrası Tepebaşı'nda bir tiyatro inşa etmek üzere Pera'da yükselmekte olan birçok binada imzası olan Avrupalı mimar Mösyö *Barborini* ile anlaştı.⁵¹⁵ Her ne kadar 1872'de tiyatronun inşasına başlansa da arsanın eski Müslüman mezarlığı olması sebebiyle gelen şikâyetler sık sık inşaatın durmasına neden oldu. Bu yüzden tiyatronun tamamlanması 1879 yılını buldu.⁵¹⁶

Bu zaman dilimi içerisinde Pera'da eskisine oranla daha çok tiyatro açılmış ve daha fazla oyun sergilenmişti. Bunların yanı sıra Avrupa'daki örneklerini andırır tarz kafelerin, restoranların, hastanelerin, okulların ve moda evlerinin⁵¹⁷ açılması ile Pera sadece imparatorluktan değil, Avrupa'dan da ziyaretçiler çekmeye başladı. Pera'nın

⁵¹² BOA, Y.EE., 43/78, 5 Muharrem 1297 (19 Aralık 1879).

⁵¹³ Nur Akin, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, s. 154.

⁵¹⁴ *La Turquie*, 3 Ocak 1872, s. 2.

⁵¹⁵ *The Levant Herald*, 19 Ekim 1872, nr. 39, s. 2.

⁵¹⁶ Önder Küçükerman, A. Binnur Kıraç, "Sanayi Devrimi'nin İstanbul'daki İlk Parlak Ürünü "Beyoğlu"", *Geçmişten Günümüze Beyoğlu*, II, 578.

⁵¹⁷ Orhan Türker, *Pera'dan Beyoğlu'na*, s. 132; Erkin Şenol, *Adım Adım Pera-Galata-Samatya*, s. 40; Çelik Gülersoy, *Beyoğlu'nda Gezerken*, s. 31; Vedia Dökmeci, Hale Çıracı, *Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu*, s. 35.

ziyaretçileri arasında Müslümanlar da önemli bir paya sahipti. Nitekim genellikle yabancı dillerde oynanan tiyatro oyunlarının artık Türkçe olarak oynandığına ve Türk oyunlarından olan ‘Leyla ile Mecnun’un Pera tiyatrolarında oynanmaya başlandığına dair ilanların basında yer alması⁵¹⁸ bunu destekler niteliktedir. Ayrıca basında, Türk kadınlarının Beyoğlu sokaklarında moda gezintileri yaptıklarına dair haberlerin yer alması da Pera’daki sosyal hayatta Müslümanların varlığına işaret etmektedir.⁵¹⁹

Gerek yurt içinden gerek yurt dışından ziyaretçi sayısının artışı ile Osmanlı’daki oteller ve otelcilik anlayışı da ilerleme kaydetti. Osmanlı’nın erken dönemlerinde gelen ziyaretçiler başkentteki elçiliklerin, kiliselerin veya manastırların misafirhanelerinde, kervansaraylarda, imarethanelerde veya külliyelerin misafirhanelerinde ücretsiz konaklayabildikleri gibi ücret karşılığında hanlarda veya bekâr odalarında da kalabilmekteydiler.⁵²⁰ Bu dönemlerde Avrupa’daki durum da bundan pek farklı değildi. Fakat 18. yüzyılın son yıllarında Avrupa’da ve Amerika’da yeni bir konaklama endüstrisi olarak oteller ortaya çıkmaya başladı. Osmanlı’daki ilk otel olan ‘*Hotel d’Angleterre*’ (İngiltere Oteli) ise 1841 yılında Grand Rue de Pera’da açıldı.⁵²¹ Bunun ardından gerek yerli gerek yabancı sermaye tarafından birkaç otel daha yapıldı. Bu oteller kendilerinden önceki ücretli barınma yerlerinin misyonunu üstlenmişti. Şunu da belirtmek gerekir ki kimi balolar veya özel resepsiyonlara da ev sahipliği yapmaktaydılar.

Otellerin farklı misyonlar yüklenmesindeki kırılma noktası ise 1870 yangını sonrasındaki yeni yapılandırma oldu. Pera’daki kâgirleşme ve lüksleşmeden oteller de nasibini aldı. Oteller eskisinden daha büyük ve daha konforlu şekilde inşa edilmeye başlandı. Ayrıca otel sahipleri eskisinden farklı olarak sadece misafirlerine değil yerli halka da hizmet sağlayacak restoranları otellere eklemeye başladılar.⁵²² Ayrıca kimi oteller restoranlarında balo, tiyatro gibi aktiviteler düzenleyerek sosyal canlılığın artmasında önemli roller oynadı. İstanbul’daki oteller yangın öncesinde genel itibari ile Grand Rue de Pera civarında toplanmıştı. Yangın sonrasındaki yeni yapılanma ile Kuzeye doğru genişleyen Pera’da oteller de *Petit Champs des Morts*’un düzleştirilmesi ile oluşan

⁵¹⁸ *The Levant Herald*, 5 Şubat 1872, nr. 247, s. 2.

⁵¹⁹ *The Levant Herald*, 19 Mart 1872, nr. 30, s. 3.

⁵²⁰ Vefa Zat, *Eski İstanbul Otelleri*, s. 17-18.

⁵²¹ Vefa Zat, *Eski İstanbul Otelleri*, s. 18.

⁵²² *The Levant Herald*, 19 Eylül 1874, nr. 179, s. 4.

Tepebaşı'na doğru kaymaya başladı. 1883 yılında başkentteki otel sayısı 60'a ulaşmış ve Tepebaşı da zaman içinde otellerin merkezi haline gelmişti.⁵²³

⁵²³ Osman Nuri Ergin, *Türkiye'de Hanlar, Kervansaraylar, Oteller ve Çeşitli Barınma Yerleri*, s. 149-150.

SONUÇ

5 Haziran 1870 (5 Rebiülevvel 1287) tarihinde Beyoğlu'nun Taksim'e yakın yerlerinden biri olan Valide Çeşme sokağında başlayan yangın, bölgenin ahşap ve sık yapılardan oluşması, sokaklarının dar olması ve o gün kuvvetli bir rüzgârın çıkması sebebiyle kısa süre içerisinde tüm Beyoğlu'na yayıldı. Öğlen saatlerinde başlayan ve genel itibari ile üç kola ayrılan Beyoğlu tarihinin bu en büyük yangını, Teke bölgesi (Bugünkü Galata Kulesi ve Galatasaray arasındaki bölge) hariç tüm Beyoğlu'nu yok etti. Yaklaşık on bir saat süren yangın, müdahalenin geç kalması ve yeterli olmaması, Osmanlı'daki tulumbacıların eğitimsiz, düzensiz olması ve teçizatlarının yetersizliği, su kaynaklarının kıtlığı gibi nedenlerden dolayı söndürülemedi. Cadde-i Kebir kolu hariç, yangın önünde yakacak yapı kalmayınca kendiliğinden sönmüş, bu kolda ise rüzgârın lehte olması ve büyük çabalar sonucunda güçlkle durdurulabilmişti.

Resmi kaynaklar 65 sokak, 163 mahalle ve 3.449 evin yandığını ve 208 kişinin öldüğünü belirtir. Yangının sebep olduğu maddî kayıp ise ölçülemeyecek kadar fazladır. Bir gecede ekonomik durumu yerinde olan insanların fakirleştiği ve sokakta kaldığı yangın sonrası ilk yardım dönemin padişahı Sultan Abdülaziz'den geldi. Daha sonrasında 19. yüzyılın ortalarından itibaren bu gibi olağanüstü durumlar sonrası muhtaç duruma düşen insanlara yardım etmek ve devletin yükünü hafifletmek için kullanılan bir yol olan iane yöntemi uygulamaya konuldu. Devlet kontrolünde kurulan bir iane komisyonu ile birlikte gerek yurt içinde gerekse de yurt dışında Beyoğlu harikzedeleri için yardımlar toplandı. Yapılan yardımlarda insan sevgisinin temel motivasyonlardan biri olması, 1870 Beyoğlu yangınına hayırseverlik açısından farklı bir noktaya taşımaktadır. Bu bakımdan her ne kadar Osmanlı'da seküler hayırseverliğin Sultan II. Abdülhamid döneminden itibaren görüldüğü kabul edilse de 1870 Beyoğlu yangını bunun ilk örneği olarak görülebilir.

Yangın sebep olduğu bazı toplumsal ve ekonomik gelişimler sebebiyle Osmanlı tarihi içerisinde özel bir yere sahiptir. Osmanlı toplumunda bazı zorunlu durumlar dahilinde görülen Gayrimüslimlerin Müslüman mahallelerinde ikamet ettirilmesi 1870 yangını sonrasında da söz konusu olmuştu. Bu nedenle Tanzimat ve Islahat Fermanlarından itibaren 'Eşitlik' kavramı üzerinden yürüyen ve imparatorluk son

buluncaya kadar süren iki kesim arasındaki sorunlar ve bunların birbirlerine karşı tepkileri bu yangın nedeniyle bir kez daha canlı örnekler vermişti.

Yangına karşı sigorta uygulaması, Osmanlı'da özellikle 1865 Hocapaşa yangınından sonra Pera'daki az sayıda Gayrimüslim tarafından yapılmıştı. 1870 yangını sonrası birçok zengin bir anda fakirleşmesi ve sigortalı evlerin büyük bölümünün sigortacısı olan *Sun*, *Royal* ve *Imperial* şirketlerinin zararları hızlı bir şekilde karşılaması Osmanlı'daki sigortacılığa bakışı değiştirdi. Bu gelişmelerin ardından sigortanın caiz olduğuna dair fetva yayınlanması ile beraber gerek Gayrimüslim gerek Müslim tebaa arasında sigorta oldukça popüler bir hal aldığı için sigorta şirketleri İstanbul'da temsilcilikler açmaya başladı.

Yangının sebep olduğu bir diğer gelişme de itfaiyecilik alanındadır. Özellikle yangından zarar gören sigorta şirketlerinin ve yabancı devlet elçiliklerinin baskıları bu gelişmede temel itici kuvvet olmuştur. Ayrıca İstanbul'da yaşanan her yangın sonrası bu kurumun yetersizliği ile ilgili raporlar hazırlatan devlet de itfaiye teşkilatının modernizasyonunun gerekliliğinin farkındaydı. Yapılan tüm araştırmalar sonucunda Avusturya-Macaristan örneği kabul edildi ve ıslahatlar yapmak üzere buradan Kont *Szechenyi* getirildi. İlk etapta geçici olarak göreve başlayan *Szechenyi*'nin icraatları beğenilmiş olmalı ki kendisi ölünceye değin Osmanlı hizmetinde görev yapmıştı. Biri bahriye taburu olmak üzere toplamda beş itfaiye taburu oluşturan *Szechenyi*, verdiği eğitimler ve getirdiği teçhizatlar ile Osmanlı'da modern bir itfaiye oluşturdu.

Osmanlı'da 19. yüzyılın ortasından itibaren Avrupalı tarzda belediyeler oluşturulduysa da şehirlerin yapıları kolay kolay değiştirilemedi. Bu bakımdan yangınlar şehrin istenildiği gibi daha modern bir şekilde yükseltilmesi için birer fırsat olarak görülebilir. Fakat, Osmanlı'nın bu fırsatları çok iyi değerlendirdiğini söylemek yanlış olur. Osmanlı yangın sonrası yapılanmalarda 3 temel yol takip etmekteydi. Birinci yol Tanzimat'tan önce kullanılan yangın yerlerini yangın öncesindeki hali gibi aynen inşa etmektir. Zaten yangınların İstanbul'dan eksik olmamasının temel nedenlerinden biri de buydu. Tanzimat'tan sonra yapılan yenilikler ile iki yeni yöntem daha takip edilmeye başlandı. Bu dönemden itibaren her yangın sonrası harik haritası yapılması zorunlu hale getirildi. İkinci yol olan tevsi yönteminde, bu haritalar kullanılarak yanan yerler yine eski planları üzere inşa edilirken sokaklar genişletilir, evler küçültülür ve evlerin arasındaki

boşluklar artırılırdı. Üçüncü yöntem ise yanan yerlerin tarla kaidesine sokularak yepyeni bir planla inşa edilmesiydi. Son iki plan Tanzimat sonrası uygulanmaya çalışılsa da pek başarılı olduğu söylenemez. Bu bakımdan 1870 yangını ve sonrasındaki yapılanmanın önemi büyüktür. Çünkü, tüm bu gerçekleştirilemeyen planların içerisinde başarıya en çok yaklaşan şehirleşme planı 1870 yangını sonrası yeniden inşa edilen Beyoğlu oldu.

Yangın sonrasında yeniden yapılandırılan Beyoğlu'nda, bölgenin yapısı büyük ölçüde değişti. Harik haritasının yapılmasından sonra bölgenin yeniden yapılandırılması için tevsi (genişletme) planı kabul edildi. Yani Beyoğlu yanmadan önceki hali gibi inşa edildi. Fakat aynı zamanda yollar genişletildi, evler küçültüldü ve evlerin arasında boşluklar bırakıldı. Bunların yanı sıra Beyoğlu'ndaki evlerin büyük bölümü kâgirleştirildi. Avrupalı yatırımcıların da gözdesi haline gelen bölge eskisinden daha lüks bir şekilde inşa edildi. Osmanlı'da parke taşı döşenen ilk sokaklara sahip olan Pera, aynı zamanda kâgir apartmanların yapıldığı ilk bölge oldu.

Yerli ve yabancı zenginlerin yatırımları ile ulaşım alanında da iyileştirmeler yapıldı. Omnibüs ve Tünel gibi ulaşım araçları ile birlikte Beyoğlu modern Avrupa şehirlerini andırır bir hal aldı. Bu nedenle kiraların arttığı bölgede ekonomik olarak nispeten daha orta halli olan Müslümanlar tutunamadı. 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren tiyatrolar, kumarhaneler, operalar ve kötü şöhretli evlerin yaygınlaşması ile beraber batılı yaşam tarzının oturduğu Pera'da Müslüman nüfus oldukça düşük seviyelere indi. Buna rağmen Beyoğlu, Müslümanların günlük olarak uğradığı ve sosyal aktivitelerde bulunduğu bir yer olma özelliğini sürdürdü. Sadece ülke içinden değil yurtdışından da ziyaretçi çeken bölgede yeni ve lüks restoranlar, oteller ve Osmanlı'daki ilk kamu alanları olan Taksim ve Tepebaşı halk bahçeleri açıldı.

Sonuç olarak 19. yüzyılın ortasından itibaren hedeflenen Batılı tarzda şehirleşmeye 1870 yangını sonrası ulaşıldı. Tarihinin en büyük yangınına yaşayan Beyoğlu, ıssız çölleri andırır bir duruma düşmesine rağmen, sonrasında yapılan yatırımlarla beraber canlandırılmış ve burası Osmanlı için modernliğin bir simgesi haline gelmişti. Öyle ki, yurtdışından Osmanlı başkentine gelen gezginler bile İstanbul'un ve Üsküdar'ın Avrupa şehirlerinden ne denli farklı olduğunu göstermek için Beyoğlu örneğini kullanırdı. Beyoğlu'nun bu durumu İstanbul'un da kâgirleştirilmesi hususunu meydana getirmiş ve devletin bu yönde adımlar atmasına vesile olmuştu.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları⁵²⁴

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Sadaret Divan Mukavelenamer (A.}DVN.MKL)

Sadaret Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı (A.}MKT.MHM)

Hariciye Nezareti İdare (HR.İD)

Hariciye Nezareti Londra Sefareti Belgeleri (HR.SFR.3)

Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (HR.TO)

Hariciye Tahran (HR.TH)

İrade Dahiliye (İ.DH)

İrade Hariciye (İ.HR)

İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS)

İrade Eyalet-i Mümtaze Mısır (İ.MTZ(05))

Mabeyn İrade (MB.İ)

⁵²⁴ Kullanılan belge numaraları metin içerisinde gösterilmiştir.

Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e)

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)

Yıldız Perakende Evrakı Şehremaneti Maruzatı (Y.PRK.ŞH)

Zaptiye Nezareti Belgeleri (ZB)

Gazeteler ve Dergiler⁵²⁵

Basiret

La Turquie

L'illustration

Ruzname-i Ceride-i Havadis

Takvim-i Vekayi

Terakki Gazetesi

The Levant Herald

The New York Times

⁵²⁵ Kullanılan sayılar metin içerisinde gösterilmiştir.

Kaynak Eserler ve İncelemeler

Ahmed Lütü Efendi, *Ahmed Lütü Efendi Tarihi*, Yayına hazırlayan: Prof. Dr. Münir Aktepe, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

Akın, Nur, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, Literatür Yayınları, İstanbul, 1998.

Akpınar, Turgut, "Tarihte Sigorta ve Yurdumuzda Sigortaya Dair İlk Fetvalar", *Tarih ve Toplum*, Cilt XIII, Sayı 75, İstanbul, 1990, s. 34-39.

Akyıldız, Ali, *Haremin Padişahı Valide Sultan: Harem'de Hayat ve Teşkilat*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.

Akyıldız, Ali, *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri*, Türk Ekonomi Bankası A.Ş., İstanbul, 2001.

Altun, Mehmet, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", *Tarih ve Toplum*, Cilt: 39, Sayı: 229, İstanbul, 2003, s. 24-35.

Aracı, Emre, *Donizetti Paşa, Osmanlı Sarayının İtalyan Maestrosu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.

Avcı, Mustafa, "İslam'a Göre Sigorta", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1987.

Bankoff, Greg, Lübken, Uwe ve Sand, Jordan, *Flammable Cities, Urban Conflagration and the Making of the Modern World*, University of Wisconsin Press, Madison, Wisconsin, 2012.

Banoğlu, Niyazi Ahmet, *İstanbul Cehennemi - Tarihte Büyük Yangınlar*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2008.

Bareilles, Bertrand, *İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri*, Çeviri: Ali Berktaş, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Berber, Aykut, "İşletmecilik Tarihi Bağlamında İlk Dünya Fuarı (Londra, 1851)", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt: 45, Özel Sayı, 2016, s. 174-181.

Beydilli, Kemal, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2018.

Bilsel, Fatma Cânâ, "Geç Osmanlı Döneminden Cumhuriyet'e Çağdaş Şehir Düşüncesi ve İstanbul Planlaması", *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Proje Yöneticisi: Âkif Aydın, İBB Kültür A.Ş., Cilt: VIII, İstanbul, 2015, s. 496-534.

Büyükünal, Feriha, *Bir Zaman Tüneli Beyoğlu*, Doğan Kitap, İstanbul, 2006.

Cervati, Raphael, *Annuaire-Almanach du Commerce de L'Industrie, de L'Administration et de la Magistrature*, Constantinople, 1869, 1881-1882.

Cezar, Mustafa, *19. Yüzyıl Beyoğlusunu*, Ak Yayınlar Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul, 1991.

Cezar, Mustafa, *Osmanlı Başkenti İstanbul*, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve

Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002.

Çelik, Yüksel, "Tulumba", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, Cilt: 41, İstanbul, 2012, s. 369-371.

Çelik, Zeynep, *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti - Değişen İstanbul*, Çeviri: Selim Deringil, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.

Çokona, İo, *Çokkültürlü Pera*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2010.

De Amicis, Edmond, *İstanbul (1874)*, Çeviri: Beynun Akyavaş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

De Caston, Alfred, *Constantinople en 1869*, Imprimerie Typographique de G. Kugelmann, Paris, 1868.

Docteur Brunetti, *Episode De La Catastrophe De Pera*, Typographie et Lithography Centrales, Constantinople, 1870.

Dökmeci, Vedia ve Çıracı, Hale, *Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1990.

Duhani, Said N., *Beyoğlu'nun Adı Pera İken*, Çeviri: Nihal Öno, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1990.

Duhani, Said N., *Eski İnsanlar Eski Evler – 19. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası*, Çeviri: Ahmet Parman, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 1984.

Dumont, Paul ve Georgeon, François, *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, Çeviri: Ali Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını, Cilt: IV, VII, İstanbul, 1994.

Eldem, Edhem, *Bankalar Caddesi – Osmanlı'dan Günümüze Voyvoda Caddesi*, Osmanlı Bankası Bankacılık ve Finans Tarihi Araştırma ve Belge Merkezi, İstanbul, 2000.

Eldem, Edhem, *Osmanlı Bankası Tarihi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Çeviri: Ayşe Berktaş, İstanbul, 1999.

Engin, Vahdettin, *Tünel'den Füniküler'e*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007.

Ergin, Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, Cilt: II, III, İstanbul, 1995.

Ergin, Osman Nuri, *Türkiye'de Hanlar, Kervansaraylar, Oteller ve Çeşitli Barınma Yerleri*, T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul, 2013.

Esen, Bülent Nuri, *Sigorta Bilgisi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1945.

Gavand, Eugene-Henri, *İstanbul Tüneli*, Çeviri: Vahdettin Engin, İETT İşletmeleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2011.

Genim, M. Sinan, Dağlı, Yücel, Karakaya, Ebru, İstekli, Müslüm ve Çakıl, Dila,

Geçmişten Günümüze Beyoğlu, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul, 2004.

Gülersoy, Çelik, *Beyoğlu'nda Gezerken*, Çelik Gülersoy Vakfı Yayını, İstanbul, 2003.

Gülersoy, Çelik, *Tramvay İstanbul'da*, İstanbul Kitaplığı, Kitapçılık ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 1989.

Gülersoy, Çelik, *Eski İstanbul Arabaları*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul, 1982.

Güran, Tefik, *Osmanlı Mali İstatistikleri – Bütçeler 1841-1918*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 2003.

İnal, Onur, *Pera'dan Beyoğlu'na*, Sistem Yayıncılık A.Ş & Galata, İstanbul, 2006.

İpşirli, Mehmet, "Araba", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: III, İstanbul, 1991, s. 242-245.

İtfaiye Tarihçesi ve İstatistiği (1714-1946), Osmanbey Matbaası, İstanbul, 1946.

Kahya, Fatih, "Osmanlı Döneminde Sigorta Şirketlerinin Rağbet Ettiği Şehirler", *VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, eds. Rahmi Deniz Özbay, Cihan Yapıştırıcı, İstanbul Yayınları, İstanbul, 2016, s. 100-109.

Kahya, Fatih, *Osmanlı Devleti'nde Sigortacılık*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2010.

- Karpat, Kemal H., *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Çeviri: Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kazgan, Haydar, Soyak, Alkan, ve Koraltürk, Murat, *Cumhuriyet'in 75 Yıllık Sigortacısı Koç Allianz*, Creative Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Keyvanoğlu, Merve Cemile, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", *OTAM (Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Sayı: 41, Ankara, 2017, s. 169-190.
- Koçu, Reşat Ekrem, *İstanbul Tulumbacıları*, Ana Yayınevi, İstanbul, 1981.
- Koraltürk, Murat, ve Kahya, Fatih, "*Mal Canın Yongasıdır*" David M. Kohen Koleksiyonundan Belgelerle Osmanlı İmparatorluğu'nda Sigortacılık, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2009.
- Kuzucu, Kemalettin, "Babıali Yangınları (1808-1911)", Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, 2000.
- Kuzucu, Kemalettin, "İstanbul İtfaiyesi", *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Proje Yöneticisi: Âkif Aydın, İBB Kültür A.Ş., Cilt: IV, İstanbul, 2015, s. 399-418.
- Kuzucu, Kemalettin, "Kızıl ve Beyaz Afet Dönemlerinde Toplumsal Hayat", *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Proje Yöneticisi: Âkif Aydın, İBB Kültür A.Ş., Cilt: IV İstanbul, 2015, s. 386-398.
- Kuzucu, Kemalettin, "Szechenyi Paşa ve Osmanlı İtfaiyesinin Modernleştirilmesi (1874-1922)", *Türk Kültürü ve İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 14, İstanbul, 2006, s. 31-

52.

Moltke, Helmuth Von, *Türkiye'deki Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar*, Çeviri:
Hayrullah Örs, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1960.

Öncel, Ayşe Derin, *Apartman - Galata'da Yeni Bir Konut Tipi*, Kitap Yayınevi, İstanbul,
2010.

Özbek, Nadir, *Osmanlı İmparatorluğu 'nda Sosyal Devlet – Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet*,
İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Özsu, Ömer Faruk, "Avrupa'da ve Osmanlı'da Sigortacılığın Gelişimi ve İktisadi
Zihniyet", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2009.

Pamuk, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu 'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları,
İstanbul, 1999.

Pamuk, Şevket, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür
Yayınları, İstanbul, 2017.

Sencer, Oya, *Türkiye'de İşçi Sınıfı*, Habora Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1969.

Senior, Nassau W., *A Journal Kept In Turkey and Greece*, Harvard College Library,
Londra, 1859.

Serçe, Erkan, *Bir Osmanlı Aydınının Londra Seyahatnamesi*, İstiklal Kitabevi, İstanbul,
2007.

Sezgin, Haluk, *Geçmişten Günümüze Boğaziçi*, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul, 2008.

Smith, Albert, *İstanbul'da Bir Ay*, Çeviri: Mehmet Şerif Erkek, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2015.

Stillson, Richard T., *Spreading The World – A History of Information in the California Gold Rush*, University of Nebraska Press, Lincoln, 2006.

Şeni, Nora ve Le Tarnec, Sophie, *Camondolar - Bir Hanedanın Çöküşü*, Çeviren: Yaman Aksu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Şenol, Erkin, *Adım Adım Pera-Galata-Samatya*, Kurmay Yayınevi, Ankara, 2006.

Tağmat, Çağla D., "İstanbul'da Sosyo-Kültürel Helenizm'in Temsilcisi Bir Cemiyet: "Syllogos" (1861-1923)", *Tarihin Peşinde Dergisi*, Sayı: 13, 2015, s. 101-128.

Tandaçgüneş, Elifnur, "Beyoğlu İstiklal Caddesi 19. Yüzyıl Apartmanlarının Avrupa Konut Kültürü İçinde Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı, İstanbul, 2014.

Tanyeli, Uğur, "İstanbul Mimarisinde Radikal Değişim Evresi: XVIII ve XIX. Yüzyıllar", *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Proje Yöneticisi: Âkif Aydın, İBB Kültür A.Ş., Cilt VIII, İstanbul, 2015, s. 312-367.

Tekeli, İlhan, "İstanbul'un Modernleşme Öyküsü", *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Proje Yöneticisi: Âkif Aydın, İBB Kültür A.Ş., Cilt: I, İstanbul,

2015, s. 182-215.

Toumarkine, Alexandre, "Kırım Savaşı Sırasında Osmanlı'da Hayırseverlik, Filantropi ve Vatansever Bağışlar", *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul, 2007, s. 45-52.

Traganou, Jilly, ve Mitrasinovic, Miodrag, *Travel, Space, Architecture*, Ashgate Publishing, Farnham, England, 2009.

Tural, Erkan, "Türkiye, Hollanda, İngiltere ve Amerika'da Modern İtfaiye Teşkilatının Kuruluşu", *Çağdaş ve Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, Ankara, 2004, s. 76-91.

Tutel, Eser, *Beyoğlu Beyoğlu İken*, Oğlak/İstanbul Kitapları, İstanbul, 1998.

Türker, Orhan, *Pera'dan Beyoğlu'na (İstanbul'un Levanten ve Azınlık Semtinin Hikayesi)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Ubicini, J. H. A., *1855'te Türkiye*, Çeviri: Ayda Düz, Tercüman, İstanbul, 1977.

Üsdiken, Behzat, *Pera ve Beyoğlu'nda Bankalar, Bankerler, Sarraflar, Tefeciler, Kuyumcular*, Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul, 2000.

Yıldırım, Kadir, *Osmanlı'da İşçiler (1870-1922) – Çalışma Hayatı, Örgütler, Grevler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Yıldız, Kenan, "Şehir Topoğrafyasına Etkisi Bakımından Osmanlı Dönemi İstanbul

Yangınları", *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Proje
Yöneticisi: Âkif Aydın, İBB Kültür A.Ş., Cilt: I, İstanbul, 2015, s. 486-503.

Zat, Vefa, *Eski İstanbul Otelleri*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2005.

EKLER

1. 5 Eylül'deki Son İane Komisyonu Toplantısında Hazırlanan Hangi Milletten, Kaç Kişiye, Ne Kadar İane Dağıtılacağını Gösteren Raporun Gazetede Yayınlanmış Hali

(La Turquie, 15 Eylül 1870, s. 3)

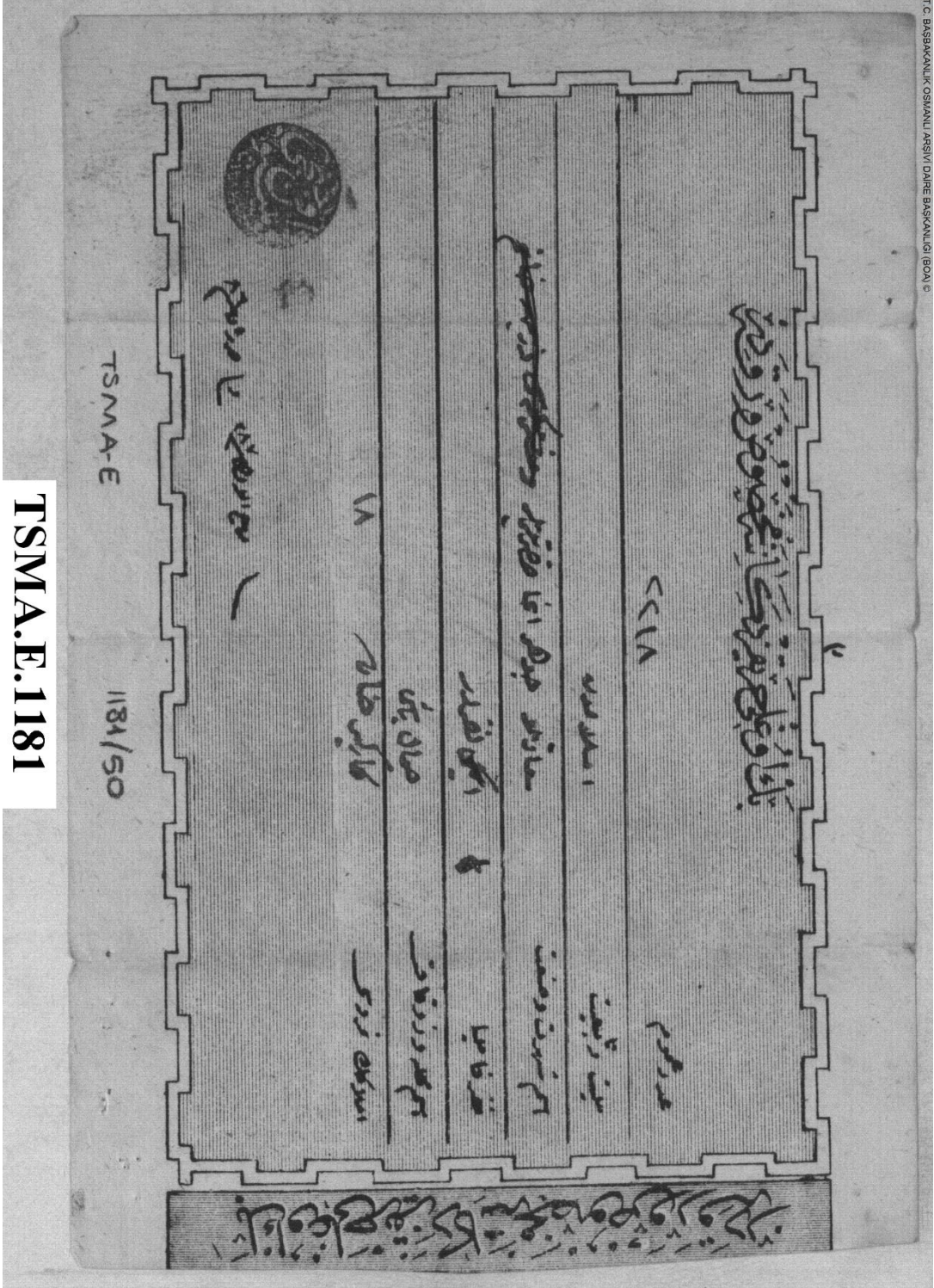
Comité Central de secours aux incendies du 5 juin 1870.						
— 0 — AVIS.						
<p>Conformément à la décision du Comité Central en date du 5 du Courant, la commission chargée de la répartition des secours entre les diverses Nationalités ou Communautés a fait ce travail en prenant pour base le nombre des personnes inscrites comme incendiées.</p> <p>Les sommes revenant à chaque Nationalité ou Communauté ayant été remises aux délégués désignés dans le tableau ci-dessous, les ayants droit aux secours devront se présenter chacun munis de ses documents aux représentants de sa Nationalité ou Communauté qui sont chargés de faire les distributions personnelles, en espèces, à leurs co-nationaux en appréciant leurs droits et sans tenir compte des classifications des tableaux d'inscriptions.</p>						
NATIONALITÉS.	NOMBRE DE PERSON.	PAR UNITÉ	TOTAL EN LIVRES.	PAYÉ SOUS LES TENTES.	RESTE A PAYER.	NOMS DES DÉLÉGUÉS.
Musulmans	467	3 L.	501	448 20	352 80	MM. Ev. Baltazzi et Coronio
Grecs	7559	» »	22677	2756 70	19920 30	Zarifi et Christaki Effendi.
Arméniens	5803	» »	17409	3600	13809	Agop Eff. Noradounghian.
Armén. Cath.	3331	» »	9993	2070	7923	Diran Bey Duz.
Latins	3062	» »	9486	442 20	8743 80	G. Tubini.
Arm. hassounist.	2668	» »	8004	1665	6339	Yaver Bey.
Israélites	33	» »	99		99	Ev. Baltazzi et Coronio
Alepins	23	» »	69	26 80	42 20	id. id.
Protestants Arm.	66	» »	198		198	G. Minassian.
Hellènes	3596	» »	10788	4 20	10786 80	Secchiari et Coronio.
Français	263	» »	789	40 60	748 40	Jourdan et Delord.
Anglais	252	» »	756	29 60	726 40	Sir Francis et M. Black.
Italiens	1161	» »	3483	332 20	3150 80	E. Baltazzi et Camondo
Autrichiens	589	» »	1707	86	1621	Frank et Dollinger.
Moldo Valaques	8	» »	24		24	Ev. Baltazzi et Coronio
Russes	33	» »	99	4 80	94 20	id. id.
Serbes	4	» »	12		12	id. id.
Prussiens	35	» »	105	10	95	id. id.
Persans	3	» »	9		9	id. id.
Suédois	4	» »	12		12	id. id.
Danois	18	» »	54		54	id. id.
Espagnols	47	» »	51	3 60	47 40	id. id.
Américains	4	» »	3		3	id. id.
Hollandais	6	» »	13		13	id. id.
Belges	3	» »	9		9	id. id.
Portugais	4	» »	12		12	id. id.
	28689	3 L.	86067	11216 90	74850 10	

L'emploi de toutes les sommes qui auront été distribuées par les Nationalités ou Communautés, sous la présidence des délégués devant être justifié auprès du Comité Central dans 25 jours, il importe que tous les réclamants s'empressent de faire valoir leurs droits.

Les membres de la Commission de répartition,
Signé : EV. BALTAZZI.
 FRANK.
 CORONIO.
 DIRAN BEY DUZ.
 AGOP EFFENDI NORADOUNGHIAN.

4. Beyoğlu Harikzedelerine Verilen Yangınzede Olduklarını Gösteren Koçan Örneği

(BOA, TS.MA.e 1181/50)

TSMA.E.1181

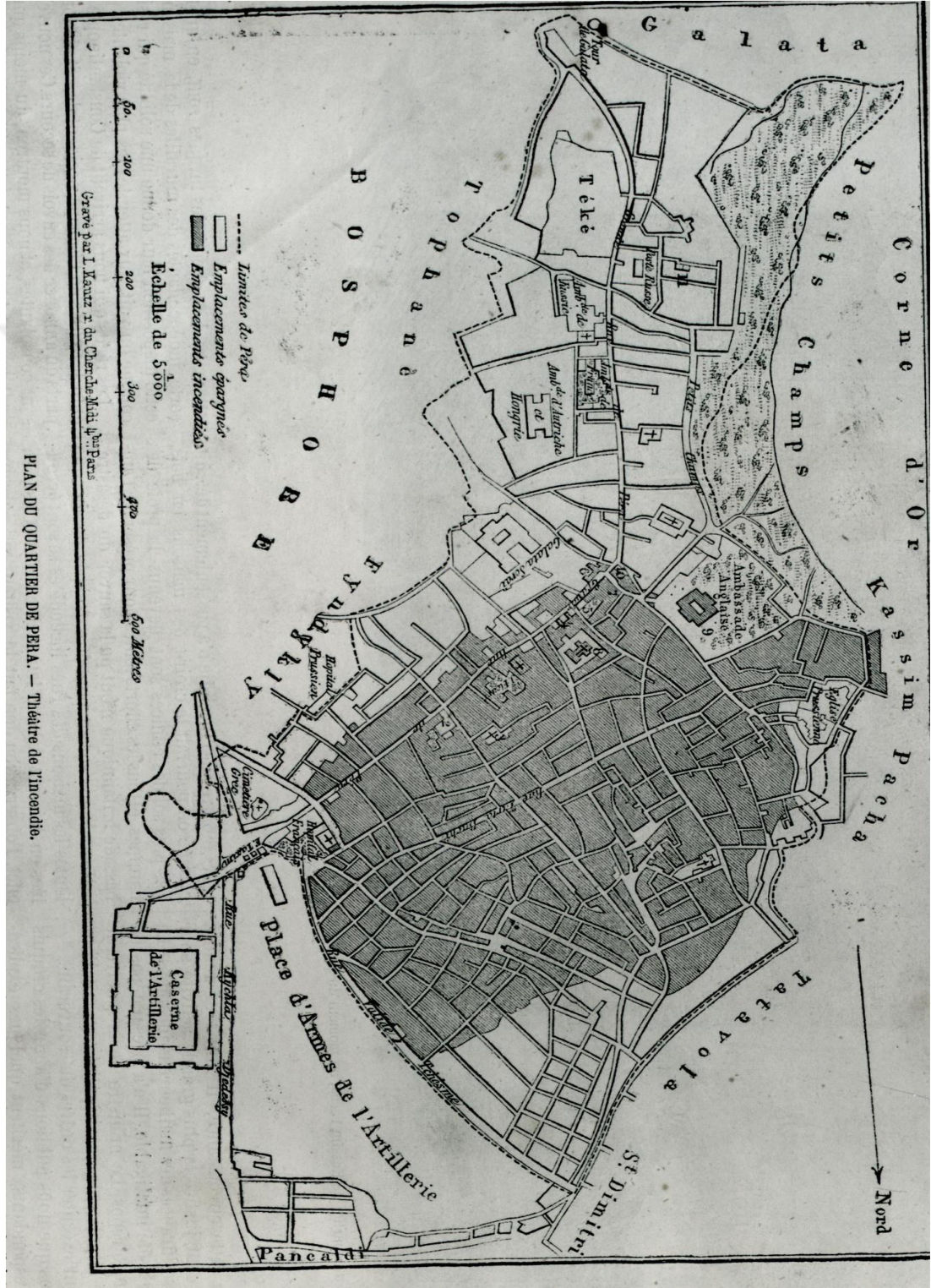
5. Yangında Ölenlerin İsimlerinin Yayınlandığı 111 Kişilik Liste

(Takvim-i Vekayi, 13 Haziran 1870, s. 1)

مواد داخلیه			
۲	مرقوم اغویک قزنداشی اوغاری	۱	فرات نهری اوزرنده حبلدن بغداده قدر واپورايشلکه باشلا دیغندن بریسی خرمه وایکبسی پرنج واحال تجاریه مملواولرق اوج قطعه واپورچند کون مقدم بغداددن حرکتله بوکون یارین مسکنه به مواصلت ایده جکی ویش التی کونه قدر پرچوق ذخائر بوکلوا واپورل دخی تعاقب ایلیه جکی تحقیقات واقعه دن بولن دیغنی فرات غزنه سنده کورلمشدر
۱	اشیجی یورکی قالیونجی قوللغنده کوسیتجه لی قسطینک دکانندن ظهور ایتمشدر	۱	بلک اوغلی حر یقنده محترفا و دیوار الترنده ومحرنرده ومحل سارنده قالوب مجروحا وحبس نفسدن متأثرا وفات ایدنلردن بوم حر یقندن بکن پنخشنه کونته قدر بولنوب دفن اولنالنک اسامبسیله مقدار نفوسنی مبین دفنردر
۱	بروسالی یورکی قالیونجی قوللغنی	۱	نفس
۲	مر قومک ایکی نفر خدتمجیسی جوارنده بولمشدر	۱	۱ قتولک پاپاسلردن ایزوسپوس
۱	روسیه دولتی تبعه سندن وارمنی ملتدن قوزنت طوغری یولده بولمشدر	۱	۱ لاتین ملتدن ادون اوغلی زمانو
۱	یانیه لی استفان	۱	۱ مکتب طیبیه شاهانه یدنجی صنف شاگردانندن
۴	مجهول کیریا قو و دیمتری شربخانه دن چیقارلمشدر ومیلون و یورکی	۱	۱ یابدی دیمتری
۱	مجهول الاسم قالیونجی قوللغنده کوسیتجه لی قسطینک دکانندن ظهور ایتمشدر	۱	۱ یونان تبعه سندن یورکی قالیونجی قوللغنی جوارنده
۵۷	کور کبی زیاده یانق اولهرق چیقار یلان واسحری وقتنی ملتدن اولدقلاری هنوز یکنه میان	۱	۱ میخانجی قسطی بولمشدر
۹	قالیونجی قوللغنده یونان تبعه سندن مغازه جی قسطینک صهرچندن چیقار یلان ۷ کبیر واکیره ۱ صغیره	۱	۱ ارمنی ملتدن طوغری یولده بکجیک ایتمکده بولنان کیرفور
۲	التنجی دائره بلدی خسته خانه سنه مجروح ومحروق اولهرق کوندربلان مجهول الاسم	۱	۱ اشیجی عره کل
۸	محروقیندن فرانسز کلباسی	۱	۱ مغازه جی فرانسرلی بولی قالیونجی قره غونخانه سی
۴	طرفه دفن اولنان تقسیمده واقف قتولک کلیساسی	۱	۱ شاب امر د بانی قارشوسنده کی مغازه تک
۲	جانننه دفن ای دیلان قتولک اسپتالیه سی طرفنه دفن اولنان	۱	۱ یونان تبعه سندن پترو قیوسندن چیقارلمشدر
۱۱۱		۱	۱ مغازه دستکاهداری بانی
		۱	۱ خروات واسیل
		۳	۳ روم ملتدن نیقولی و قز قزنداشی ماریجه وخدتمجیسی
		۱	۱ مراد اوغلی اغویک قز قزنداشی ایس
			۱ مهاجر ینک اکیال واصلاح احوالری ضمنده داخلیه نظارت جلیله سندن تعلیمات و اوامر مخصوصه اعطاسیله تعیین بیور یلان ارکان حر یسه امر اسسندن فاعلمقام عز تلو حسن کاظم بک شهر مایسک اون سسکزنجی بازار ابرتسی کونی از میده مواصلت وفرداسی صالی کونی سعادتلو متصرف پاشا حضر تلری ایله برابر قبائل مذکور ه تک تقیش واصلاح احوالری ایچون

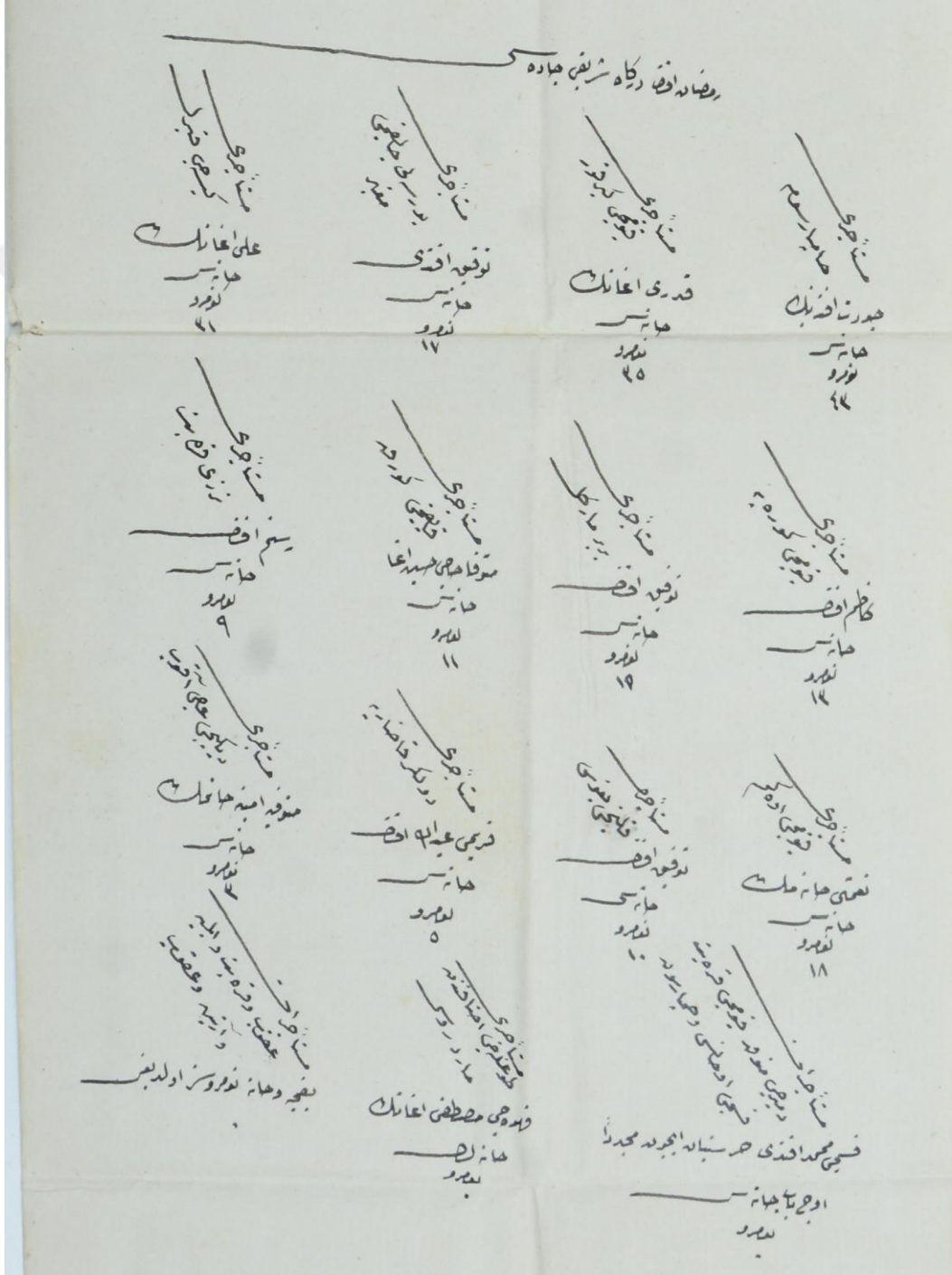
6. Yangından Etkilenen Bölgeyi Koyu Renkle Gösteren 1870 Beyoğlu Yangını Haritası

(L'Illustration, 25 Haziran 1870, nr. 1426, s. 460)

8. Yangın Sonrası Müslüman Mahallelerine Usulsüz Şekilde Yerleşen Gayrimüslimleri
Kapı Numarası ve İsimleriyle Gösteren Defterin Ramazan Efendi Dergâh-ı Şerifi
Caddesi Kısmı

(BOA, ŞD., 3217/3)

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	SİNAN		ÇAKIR
Doğum Yeri ve Yılı	RİZE/MERKEZ		16.07.1992
Bildiği Yabancı Diller	İNGİLİZCE		PROFICIENCY
ve Düzeyi	FRANSIZCA		INTERMEDIATE
Eğitim Durumu	Başlama – Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2006	2010	RİZE ANADOLU LİSESİ
Lisans	2010	2016	BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ
Yüksek Lisans	2016	2019	İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
Doktora			
Çalıştığı Kurum/lar	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	sinancakir1992@gmail.com		
	Tarih	09.05.2019	
	İmza		
	Adı Soyadı	SİNAN ÇAKIR	

